

הישיבה השלוש-מאות-ושלושים-ושתיים של הכנסת השתים-עשרה

יום שלישי, ז' בחשוון התשנ"ב (15 באוקטובר 1991)

ירושלים, הכנסת, שעה 16:02

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

עוד הונחו ביום אתמול על שולחן הכנסת: תיקוני טעויות בחוק התקציב לשנת הכספים 1990, התש"ן – 1990; וכן תיקוני טעויות בחוק התקציב לשנת הכספים 1991, התשנ"א – 1991. תודה.

היו"ר ש' דיין:

תודה רבה. אני מבקש להודיע לכנסת, שהדיווח של חבר הכנסת דוד ליכאי על משלחת הכנסת לגיאיות-ההריגה בליטא יימסר בשעה 17:30 בערך, גם אם ניאולץ לקטוע דיון לצורך זה.

היו"ר ש' דיין:

אני מתכבד לפתוח את הישיבה.
הודעה למזכיר הכנסת.

מזכיר הכנסת ש' יעקבסון:

ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע, כי הונחה היום על שולחן הכנסת –

הצעת חוק הבחירות לכנסת (תיקון מס' 24), התשנ"ב – 1991, שהחזירה ועדת הפנים ואיכות הסביבה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

ב. הצעה לתיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת *

חיים קורפו (יו"ר ועדת הכנסת):

חבר הכנסת אלי דיין ביקש להשאיר את הסעיף ללא הסיפא בעניין עילת ההצעה. כלומר, יכולה סיעה להביע אי-אמון לממשלה בלי כל נימוק, בלי כל סיבה. אין זוה, כמובן, היגיון רב, כי יש להניח שכאשר סיעה רוצה להביע בכנסת אי-אמון לממשלה, יש סיבה להצעה הזאת. על כן מבקשת הוועדה להשאיר את ניסוח הסעיף כפי שהיה במשך כל השנים.

היו"ר ש' דיין:

אנחנו ניגשים עכשיו להצבעה. מי בעד ההשגה של אלי דיין על תיקון סעיף 36 לתקנון? נא להצביע. זו הצבעה מס' 1.

היו"ר ש' דיין:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים לסדר-היום: הצעה לתיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת. יביא את ההצעה יושב-ראש ועדת הכנסת, חבר הכנסת חיים קורפו. בבקשה.

חיים קורפו (יו"ר ועדת הכנסת):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, בעת התיקון האחרון שנעשה בסעיף 36 לתקנון הכנסת נפלה טעות סופר, כאשר קטע מן האמור בסעיף לא נכלל בתיקון שהוצע. הקטע אומר, שבהצעה להביע אי-אמון לממשלה יש צורך לציין את העילה להצעה.

הקטע הזה נחק מתוך התיקון, ונוצר מצב, שכיום יכולים להגיש הצעה להביע אי-אמון לממשלה בלי לנמק את הסיבה. וכבר אירע מקרה כזה. על כן מצאה הוועדה לנכון לחזור ולהוסיף את הקטע שנשמט בעת התיקון האחרון, ואת ההצעה הזאת היא הניחה על שולחן הכנסת כהוראת התקנון.

היו על כך שתי השגות, של חברי הכנסת חגי מירום ואלי דיין. הוועדה שבה לדון בהשגות. חבר הכנסת חגי מירום הסיר את ההצעה שלו, ואילו חבר הכנסת אלי דיין ביקש להשאיר אותה, והוא מבקש לנמק אותה בפני מליאת הכנסת.

אדוני היושב-ראש, אני מבקש לאפשר לחבר הכנסת אלי דיין להשיג את השגתו, ולהצביע בבקשת הוועדה.

היו"ר ש' דיין:

לפני כן יש לי השגה לחבר הכנסת אלי דיין, שהשיג השגה ואיננו נמצא באולם. לכן ניגש מייד להצבעה.

אליהו בן-מנחם (העבודה):

אולי אפשר לשמוע מיושב-ראש ועדת הכנסת מה ההשגה של חבר הכנסת אלי דיין?

היו"ר ש' דיין:

אני אפשר זאת. בבקשה.

ה צ ב ע

בעד ההשגה של חבר הכנסת

א' דיין על תיקון סעיף 36

לתקנון

1 – נגד

11 – נמנעים

אין

ההשגה של חבר הכנסת א' דיין על תיקון

סעיף 36 לתקנון לא נתקבלה.

היו"ר ש' דיין:

ההשגה של חבר הכנסת אלי דיין על תיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת לא נתקבלה.

היו"ר ש' דיין:

אני מעמיד עכשיו להצבעה את תיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת, כפי שהובא על-ידי יושב-ראש הוועדה. מי בעד? זו הצבעה מס' 2.

חוברת ב' ישיבה של"ב
— הצעה לתיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת: הצעת חוק הרשויות המקומיות (בחירות)
(מעטפות הצבעה) (הוראות שעה) —

תיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת, כהצעת ועדת הכנסת, נתקבל.		ה צ ב ע	
		בעד תיקון סעיף 36 לתקנון	
היו"ר ש' דיין:		14 —	הכנסת
הצעת הוועדה לתיקון סעיף 36 לתקנון הכנסת נתקבלה.		— אין	נגד
תודה רבה.		— אין	נמנעים

ג. הצעת חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991 * (קריאה שנייה וקריאה שלישית)

היו"ר ש' דיין:
חברי הכנסת, אנחנו ניגשים עכשיו להצעת חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991, בקריאה שנייה ובקריאה שלישית.

יציג את החוק יושב־ראש ועדת הפנים ואיכות הסביבה.

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, אני מתכבד להביא בפניכם תיקון לנושא הקשור לבחירות למועצות מקומיות ולראשות המועצה, שהוא למעשה מהפכה מוחלטת בשיטת ההצבעה.

שם החוק: חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991. הצעת חוק זו הוכאה על־ידי חבר הכנסת יצחק לוי לדיון מוקדם במליאת הכנסת כהצעת חוק קמ"ד ביום 17 בינואר 1989, לפני קרוב לשלוש שנים. ההצעה עברה גלגולים מספר בוועדת הפנים ואיכות הסביבה, שכן בדקנו דרכים שונות למימושה.

הצעת החוק של חבר הכנסת יצחק לוי נראתה לנו, ורק בדקנו את הדרכים, כיצד ניתן לממש אותה. בסופו של דבר היא הוצגה בפניכם לקריאה ראשונה לפני כארבעה חודשים, ב־1 ביולי 1991, בנוסח שבו היא מובאת אליכם כרגע לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

משרד הפנים, יחד עם אהוד שילת, הממונה על הבחירות הארציות, עשו בדיקה יסודית מאוד בנדון. מהות החוק היא, שבמקום שני פתקים במעטפה אחת, גם לראשות וגם למועצה, יהיו שתי מעטפות נפרדות, כאשר בכל מעטפה יהיה פתק נפרד, לראשות בנפרד ולמועצה בנפרד.

בבדיקות שנעשו הגיע משרד הפנים לשיטה מעניינת מאוד, הנהוגה היום בשכידה. שם יש שלוש מעטפות בצבעים שונים, ובתחתית כל מעטפה יש חלון קטן, ודרך החלון הזה ניתן להציץ ולראות את צבע הפתק. אי־אפשר לגעת בפתק, אלא רק לראות את צבעו. אנחנו פסלנו את השיטה הזאת, כי חשבנו שאם יתאפשר בארץ להציץ דרך חלון בפתק, זה יעורר חשדנות שמא אפשר גם ללכת מעבר להצעה הזאת. לכן פסלנו את השיטה הזאת.

בסופו של דבר, אנחנו הגענו להצעת החוק כפי שהיא מונחת כאן. ההצעה קובעת, כי ההצבעה לראש הרשות המקומית תהיה במעטפה נפרדת מההצבעה למועצת הרשות המקומית, זאת לתקופת ניסיון — עד 1 בפברואר 1993. זאת מדוע? — עד פברואר 1993 תהיינה כמה מערכות בחירות במועצות קטנות של רשויות מקומיות. זה יעמוד במבחן המציאות, כן או לא. לאחר שישא — שמונה חודשים תהיינה

הבחירות בארץ לכל הרשויות המקומיות, בכל המועצות, הגדולות, הקטנות. עד 1 בפברואר 1993 אנחנו נבחן את השיטה הזאת.

להצעה כפי שהיא מובאת בפנינו כאן — שתי מעטפות בצבעים שונים, כאשר לכל מעטפה פתק בצבע אחר — אין הסתייגויות כלשהן. התיקון היחיד שאותו אני מבקש, בשל הזמן שהתמשך עד שהגענו לדיון כאן — תיקון קל בכותרת: שנת התשנ"ב במקום התשנ"א.

אני מבקש מחברי הכנסת לאשר בקריאה שנייה ובקריאה שלישית את הצעת החוק המובאת בפניכם. אדוני היושב־ראש, אני מודה לך.

היו"ר ש' דיין:
תודה רבה.

חיים קורפו (הליכוד):
צריך לשים שני פתקים — אחד למועצה ואחד לראש המועצה.

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
נכון. עד עכשיו היה נהוג לשים שני פתקים במעטפה אחת. מכאן ואילך, לניסיון, תהיינה שתי מעטפות, ובכל מעטפה מותר יהיה להכניס רק פתק אחד. למעטפה בצבע מסוים — בחירת ראש הרשות, לשם יכנס הפתק הזה, והבחירה למועצה — מעטפה אחרת, נפרדת, בצבע אחר. שתי מעטפות — — —

רענן כהן (העבודה):

חיים קורפו (הליכוד):
הבחירות הן ביום אחד?

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
הבחירות הן ביום אחד, באותו מעמד, באותו חדר, עם קלפי, עם הפרדה בקלפיות כאשר מצביעים, ובסבב כזה, שיוכל אדם להצביע לראש הרשות ולהטיל את המעטפה לקלפי, אחר כך ייגש ויצביע למועצה במעטפה השנייה וגם אותה יטיל לקלפי. הכול באותו מעמד.

רענן כהן (העבודה):
כך יהיה לגבי בחירת ראש ממשלה כעתיד — ראש הממשלה והכנסת.

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
חבר הכנסת רענן כהן, כאשר תסימו אצלכם את הדיון על מועמד לראש הממשלה, אני אשיב לך.

— הצעת חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה); הודעת יושב־ראש ועדת הכנסת: חילופי גברי בוועדות הכנסת: הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים: חיווק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית —

רענן כהן (העבודה):
סיימנו והחלטנו.
נמנעים
— אין
סעיפים 1 — 3 נתקבלו.

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
בינתיים אתם רחוקים מזה.

היו"ר ש' דיין:
בעד — 19, אין מתנגדים ואין נמנעים. חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991, התקבל בקריאה שנייה.
עתה אנו ניגשים להצבעה בקריאה שלישית. זו הצבעה מס' 4.

מיכאל בריזהר (העבודה):

חיים קורפו (הליכוד):
אולי נחזור לחלון בשיטה השבדית.

יהושע מצא (יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה):
תראו איך אתם מייד סוערים.

היו"ר ש' דיין:
טוב שיש הערות לכל הפחות עם חיוך על הפנים.
רבותי, היות שאין הסתייגויות, אנחנו ניגשים להצבעה בקריאה שנייה, הצבעה מס' 3. לסעיפים 1 — 3 אין הסתייגויות.
הצבעה
הצבעה
בעד החוק
נגד
נמנעים
חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991, נתקבל.

היו"ר ש' דיין:

שוב, בעד — 19, אין מתנגדים, אין נמנעים. חוק הרשויות המקומיות (בחירות) (מעטפות הצבעה) (הוראות שעה), התשנ"ב — 1991, נתקבל בקריאה שלישית. תודה רבה.

הצבעה
בעד סעיפים 1 — 3
נגד
אין

ד. הודעת יושב־ראש ועדת הכנסת

היו"ר ש' דיין:
הודעה ליושב־ראש ועדת הכנסת, בבקשה.
חיים קורפו (יו"ר ועדת הכנסת):
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, ועדת הכנסת קבעה בישיבתה ביום כ"ט בתשרי התשנ"ב, 7 באוקטובר 1991, את הוועדות אשר תדונה בהצעות חוק כדלקמן:

ועדת הכלכלה תדון בהצעת חוק הגליל (תיקון) — משק הלול), התשנ"א — 1991 — של חבר הכנסת מיכה גולדמן — להכנתה לקריאה ראשונה; ועדת העבודה והרווחה תדון בהצעת חוק שירות המדינה (גמלאות) (תיקון) — הגדרת תקופת שירות), התשנ"א — 1991 — של חבר הכנסת יאיר צבן — להכנתה לקריאה ראשונה.

ה. חילופי גברי בוועדות הכנסת

חיים קורפו (יו"ר ועדת הכנסת):
כמו כן, אדוני היושב־ראש, אבקש את אישורה של הכנסת לחילופי גברי בוועדות הכנסת כדלקמן:
מטעם סיעת העבודה — בוועדת הכנסת: במקום חבר הכנסת רענן כהן יבוא חבר הכנסת עמנואל זיסמן; בוועדת החוקה, חוק ומשפט: במקום חבר הכנסת חגי מירום יבוא חבר הכנסת משה שחל, ובמקום חבר הכנסת חיים רמון יבוא חבר הכנסת יוסי ביילין.
מטעם סיעת אגודת ישראל — בוועדת העבודה והרווחה: במקום חבר הכנסת שמואל הלפרט יבוא חבר הכנסת אברהם ורדיגור.
היו"ר ש' דיין:
תודה רבה. הכנסת רושמת לפנייה הודעתו של יושב־ראש ועדת הכנסת.

ו. הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים;

חיווק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית *

היו"ר ש' דיין:
רבותי, אנחנו ניגשים לסעיף אחר בסדר־היום: הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים — של חבר הכנסת אריאל ויינשטיין: חיווק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית — של חבר הכנסת עמנואל זיסמן. יפתחו את הדיון. חוקצתה שעה אחת לדיון משולב.
בבקשה, חבר הכנסת עמנואל זיסמן.

עמנואל זיסמן (העבודה):

אדוני היושב ראש, חברי הכנסת, הדין היום, ביוזמת ידידי חבר הכנסת אריאל ויינשטיין וביוזמתי, מתקיים בזמן שירושלים עומדת על פרשת דרכים, כשבסוף כל הסתעפות ניצבת לה דומם חבית נפץ על סף התפוצצות.

מצד אחד ירושלים נבנית ומתחזקת בתחומים רבים, ומצד אחר בתוך ירושלים, בחלקים שונים של ירושלים, הולכים ומתחדדים החיכוכים בין חלקי אוכלוסייה שונים: בסיילואן — בין יהודים לבין ערבים; בכביש מס' 1 ובקרית יואל, מסביב למסעדה — בין יהודים לבין יהודים.

ירושלים, הזקוקה יותר מכל עיר אחרת בישראל לאחדות, לאיחוד השורות, לרגיעה, לשקט ולמתן אפשרות מרבית לפתח ולחזק את החברה ואת האוכלוסייה השווה בה — צריכה להפנות משאבים ומאמצים כדי לאחות קרעים וכדי להגביר אחדות.

כראש ובכראשונה צריכה ירושלים לקיים את מה שנאמר במקורותינו: כל ישראל אינם מתכנסים אלא בירושלים וירושלים אינה מתמלאת לעולם. אבל בגבולות המוניציפליים שלה — ירושלים תתמלא עד שנת 2000 ותגיע לכ-800,000 תושבים. יחסי הכוחות הם 72% יהודים, רוב יהודי, ו-28% ערבים, מרביתם מוסלמים ומקצתם נוצרים. עד שבעת שלום — ואני מאמין שבעת שלום ולאחר שייחתם הסכם שלום עם ארצות ערב ירושלים תישאר מאוחדת, בירת ישראל ובריבונות ישראל, היא גם תתרחב מכל צדיה; אין לי ספק בכך. אבל כראש ובכראשונה אנחנו צריכים לדאוג מה יהיה כל עוד אין שלום, כל עוד אלה הגבולות המוניציפליים של ירושלים, ואנחנו צריכים להתקיים זה בצד זה, הרוב היהודי שמכבד ומקיים הסדרים וחוקים של המיעוט הערבי.

כיום יש בירושלים, בסוף 1990 — 524,500 תושבים, 378,200 הם יהודים, 146,300 לא-יהודים. נשאלת השאלה, מי תהיה האוכלוסייה שמנייה יגיע ל-800,000 תושבים, לפי התנאים ולפי האפשרויות, עד שנת 2000, בגבולות המוניציפליים הנוכחיים.

רצוננו צריך להיות, שבע-37,000 יחידות הדיוור שייכנו בעיר הזאת יוכלו לגור גם יהודים וגם ערבים, אבל יותר יהודים. אנחנו צריכים להגדיל את הרוב היהודי ולהחזיר אותו למה שהיה כשהעיר שוחררה ואוחדה מחדש — ובעוד כמה חודשים אנחנו מציינים 25 שנים לשחרורה ולאיחודה של ירושלים. אבל אנחנו רוצים שיגורו בה גם יהודים וגם ערבים.

ואנחנו צריכים לעשות את מה שעשו אלה שבנו ושיקמו את העיר אחרי מלחמת העצמאות, אשר קלטו עליה גדולה. הם קלטו עליה יצרנית, פרודוקטיבית. בסוף מלחמת העצמאות היתה בעיר הזאת אוכלוסייה לא כל כך פרודוקטיבית. אבל עליי קליטת עלייה המונית, עליידי יצירת מקורות תעסוקה נאותים ועליידי יצירת תנאי חיים נוחים יותר לאחר כל מה שפקד את האוכלוסייה הזאת במלחמת העצמאות, העיר הזאת קיבלה במשך השנים צביון יצרני.

בפתח דברי אמרתי שאנחנו בצומת. השאלה היא איך נצא מן הצומת, האם נצא ממנו ונמשיך את כיווני ההתפתחות של ירושלים כעיר מודרנית, פתוחה, סובלנית, עיר שמקימת בתוכה חברה פלורליסטית, מגוונת, גם בקרב הרוב היהודי וגם בקרב המיעוט הערבי, או שאנחנו צועדים לקראת שינויים שליליים, גם דמוגרפיים, גם חברתיים, גם כלכליים וגם אחרים.

זאת היתה הכוונה של חבר הכנסת ויינשטיין ושלי

כשהעלינו את הנושא, לכן עמדנו על כך שהדין יהיה במליאת הכנסת, להוכיח שממשלות ישראל, גם שתי הממשלות האחרונות, אלו שהיו בתקופת כהונתה של הכנסת הזאת, מתייחסות באהבה ובחיבה לירושלים, אבל על-פי-הרוב אלו הצהרות נאות ולא מעשים. אנחנו יכולים לחזק את האוכלוסייה הירושלמית בכיוונים שאמרתי, לשמור על הרוב היהודי והציוני תוך כיבוד המיעוט הערבי ותוך מתן זכויות ושירותים שווים למיעוט הערבי, אך ורק אם ממשלת ישראל וממשלות ישראל, זו של היום ואלו שבעתיד, ישנו את היחס ואת ההתייחסות לירושלים, וכל ההצהרות בדבר מתן עדיפות לירושלים הן הצהרות על הנייר.

אני פונה לראש הממשלה ולממשלת ישראל, והיום יש לנו גם סגן שר לענייני ירושלים אשר ידוע כאוהב ירושלים. סגן השר ורדיגר, אני אוכיח את דברי. זו הפעם הראשונה שיש בידי נתונים וסטטיסטיקות המוכיחים שבמשך השנים, וגם בתקופה הזאת — אינני מדבר רק על ממשלת ישראל של היום — ניתנת עדיפות במתן שירותים, בסיפוק הצרכים של האוכלוסייה, לתל-אביב ולמקומות אחרים, יותר מאשר לירושלים.

יש דברים אבסורדיים, אפילו בתחום הביטחון. ירושלים נתונה היום, יותר מכל עיר אחרת, בניסיון מוגבר שהאינתיפאדה תצליח כאן. דבר שלא הצליח במשך כל השנים, להפוך את ירושלים למרכז ולמוקד. ודווקא עכשיו, ערב ועידת שלום — ואנחנו מקווים שהיא תתכנס ותציעד את ישראל לשלום — אפילו בנושא של ביטחון, רוב המשאבים מופנה שלא לירושלים.

אינני מדבר על כך, שגם ראש הממשלה וגם אתה התחייבתם בפני אבות העיר, אפילו 10 מיליון שקלים, סכום שאתה דרשת, עד היום הזה לא עברו לקופתנו. ואני מדבר על צרכים שכבר חלפו-עברו, לא על הצרכים והדרישות של היום. אני רוצה להתווכח פומבית לא רק עם המתנחלים, שאני קורא להם לצאת מסילואן מהר ככל האפשר; אני רוצה להתפלמס עם הקונצפציה.

מה חשוב לנו יותר? חשוב לנו שמצד אחד, במקום 30% עלייה כפי שהובטח עליידי הממשלה הקודמת ועליידי הממשלה הנוכחית — שהעלייה לירושלים תהיה יותר מ-8% כממוצע, כפי שזה היום. זו עלייה המשנה את המצב מבחינה חברתית ומבחינה דמוגרפית, ומחזקת את הצביון המתקדם, המודרני והסובלני של העיר. מצד שני, צריך לחזק את התשתית הכלכלית והחברתית ולמנוע נשירה ופרישה של צעירים וחילים משוחררים, שאינם יכולים למצוא כאן לא את פרנסתם ולא את מגוריהם.

בשנים האחרונות הצלחנו לפחות בתחום החברתי, בתחום התרבותי ובכמה תחומים אחרים שהם בסמכותנו ובשליטתנו. אני מדבר עכשיו כחבר העירייה; מבחינת זאת אני מדבר גם כראש קואליציה מקיר-אליקיר, שלמרות חילוקי הדעות בתוכה, היא מנהלת יחד את העיר בכיוון הזה. ובכן, בתחומים האלה הצלחנו להקטין בצורה משמעותית את הביקורת שהיתה, שבשל כך אי-אפשר להיות בעיר. אבל בתחומים אחרים לא הצלחנו, כי זה לא בידנו, לא המשאבים, לא העוצמה, לא הכלים. ואיננו יכולים להרשות לעצמנו, שבימים הקרובים ובזמן הקרוב ביותר, עם הצטרפות אותם 8% עולים — לא 30% — למעגל העבודה אחרי ששנת סל-הקליטה מסתיימת, תחמיר ותחריף בעיית האבטלה בירושלים, במגזרי חיים שונים. רק בשנה וחצי האחרונה נסגרו 13 מפעלים, בהם

עמנואל זיסמן (העבודה):
לא, תחלה לי.

היו"ר ש' דיין:
יש לו עוד דקה, תאפשר לו לקרוא.

עמנואל זיסמן (העבודה):
תרשה לי לקרוא כמה מספרים. אני אומר לך, חבר הכנסת ריבלין — לך, כמי שבקין ומעורה בענייני ירושלים מעל לכל ספק. גם אני הופתעתי אחרי שנעשתה עבודה יסודית, ובפעם הראשונה נעשתה עבודה יסודית. אני אקרא בפניך וגם בפני חברי הכנסת — — —

יהושע מצא (הליכוד):
השקענו במשך 20 שנה.

עמנואל זיסמן (העבודה):
למשל, השתתפות הממשלה בתקציבים ייעודיים: תל-אביב — 95 מיליון, ירושלים — 93 מיליון, אף שביירושלים גרים 200,000 תושבים יותר. ביטחון ובטיחות: תל-אביב — 1.2 מיליון, ירושלים — 0.8 מיליון. חינוך: השתתפות הממשלה בתל-אביב, על 61,550 תלמידים — 52.2 מיליון; בירושלים, על 121,500 תלמידים — 42 מיליון. ואני יכול להמשיך ולקרוא בפניכם. כלומר, יש פה תהליך ממושך, רצוף, של אי-מתן עדיפות לירושלים, אף שירושלים לא היתה צריכה לקבל את זה, היא היתה צריכה לקבל למעלה מזה בגלל מעמדה הבירתי המיוחד.

רענן כהן (העבודה):
עמנואל — — —

היו"ר ש' דיין:
הוא כבר סיים, הוא אמר דברי סיום.

יהושע מצא (הליכוד):
אדוני היושב-ראש, גם אתה ישבת בעריית ירושלים — — —

היו"ר ש' דיין:
נכון, נכון.

יהושע מצא (הליכוד):
— ואחרי יודע כמה תקציבים הוקצו, לרבות כל הבינוי סביב, שכונות שכונות. את זה אתה לא כלול בנתונים האלה, ומדובר בסכומי עתק.

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

היו"ר ש' דיין:
אני שמח שכל חברי הכנסת מתעניינים בנושא של ירושלים, זה דבר חשוב כשלעצמו, וכולם מאזינים ושומעים. אבל אני אבקש.

עמנואל זיסמן (העבודה):
אני רוצה לסיים בשלוש בקשות: לקרוא לממשלה לגלות אחריות מדינית ולאומית ולמנוע פעולות במתחם ירושלים, פעולות המלכות את המתח והיצרים הלאומיים הקיימים ממילא: לקרוא לממשלה לאפשר לירושלים לתפוס את מקומה המרכזי בהגדרת היעדים הלאומיים של מדינת ישראל, על מנת להבטיח את תפקודה התקין של ירושלים כעיר מאוחדת, עיר שבה מקוימת ריבונות ישראל ונשמר הרוב היהודי. הכנסת צריכה לקרוא לממשלה להעניק תוספת משאבים, מעבר למענק הכירה העומד היום לרשותה, כדי לסייע בפתרון בעיותיה

גם כמה מפעלים של ההסתדרות הכללית. ידוע שהיא נמצאת במשבר, אבל הביקורת מופנית גם אליה, לא רק אל הממשלה.

אם ייסגרו מקורות תעסוקה, ואם, מצד שני, משרדי הממשלה, בגלל התקציב, לא יוכלו לאפשר לצעירים, לחיילים ולזוגות צעירים להיכנס למעגל העבודה, ואם לא יהיה לנו כמה לפרנס את תושבי העיר ולתת פרנסה הוגנת ומכובדת גם לעולים החדשים — האם נצליח להגיע למה שאנחנו רוצים להגיע? אנחנו רוצים להגיע לכך, שבשנת 2000 יהיו בירושלים יותר מ-72% יהודים, אבל צריך לדאוג גם לאוכלוסייה במזרח-ירושלים. אדוני שר הבינוי והשיכון אריאל שרון, זה יושג עלי-ידי כך שאתה תיתן הקלות והטבות והנחות כדי לגור בירושלים, ולא במקומות אחרים. לא עלי-ידי זה שאתה משקיע מיליונים באיזו דירה, שפעם ביובל אתה נמצא בה עם אשתך, שזה אקט ראשוני פוליטי; ולא עלי-ידי זה שארבעה או חמישה מתנחלים, עם עוד כמה חברי כנסת, שוהים שם שהות קצרה. זה יושג עלי-ידי עיבוי השכונות החדשות בירושלים, עלי-ידי חיזוק הקשר בין השכונות האלו לבין השכונות המערביות. אני אומר את זה במצפון נקי.

התקשורת שבאה לסילואן גם מגלה מה קרה להחלטת ממשלת ישראל בראשותו של מנחם בגין להשוות את השירותים. תושבי סילואן והתושבים הערבים בירושלים הם תושבינו והם בתחום אחריותנו, ואנחנו צריכים לדאוג לכך, שתנאי החיים שלהם ותנאי המגורים שלהם יהיו שווים לשלנו. בתקופתו של מנחם בגין כראש הממשלה התקבלה ההחלטה הזאת. זאת לא מעמסה שצריכה להיות מוטלת רק על עיריית ירושלים ועל תושבי ירושלים. זאת צריכה להיות אחריות של כולנו. ועכשיו, כשבאים לשם, רואים לא רק את המתנחלים, רואים באיזה כצב נמצאים התושבים הגרים בסילואן. וזה מחייב אותנו עכשיו יותר מכול לחזק את התשתית הפיסית ולשפר את תנאי החיים שלהם, כחלק מהמדיניות המאוזנת, האחראית, שיש בה שוויון והתייחסות שווה לכל חלקי האוכלוסייה, סיפוק צרכים ומתן שירותים בלי דעות קדומות ובלי משוא-פנים לכל חלק וחלק של האוכלוסייה הירושלמית.

יהושע מצא (הליכוד):

עמנואל, אולי תציין בכל זאת מה השיפורים שנעשו באותו אזור במשך 20 השנים?

עמנואל זיסמן (העבודה):
אין ספק בזה.

יהושע מצא (הליכוד):
הרי זה ללא הכר.

עמנואל זיסמן (העבודה):

חבר הכנסת מצא, אין ספק בזה, אני גם ציינתי את זה. אבל למרות כל השיפורים האלה — אני גם אמרתי שניתנו משאבים — יש מחסור במשאבים. המשאבים צריכים לבוא ממקורות מסוימים.

יהושע מצא (הליכוד):
אני מסכים.

עמנואל זיסמן (העבודה):

יכולתי לקרוא בפניכם — אני אעשה זאת בהזדמנות אחרת. אינני יכול עכשיו בגלל הזמן הקצר העומד לרשותי — כמה מספרים שיפתיעו גם אותך, ולא רק אותך.

ראובן ריבלין (הליכוד):

— — — אבל סדר העדיפויות נקבע עלייך.

אני, גם היום, חבר הכנסת זיסמן, אני מסוגל לבוא בתביעות כספיות לממשלה. מה שאומר חבר הכנסת זיסמן, שיש אפליה בין ערים בחלוקת משאבים, צריך להיבדק. אני מבקש על כך תשובה מסגן השר הנכבד. אם יש אפליה, צריך לתקן את זה. אומרים לי שבמה שתל-אביב מקבלת נכללים גם נתיבי-איילון. אינני יודע, צריך לקבל על זה תשובה. אבל אם אין אפליה, אני לא יכול היום לעמוד מעל הבמה, לבוא לממשלה, למשלם המסים, ולומר: תנו עוד אמצעים, תנו עוד תקציב. אני נמצא תחת רישומה של ישיבה שהתמשכה כל היום. של ועדת הכספים בעניין באר-שבע.

העיר מתמוטטת בגלל בעיות אויסקיטיות, ואנחנו דנים מה לעשות כדי לחפש כסף למשכורות. ויש הנגב ויש הגליל, ומחר יעמוד כאן משהו מהנגב, ומחרתיים — מהגליל, ולאחר מכן משהו מהביטחון ומהחקלאות — צרכים מלאים.

אני שואל את השאלה, כיצד יכולים אנו לבוא אל עצמנו, אל החברה הישראלית, אל העם היהודי, וכלי תקציב לחזק את ירושלים? האם זה ניתן?

אני מבקש להציע כמה הצעות, ואחת מהן, כבוד היושב-ראש ואדוני סגן השר, היא הצעה שיכולה לחסוך כסף לממשלה ולהעביר אותו לשימושים אחרים, לירושלים. אפתח בדבר ראשוני. כאשר מרחק הנסיעה בין ירושלים לבין תל-אביב הוא 37 דקות מהבית שלי בנסיעה רגילה — בכביש החדש שאני נוסע בו, דרך הצפון, בית-חורון — לא ייתכן שאנחנו נחיה בשתי בירות, ושכיום חמישי נצטרך כולנו, הממשלה, לעלות להסתדרות, כי היא יושבת בתל-אביב, ואין לי טענות על כך שהיא יושבת שם. גם המפלגה שלי יושבת בתל-אביב. אני מצביע על ההסתדרות רק משום שמוזכר ההסתדרות כאן. לא ייתכן שביום חמישי ירושלים תפסיד עוצמה כלכלית של יום אחד בשבוע, מבין שישה. חמישה-וחצי ימי עבודה בירושלים. הפקידות נוסעת והתעשייה נוסעת.

מיכה גולדמן (העבודה):

וחבר הכנסת ויינשטיין נוסע.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

חבר הכנסת גולדמן, אני אמרתי: המפלגה שלי גם-ביא בתל-אביב.

מיכה גולדמן (העבודה):

גם חבר הכנסת ויינשטיין נהנה לרדת לתל-אביב ביום חמישי.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

נהנה מאוד משום שאני אוהב גיוון ואני אוהב לנסוע, אפילו לתל-אביב, וגם לפרי-תבור, אבל שתי בירות — תראו לי מקום אחד בעולם שיש בו שתי בירות, 37 — 40 דקות נסיעה מעיר לעיר. נוסעים ביום חמישי, ירושלים יורדת לתל-אביב.

למה זה יחסוך כסף? אתם יודעים כמה עולה קרקע בקריית-הממשלה, מה אפשר לעשות בקרקע הזאת, עם שרים, עם ממשלה שעובדת כלכלית? אתם יודעים מה שווי הקרקע בקריה בתל-אביב אם קובעים לה ייעוד אחר ומקבלים את התמורה? איך זה יכול לפתור בעיה של 10 מיליון שקלים לירושלים, 20 מיליון שקלים?

מיכה גולדמן (העבודה):

חבר הכנסת הורביץ, תספר לו כמה פעמים ניסו למכור את זה — — —

הייחודיות. אני מציע שהכנסת תקרא לממשלה להשוות את הקיפוח התקציבי של ירושלים לזה של ערים אחרות בישראל בכל התחומים.

היור"ש דין:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת אריאל ויינשטיין.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, כבוד סגן השר לענייני ירושלים, חבר הכנסת אברהם ורדיגר, בדצמבר 1982, חודשיים לאחר היבחתי, נאמתי את נאום הבכורה מעל בימה נכבדה זו. הנושא היה אותו נושא: הצורך בחיזוקה של ירושלים. אין זו הפעם השנייה שאני מעלה את הנושא הזה בכנסת ובוועדותיה. יושב כאן יושב-ראש ועדת הפנים, איש ירושלים, סגן ראש העיר לשעבר, חבר הכנסת מצא. אין-ספור פעמים עלה הנושא ביוזמות שונות, ולא תמיד שלי. יושב כאן חבר הכנסת ראובן ריבלין — חבר מועצת העיר; כבוד היושב-ראש; סגן השר פרוש; עמנואל זיסמן, שגם הוא איננו מעלה את זה בפעם הראשונה ולא בפעם השנייה, כחבר מועצת עיר בקיאה בעניינים. אני יודע שהעלו את הנושא גם לפני.

יוהנע מצא (הליכוד):

יושב פה משחרר ירושלים.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

יש ויכוח — ואני אומר את זה מעל כמה זאת — בין חטיבת הצנחנים לבין החטיבה שאני הייתי שייך אליה, חטיבת ירושלים, בשאלה מי הגיע ראשון לכותל — האם פלוגה ג' או חטיבת הצנחנים, אבל בהחלט יושב כאן משחרר ירושלים עם זכויות רבות, מוטה גור, זכויות רבות והיסטוריות.

אם כן, הנושא הזה איננו מועלה כאן בפעם הראשונה. האם מאז הועלה הנושא הזה התמעט הצורך בחיזוקה של ירושלים או נוצרו בעיות נוספות? האם הבעיות הפכו פחות מורכבות או יותר מסובכות? התשובה היא ברורה: איננו יכולים להרפות מהדאגה ללבו של העם היהודי, וירושלים היא לבו של העם היהודי. והשאלה היא, מה עוד אנחנו יכולים לעשות חוץ מאשר לעמוד על כמות שונות בוועדות ולדבר וללחוץ ולהתריע ולקבל סיכום ולחזור עוד שנה ועוד שנתיים, ביוזמת חבר כנסת זה או אחר, ולהעלות שוב את הנושא? לנוכח הבעיות בירושלים — דתיים וחילונים, יהודים וערבים, בעיית הכלכלית של העיר, שהיא נעדרת עוצמה כלכלית, אוכלוסייה רבה בעלת הכנסה נמוכה — מה אנו יכולים לעשות?

ואני מבקש לומר, חברי הכית: אינני רוצה לומר שירושלים לא יפתה מאז, לא התחזקה מאז, לא סובכו אותה בשכונות. יש לנו ראש עיר מצוין. הממשלה בונה. וידידי חבר הכנסת זיסמן, שבאמת ובכנות מעלה את הנושא ולא מרפה ממנו: ירושלים, אמרנו, הרים סביב לה, אבל היום ירושלים ערים סביב לה כתוצאה מפעילותו של שר השיכון. אנחנו יודעים שכל התגורה המזרחית בירושלים, מהדרום, מצור-באחר ועד למעלה, לנווה-יעקב, זו חגורה המקיפה את העיר מזרח. ירושלים ערים סביב לה. אין נבוא בטענות לממשלה?

מרדכי גור (העבודה):

התכוונת: שרי השיכון.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

שרי השיכון — מקבל, בהחלט.

כל מונומנט כמו מוזיאון ישראל זה עוד חצי יום של שהיית חיירים בירושלים. בבקשה, תתחזקו, אבל אפשר להטות תקציבים מאחזקה ממשלתית — של משלם המסים כיום — אל תמיכת העם היהודי. אפשר לפנות אל העם היהודי בבקשה להשקעות. אני יודע את הבעיה של ביוורקטיה וכל הדברים האחרים. חוזה, ירושלים. הרי כל יהודי בעולם מתפלל אל ירושלים, ובכל יום הוא אומר "ציון" כמה פעמים. בתחום הזה צריך לפנות אליהם בבקשה לקחת לידם מוסדות ציבוריים, ולשחרר תקציבים. לא אנחנו, משלם המסים, נתחזק את מוזיאון ישראל ומוסדות לאומיים כללי-יהודיים אחרים.

עכשיו אני רוצה לומר משהו לגבי יחסי דתיים-חילונים. תראו, רבותי, ואחר כך אני אפנה גם לעירייה: משלם המסים בנה כביש במיליונים טובים. האם אתם התנגדתם לכביש הזה? האם העליתם את זה במוסדות התכנון? האם תבעתם החלטת ממשלה שלא לבנות את הכביש הזה? אבל איזה נוהל הוא שאנחנו, אנשי החוק, המוחקקים, קודם מאפשרים לסלול כביש, ולאחר מכן יש הפגנות — למה בנו כאן כביש, בתחום יישובנו?

אני יודע את הבעיה הפוליטית של הרב פרוש להתייצב כנגד, אני מכין את העניין, אבל אנחנו צריכים לעורר פעם אחת את השאלה הזאת. קודם סוללים כבישים — כביש רמות — וזה עובר הליכי תכנון לפני החוקים שלנו, ואנחנו יודעים מה הם הליכי תכנון. כמה זמן לוקח לסלול כביש ואילו מדורי תכנון ואישורים זה עובר. שקט, איש לא מערער, איש לא מעלה את השאלה. אתם חברים בקואליציה, בממשלה. אבל אחרי שסוללים — הפגנות. אתם גורמים פעמיים נזק למשלם המסים: פעם אחת כשאתם נותנים לו לסלול את הכביש, ופעם שנייה כשאתם מרתקים משטרה בשבת. לא אתם אישית — ואני יודע את הרעות שלכם ואת ההסתייגויות שלכם, אבל אני יודע גם את התמיכות של חלק מהציבור.

כספו של משלם המסים, זמנם של השוטרים, השבת של השוטרים — ואני אומר את זה גם לעירייה. את הכביש הזה אני מכיר, כל הבעיה היא 200 — 300 מטר. הבעיה הזאת היתה ידועה מראש, היה ידוע בחודשים האחרונים שיתפתח שם משהו. לא היה אפשר להציב שם מכשולים כדי שלא יוכלו להגיע לכביש, להפגנות, כדי שלא יהיו פגיעות בשוטרים? העירייה לא היתה יכולה לחשוב על זה? רשויות התכנון או הממשלה — לא אכפת לי מי — לא היו יכולות לחשוב על זה?

כבר חודשים אני קורא שצפויות הפגנות, ו"לא ניתן" מצד החרדים. מחכים לשבת הראשונה, כשהכול פתוח ואפשר להגיע לכביש. מה זה? מאות קילומטרים? עשרות קילומטרים? מדובר ב-200 — 250 מטר. מצד אחד הם גרים. האוכלוסייה הדתית גרה מצד אחד, לא משני הצדדים. היא לא יכולה להגיע מדרום והיא לא יכולה להגיע מצפון. אנחנו מכירים את השטח. מצפון — גבעת התחמושת, ומדרום — השכונות, העיר הערבית. על 200 מטר חיכו? איפה אנחנו נמצאים?

לכן אני אומר, אדוני היושב-ראש, שכולנו יכולים לבוא בתביעות לממשלה ולמשלם המסים, לעמוד כאן ולבקש עוד כסף ועוד תקציבים. בעיות כאלה אנחנו יכולים לפתור בעצמנו. גם תקציבים. הגיע הזמן שהחברה הישראלית והעם היהודי, כולנו, ניתן כתף ונפעל יותר למען חיוקקה של העיר.

הי"ר ש' דיין:

תודה רבה. אנחנו פותחים בדיון. רשות הדיבור לחברת

יגאל הורביץ (הליכוד):

— — — ולו היו עובדים.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

אדוני, לא למכור, לשנות ייעוד. לא מדובר על מכירה.

אני הצעתי בוועדת הפנים, ואני שמח שזה התקבל, שמשרדי הממשלה ישלמו ארנונה אמיתית. אם יש לנו בית בתל-אביב, בקריה היקרה ביותר, שמשתמשים בו יום אחד — זו האדמה היקרה ביותר במדינה — אילו שר המשתמש בבית הזה יום אחד היה משלם ארנונה כפי שהבית והמגרש מסביב שווים, וזאת מתוך תקציב משרדו, הוא היה ממהר לעבור חזרה לירושלים. אם כן, דבר ראשון: לא שתי בירות, בירה אחת. תורמים לזה כסף? לא, זה חוסך כסף.

נקודה שנייה. יש לנו ממשלה עם חברות ממשלתיות והסתדרותיות ומוניציפליות, ישיבות של מועצות מנהלים וסימפוזיונים וועדי עובדים וימי עיון. אתם יודעים כמה מוציאה היום הקופה הציבורית לימי עיון ולהשתלמויות פנימיות? לא לחוץ-לארץ, לא קרנות ההשתלמות. הרי יש לנו אבטלה סמויה במשק הציבורי. מה עושה מנהל במצב של אבטלה סמויה? הוא לוקח את האנשים שלו להשתלמויות. ואני לא מאשים אותו. דרך אגב, גם להשתלמויות יש משמעות בעידן המחשבים ויש בהן תוכן, אבל כולנו יודעים שקצת מפריזים.

בירושלים, הוראה של החברות הממשלתיות, של האוצר, של משרדי הממשלה — ימי עיון וסימפוזיונים וועדות וישיבות של ההסתדרות ושל הסוכנות ושל החברות הממשלתיות, כולנו, החברה הישראלית. יש לנו בעיה בירושלים או שאין לנו בעיה? אתם יודעים איזו עוצמה כלכלית ייתנו דברים כאלה לעיר הזאת? מה המשמעות למסחר, לכלכלה, לתיירות, לבתי-המלון, לעובדים, לעולים החדשים, לשירותים השונים? זה לא עולה כסף, צריך רק להטות קצת.

הוא הדין אם תהיה בעיה כמקום אחר. בנהרייה, כשהיו בעיות לפני שנים מספר והייתי יושב-ראש "עמיגור" — וזו עיר שבה טיפלנו באלפי דירות — תבעתי אותם דברים. אבל בירושלים היא בעיה היום. זה לא עולה כסף, רבותי, צריך רק לשים לב ללב.

סורי תלמידים מטעם משרד החינוך והתרבות. אני יודע שזמנו כאן בפגרה, קבוצת חברים בירושלים, כנסים בירושלים. הם היו כנסים פוליטיים של התנועה, תנועת הליכוד. אתם יודעים מה נתן יום שבו הגיעו לירושלים 1,000 איש וביקרו בה יום אחד? סורי תלמידים, בתי-ספר, אוניברסיטאות, מכללות.

העם היהודי. אני לא בא בתביעה לעם היהודי להקים עוד מוסדות בעיר הזאת, כי הבעיה במוסד אינה בהקמתו אלא באחזקתו. אבל, תגידו לי, מוזיאון ישראל שייך לירושלים או לעם היהודי? הוא שייך למדינת ישראל או לעם היהודי? אדוני סגן השר, תקים ועדה ציבורית, גוף ציבורי, נתחיל לעבוד על יהדות העולם כדי שקהילה אחת תיקח את המוזיאון תחת חסותה ותתחזק אותו. נשחרר תקציבים ונעביר אותם לירושלים או למטרות אחרות שהכנסת תמצא לנכון להציב. יש מוסדות ציבוריים בעיר הזאת, שקהילות יכולות לתחזק אותם. הנה project renewal, שקהילות לקחו על עצמן, וזה נפסק. אפשר לעניין אותן בירושלים, במוסדות ציבוריים. תטילו גם אחזקה, בבקשה.

תרמה ותורמת לביסוס מעמדנו בירושלים. עם כל חשיבותו של חוק ירושלים, צריך לדעת שהאחידה האמיתית תלויה בראש ובראשונה בהגדלת האוכלוסייה בירושלים. בתחום זה איש לא יכול להתחרות בפועלו של טדי קולק, ראש עיריית ירושלים.

גידול האוכלוסייה מותנה בראש ובראשונה ביצירת מקורות תעסוקה המתאימים להרכב המקצועי של העלייה מברית המועצות, אשר צריך להפנותה לירושלים, והיא רוצה לבוא לירושלים, אך צריך ליצור לה את התנאים המתאימים. לכך עלייה זו כוללת בתוכה אחוז גבוה של אקדמאים, מדענים, אנשי אמנות ותרבות, המתאימים באופיים לירושלים. יש לדאוג גם להבטחת איכות החיים. בלעדי כל אלה, הבירה לא תמשוך אליה אוכלוסייה מהשפלה וממרכז הארץ.

ירושלים זקוקה לשקט ולהבנה בין כל חלקי האוכלוסייה, בראש ובראשונה בין דתיים ובין חילונים. ההפגנות בשבת, שהיו לפני שבועיים, בכביש מס' 1 שזה עתה נסלל, שנגמרה סליחתו והוא נפתח לתנועה, היו הפגנות שאורגנו על ידי חרדים והתלוו אליהן מעשי אלימות נגד המשטרה — אני יודעת שחברי כנסת מהמפלגות החרדיות יצאו נגד ואכן קראו לריסון אותם מפגינים — דווקא בימים שהמשטרה צריכה לגייס את מלוא כוחה כדי למנוע פיגועים על רקע לאומני. ירושלים אינה משמשת כוח משיכה לעולים. כל החרדים לעתידה של ירושלים, חילונים ודתיים גם יחד, צריכים לעשות מאמץ עליון להבטחת שלום בית בעיר, כאשר כל אחד חייה לפי השקפת עולמו ובלי לפגוע בחופש זולתו.

כבוד היושב ראש, הכרזות על ירושלים לא חסרות, וטעות מרה עושים אלה מחברי הליכוד המנסים להטיל דופי ביותר ממחצית העם ומנהיגיו, כאשר מנסים להציג אותם כאילו הם רוצים לוותר על שלמות ירושלים. ייתכן שדברי שקר אלה לגבי ירושלים יביאו לרווח אלקטורלי, אך הם פוגעים במערכה, בזירה הבין לאומית, וזוהי מערכה קשה, והיא תהיה קשה, להבטחת ירושלים מאוחדת כריבונות ישראל.

בניגוד להכרזות הקיימות, ממשלת הליכוד לא עשתה רבות, והיא עשתה אפילו מעט מאוד, לביסוס הכלכלי של ירושלים. רוב המפעלים שהועברו לירושלים הוקמו בין מלחמת ששת הימים, ב-1967, לבין המהפך הפוליטי ב-1977.

דן תיכון (הליכוד):

מותר לשאול אותך מאין לקחת את המספרים האלה? אני הייתי אחראי אז לחיעוש במדינה. זה פשוט לא נכון; פשוט לא נכון, ואת יודעת את זה.

שושנה ארכלי-אלמוזלינו (העבודה):

תדבר אחרי. אשמח מאוד לשמוע ממך — — —

דן תיכון (הליכוד):

למה את מסלפת את הרברים? ואת יודעת את זה.

היו"ר ש' דיין:

חבר הכנסת תיכון, היא שמעה את דבריך.

שושנה ארכלי-אלמוזלינו (העבודה):

אשמח לשמוע ממך את רשימת המפעלים שהוקמו בירושלים אחרי 1977, ואני מברכת על כל מפעל שיקום.

דן תיכון (הליכוד):

"אינטל", "לוח", שמעת על מפעלים "קטנטנים" כמו "אינטל"? הוא "קטן", "קטן" כזה, עם כמה אלפי עובדים.

הכנסת שושנה ארכלי-אלמוזלינו, ואחריה. — לחבר הכנסת ראובן ריבלין.

פסח גרופר (המפלגה לקידום הרעיון הציוני בישראל):

חבר הכנסת ויינשטיין, לצערי, הטלויזיה לא עובדת. אל תעשו הצגות היום.

היו"ר ש' דיין:

רבתי, אני מבקש. חבר הכנסת גרופר, לא מקובל להעיר הערה כזאת.

פסח גרופר (המפלגה לקידום הרעיון הציוני בישראל):

אני רק עוזר לך. תדברו פחות.

היו"ר ש' דיין:

תודה רבה על עזרתך.

מיכה גולדמן (העבודה):

חבר הכנסת גרופר, זוהי טלויזיה אוטומטית.

דן תיכון (הליכוד):

מה אתה צועק?

היו"ר ש' דיין:

רבתי, לא מקובל עלינו דבר כזה. מה זה? כל אחד צועק פה. זה לא שוק. אבקש שיהיה סדר. חברת הכנסת ארכלי-אלמוזלינו, בבקשה.

שושנה ארכלי-אלמוזלינו (העבודה):

כבוד היושב ראש, כנסת נכבדה, אני רוצה לברך את שני חברי הכנסת הירושלמים, שהעלו את הנושא של ירושלים בכנסת ומאפשרים לנו להשתתף בדיון. אומנם הם ירושלמים והם דואגים לירושלים, אבל ירושלים היא של כולנו והדאגה היא של כולנו.

אני רוצה לקוות, שממשלת ישראל לא תיסוג מהחלטתה להשתתף בוועידה אזורית לשלום עם מדינות ערב ולפתרון קונסטרקטיבי של הבעיה הפלשתינית. בניגוד לעמדת הליכוד, אני תומכת בתוכנית אלון, המבוססת על פשרה טריטוריאלית תוך הבטחת גבולות ביטחון ושמירת אופיה היהודי של מדינת ישראל. אך בתחום אחד אין שום פשרה, וזה תחום הבטחת מעמדה של ירושלים המאוחדת, כריבונות ישראל, כירת הנצח של מדינת ישראל. בתחום זה צריכה ממשלת ישראל למשא-ומתן לזועידת השלום האזורית להתנגד לכל דיון המעמיד בסמן שאלה את ירושלים המאוחדת כריבונות ישראל. אך עם זאת, לא נסכים ולא ניתן שמעשים פרובוקטיביים, כפי שהיו בתפיסת בתים מספר בסילואן, ישמשו אתחלה לפיצוץ המשא-ומתן לשלום וליצירת מתחים מיותרים.

"ההתנחלות" בסילואן נעשתה בחשכת לילה. איך אמרו? — כמו גנבים בלילה. זה היה מעשה בלתי אחראי, הוא ערער את מעמדה של ישראל בזירה הבין לאומית והוא עלול לפגוע בפעולה הקונסטרקטיבית הנעשית יום-יום עלי ידי ראש עיריית ירושלים, מר טדי קולק, לחיווק האחידה והשלטון בירושלים. פעולה זו מחייבת תגובה שאינה משתמעת לשתי פנים מצד הממשלה, וכמיוחד מצד ראש הממשלה. אם ההתנחלות בסילואן נעשתה שלא בהסכמתו של ראש הממשלה, הוא חייב לקרוא לסדר אותם שרים שעודדו מעשה בלתי אחראי זה, שהביא להגברת המתח בימים הללו.

לא במעשה פרובוקטיבי של התנחלויות בשכונות שונות של העיר נחזק את אחידתנו בירושלים. לא "עטרת כוהנים"

מצב של אבטלה, העדר תעשייה, העדר מקורות תעסוקה, מערערים את הרקמה החברתית בעיר שהיא רגישה כל כך, שיש בה מגוון רחב של עדות שונות ואוכלוסייה מעורבת, יהודית וערבית.

חייבים לפעול להעברת המוסדות הממלכתיים והציבוריים לירושלים. אני מסכימה עם חבר הכנסת ויינשטיין, נעשו ניסיונות, אבל יש משום קיפאון ואדישות בשנים האחרונות. במקום שיקימו לשכות של סגני שרים בירושלים, הקימו בתל-אביב. איזו הצדקה היתה לזה? גם לגבי מוסדות ציבוריים. יושב כאן מוכ"ל ההסתדרות. אני רוצה להזכיר לו, שבעבר טיפלו בהעברת הוועד הפועל לירושלים. אני רוצה לבקש ממך, שההצעה הזאת לא תרד מהפרק, ותמשיכו לטפל בהעברת מוסדות מרכזיים, גם של ההסתדרות.

יגאל הורביץ (הליכוד):

ימשיכו לטפל ולא ירד מהפרק.

הי"ר ש' דיין:

את כבר מעבר לזמן.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

אני גומרת. לבסוף, אדוני היושב-ראש, ירושלים היתה ונשארה בראש דאגותינו, אך הבטחת עתידה ושגשוגה תלויים לא כמעט בהשכנת שלום בין ישראל לבין שכנותיה, דבר שיכול להפוך את ירושלים למוקד תיירות עולמי, של מיליוני תיירים שיבואו אליה. זה יביא לפיתוח תעשיית התיירות, יבטיח פרנסה לרבות עובדים, וירושלים תיהפך למרכז תרבותי באזור הזה.

אני מתפללת ליום, שבית-החולים "הדסה" בירושלים — וגם בתי-חולים אחרים — שיש לו שם בין-לאומי ייתן מזור ושירותים רפואיים לתושבי האזור כולו, דבר שיבטיח גם קליטה של אלפי רופאים שעלו ויעלו לישראל. מי ייתן ותקווה זאת תתגשם במהרה.

כבוד היושב-ראש, נציין השנה 25 שנות שחרורה ואיחודה של ירושלים. בפני הממשלה ובפני כולנו עומד האתגר של קידום תהליך השלום. כל זה מטיל חובה כפולה ומכופלת לגבי חיזוק מעמדה הביטחוני, הכלכלי והחברתי של ירושלים.

אנו קוראים מעל במה זו לממשלה לתת את העדיפות הנדרשת לירושלים בגלל מעמדה המיוחד, ירושלים בירת הנצח של ישראל בריבונות ישראל.

הי"ר ש' דיין:

תודה. רשות הדיבור לחבר הכנסת ראובן ריבלין, ואחריו — לחבר הכנסת רן כהן.

ראובן ריבלין (הליכוד):

אדוני היושב-ראש איש ירושלים, חבר הכנסת דיין, אדוני סגן השר, כנסת נכבדה, עד שנת 1967, שעה שלוחמי צה"ל בחטיבת הצנחנים בפיקודו של מי שהיה אז אלוף משנה מוטה גור, ולמים הרמטכ"ל של צה"ל, והיום חבר הכנסת, לשעבר השר, שחררו את ירושלים, סבלנו אנחנו, בני ירושלים, מתסכין ופחד של מצור. במשך עשרות שנים, במשך מאות שנים היינו אי יהודי בתוך ים של תושבים ערבים. כך היה גם מאז הקמת מדינת ישראל, בשנת 1948, ועד שחרורה של ירושלים ושחרור ארץ-ישראל כולה.

ואז התכנסו גם אנשי ירושלים בראשותו של טדי קולק, שזכה לכך שמייד עם תחילת כהונתו חוברת לה ירושלים יחדיו; ויש אפילו האומרים בצחוק, כי חוברת לה ירושלים

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

במידה שקמו מפעלים בירושלים, חבר הכנסת תיכון. קמו מוסדות תרבות לתפארת. לאחרונה הוקם האינטרדיין לכדורגל, שהתנגדו לו בעבר. את כל זה יש לזקוף בראש ובראשונה לזכות טדי קולק, שלא פעם אחת נתקלו מאמציו במכשולים דווקא מצד שרים של ממשלת הליכוד.

אדוני היושב-ראש, אני משתוממת וכולי פליאה על הורדת משרד הבינוי והשיכון. כפי שהתפרסמה בעיתונות, על כך שרואה מסתלק מתפקידו בהקמת שכונה חדשה בת 1,000 יחידות דיור במערכה של ירושלים. מדובר בשכונה המיועדת לעולים חדשים ולזוגות צעירים, באזור "הדסה" בעין-כרם. הטענה היא, שאין להם תקציב לכך. נשאלת השאלה, מהו סדר העדיפויות במשרד הבינוי והשיכון? האם ירושלים לא צריכה לעמוד בראש סדר העדיפויות של משרד זה? איך ייתכן שבשכיל הפעילות בסילואן, שכולם מגנים אותה, כפי שקראנו, יש למשרד השיכון כסף, ואילו בשכיל השתתפות בהוצאות התשתית לבניין שיכונים לעולים ולזוגות צעירים אין תקציב? האם שר הבינוי והשיכון יכול להסתפק בהכרזות בומבסטיות לגבי ירושלים?

ראובן ריבלין (הליכוד):

זו שאלה פוליטית.

יגאל הורביץ (הליכוד):

הוא לא עושה שום דבר, הוא רק מכריז הכרזות.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

משרד הבינוי חייב להגביר את קצב הבנייה בירושלים ולהביא להוזלת מחירי הדירות בירושלים על-ידי השתתפות בהוצאות הפיתוח, שהן יקרות בגלל האופי ההררי של ירושלים. כל זה כדי שעולים וזוגות צעירים יוכלו לרכוש דירות בירושלים ולגור בה: יבואו לירושלים ולא ינטשו אותה בהעדר דיור ובגלל המחיר הגבוה של הדירה ותנאי המשכנתה, שאינם מקילים על המשתכן.

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, הרי כולנו מאוחדים בדבר הצורך בחיזוק ירושלים, האדרת כוחה, האדרת שמה והגדלת אוכלוסייתה. אני לא יודעת על מה הוויכוח בינינו. מה שנעשה הוא כאין וכאפס לעומת הצרכים של העיר.

יש להצטער על שהממשלה לא שמה את ירושלים בראש דאגותיה, לא הבטיחה את התקציבים הדרושים כדי לבסס אותה מבחינה כלכלית וחברתית. במקום שתהיה דאגה להקמת מפעלים וליצירת מקורות תעסוקה, אנחנו עדים לאבטלה ההולכת וגוברת בעיר, אומנם כמו בכל חלקי הארץ, אבל ירושלים בשבילנו חשובה בגלל מעמדה המיוחד. מפעלים נסגרים ועובדים מפוטרים ומצטרפים למחנה מחוסרי העבודה, אשר רובם מתקיימים מדמי אבטלה.

הממשלה פטרה את עצמה בזאת שקבעה סגן שר. יש לי כל הכבוד לחבר הכנסת ורדיגר, שהתמנה לתפקיד. בירכנו אותו בשעתו על כך שהתמנה לטפל בנושא הזה של ירושלים. אני רוצה לשמוע ממנו, ואני מקווה שהוא יבטא היום, מה נעשה מאז הוא נתמנה לסגן שר, מה תוכניות הפיתוח.

חבר הכנסת ויינשטיין, שמעתי אותך בקשב רב, תאמין לי, לפחות חן לסגן השר לשמוע את הדברים שאני מבקשת ממנו להתייחס אליהם, כאשר ידבר אחר כך. אני רוצה לשמוע ממנו היום, מה נעשה מאז נתמנה לסגן שר? מה הן תוכניות הפיתוח? מה הם התקציבים אשר הופנו לירושלים בשנתיים האחרונות ומה הם התקציבים שיופנו לירושלים בעתיד הקרוב?

ראובן ריבלין (הליכוד):

בזכות הקונסנסוס כאן, אין לי כל ספק. אני בהחלט חושב כך. אני אומר שאם ירושלים תישאר, כל הארץ תישאר. נשאר את כל הוויכוחים האחרים לימים אחרים, לזמנים אחרים ולדיונים אחרים. לא כאן המקום.

אני פונה, כפי שאמרתי קודם לכן, דווקא לחברי ולידידי הרוצים לעשות מעשים שכוונותיהם לגביהם קדושות ומקודשות, אבל יכולות להוביל אותנו, חלילה, לגיהנום, משום שרק אמונתנו שאנו יכולים להמשיך ולשלוט בירושלים, רק אמונתנו שבירושלים נוכל לחיות כולנו יחד — ואני לא מדבר על הבעיות של מלחמת התרבות בירושלים, אלא על הבעיות הלאומיות — היא זו שתיתן לנו את האפשרות להמשיך ולהחזיק באמונתנו זו.

אני מוכרח לומר, שחיווק מדיני לגבי ירושלים הוא, בין השאר, חיווק הבנייה של כמה שיותר שיכונים בירושלים, בתים לגור בהם, בתים ליישב בהם. אני מוכרח לומר, שבשעה שהאמריקנים מקשים את ידם ו"עולים" עלינו בכל מה שקשור לאותו קו בלתי מקודש, וזכרונם לא לברכה, הם רואים, צופים, יודעים ומבחינים בצורה ברורה ובהסכמה שבשתיקה, ששכונותיה של ירושלים ממשיכות להיבנות, ואינם פוצים פה ואינם מעזים לצפץ.

לכן, לא צריך לבוא ולהסביר להם מדוע אנחנו מפחדים שירושלים תחולק, כאשר לעיני העולם כולו אנחנו מחזקים אותה כל יום. בניית קיר אחד במעלה-אדומים שווה אלף כניסות לבית אחד בסילואן.

סילואן נמצאת בתוך השטח הריבוני של ירושלים. אין על זה ויכוח ולא יהיה על זה ויכוח. אין לנו שום צורך לבוא ולהוכיח כל יום לעצמנו שירושלים לא תחולק, היא לא תחולק. אמונתנו היא זו שתיתן. מעשינו בשל אמונתנו הם אלה שיביא. איזה צורך יש לנו לבוא ולהוכיח כל יום לעצמנו? האם אנו לא מאמינים? האם אנו צריכים לעשות מעשים שאין בהם כדי חיווקה המדיני של ירושלים כהוא-זה, רק משום שכאילו נכנס הפחד לתוכנו?

ירושלים בשכל ובתבונה חייבנה, חיוקן ותמשיך לגדול, ובעזרת השם, ילדים וילדות יהודים ימשיכו לשחק בה, כאשר ילדים משכונות שונות ומערות שונות יראו גם את היכולת שלהם לגדול כאזרחים שווים, במדינה דמוקרטית, שאין בה הכדל בין ילד לילד, וידע העולם כולו, שמדינה יהודית היא גם מדינה דמוקרטית. לא יהיו יהודים שלא יהיו דמוקרטים, וכך נוכל להשכיל לקיים מדינה יהודית דמוקרטית בכל חלקי ארץ-ישראל.

אני מודה ליושב-ראש על שנתן לי זמן להוסיף מלים כהנה וכהנה למען ירושלים, ואני מצטרף למי שביקשו מסגן השר הנכבד לעשות כל מה שהוא יכול על מנת שירושלים תתחזק.

ירושלים היא עיר של פקידות. ירושלים היא עיר שזוקקה, אם אנחנו רוצים להגיע למיליון תושבים, להרבה מקומות תעסוקה. ירושלים, שיש בה אווירה מיוחדת, שבה אנשים יכולים לעבוד רק כשכירים, זקוקה לשינוי. ממשלת ישראל צריכה להבין זאת. אם רוצים אנו, כממשלה לאומית, לחזק את אחיזתנו בארץ-ישראל, ירושלים היא המפתח. תודה רבה.

היו"ר ש' דיין:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת רן כהן, ואחריו — לחבר הכנסת חנן פורת.

כיוון שטדי קולק הפך להיות ראש העיר שלה, ישבו חכמי ירושלים יחד עם אנשי ממשלת ישראל על מנת למצוא את הדרך שבה אותו תסבין מצור יחוסל לעולמי עולם מעל ירושלים. באו ואמרו: עד היום חיינו באי יהודי בתוך ים של תושבים ערבים. היום ננסה לעשות ולבנות כך שאותם ערבים החיים בתוכנו, ושיחיו בתוכנו לעד כל עוד ירצו לכבד את חוקי מדינת ישראל, ילמדו לחיות אתנו בשלום בתוך מדינה יהודית דמוקרטית. אנחנו נבוא ונקים את כל אותן ערים סביב לה לירושלים, על מנת שמאותו cul de sac שבו חיינו בתוך בני דודינו ותושביה הערבים של ירושלים, הם יהפכו ל-cul de sac בתוך אותו ציבור יהודי. כי ידענו, ירושלים תהיה חזקה, ירושלים תהיה מאוחדת, בירושלים יוכלו לחיות יהודים וערבים יחד רק אם יהיה רוב יהודי מסיבי.

וכך נעשה במשך שנים. אחד האנשים שפעל בניגוד לדעותיו בשעת תכנון, ללא ליאות, היה, והוא עדיין, ראש העיר טדי קולק: כאשר התעוררו ויכוחים רבים בשאלה, האם יש צורך בשכונותיה הדרומיות של ירושלים, בשכונותיה הצפוניות, במעלה-אדומים, בגבעת-זאב, או בתקוע, מסביב לירושלים.

היום אין לנו אלא לברך על מה שנעשה במשך דור, ואני יכול לבוא ולומר, כפי שאמרתי בארצות-הברית: ירושלים לא תחולק, לא משום שבוש אוהב את טדי יותר משהוא אוהב את לוי, לא משום שבוש אוהב את קולק יותר משהוא אוהב את שמיר. ירושלים לא תחולק כי בה קבענו עובדות, ואנחנו צריכים לראות את ירושלים כמיקרוקוסמוס של שאלת המזרח התיכון כולו.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

על זה יש קונסנסוס.

ראובן ריבלין (הליכוד):

ירושלים שיש עליה קונסנסוס, ואני שומע את הסיפורים האלה — אף פעם לא אמרתי עליה "עיר שחוכרה לה יחדיו", גברת ארבל-אלמוזלינו, כי בשבילי זה היה ברור. בכל יום-ירושלים, כשהייתי שומע את חברי ורעי אומרים: ירושלים שחוכרה לה יחדיו, הייתי שואל: למה הם טורחים לומר זאת, הרי זה ברור. עכשיו אני מבין למה הם טרחו לומר זאת. אם לא נלמד לחיות יחד בירושלים, הפסדנו את ארץ-ישראל כולה. והוויכוח שלי, האמינו לי, הוא לא עם האנשים שנמצאים בשמאל הישראלי. הוויכוח שלי הוא עם האנשים המרכזיים בפוליטיקה הישראלית, אנשי המרכז, יהיו אלה מן הליכוד או מקרב אנשי המערך, או יהיו אלה כל האנשים בעולם החושבים שירושלים צריכה להיות בירתה של מדינת ישראל ובריבונותה.

ירושלים היא מיקרוקוסמוס, ואני מאמין באמונה שלמה, שאם נלמד לחיות יחד בירושלים, יבינו כולם שאפשר לחיות יחד גם בארץ-ישראל כולה. יש לי אמונה ותקווה שבבוא היום, כשהיו 10 מיליון יהודים כאן בארץ, לא תהיה כל בעיה דמוגרפית. היו לנו בעיות דמוגרפיות רבות יותר בהיסטוריה של תולדות הציונות, וגם לפני כן.

אני מוכרח לומר, שירושלים, שאלה נישאות עיני רוב העולם כולו, והמקדשת לכל הדתות כולן, היא ירושלים בירת ישראל ותחת ריבונות ישראלית, וכזאת היא תישאר בגלל הקונסנסוס ובגלל שימת הלב שנתנו לה.

מרדכי גור (העבודה):

בזכות הקונסנסוס, לא בגלל.

ואנחנו הרי מדברים על עיר שלום, ואנחנו רוצים בעיר השלום. הימין מדבר בהבל פה על עיר של שלום, ועושה מלחמה בלב ירושלים. והתקילט הזה עוד ממשיך לעבוד. אני זוכר שבקדנציה הקודמת קם השר אריאל שרון והתנחל במרכז הרובע המוסלמי, והזמין לביתו שם את חברי מרכז הליכוד —

—
מרדכי גור (העבודה):
לסיום האינתיפאדה.

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
לסיום האינתיפאדה.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):
כמה לילות הוא מבלה שם מדי שבוע?

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
לעתים נדירות הוא מגיע לשם, והוא מצהיר קבל עם ועדה,

כאשר פלוגות של משמר הגבול וצה"ל שומרות על כל ירושלים כדי לאפשר לחברי המרכז לעבור דרך שער-שכם ולהגיע לביתו המופלא, כאשר עשרות אנשים מובילים את האוכל; והוא אומר: כך אנחנו נדאג שיהיה שלום ושקט בירושלים.

רבותי, מה עשינו מאז בירושלים וברובע המוסלמי? מלחמה ממש. כשבאתי לגור בירושלים, יכולתי להלך עם ילדי הצעירים בחלק המזרחי של העיר. אבל המעשים של הקיצונים הללו מונעים זאת ממני, מעשיהם יחד עם מעשיהם של הקיצונים הערבים. מעשיהם גורמים לקריעתה של ירושלים לגזרים. את זאת הם עשו. הסיבה היא שכאשר קיצונים מכאן וקיצונים משם מחליטים ש"הכול שלי", ובכל מה ששלי אני רשאי לקרוע את הצד השני ולא לכבד אותו ואת זכויותיו האזרחיות, ההומניות, וגם הלאומיות — כך אנחנו קורעים זה את זה וממשיכים בהרג הגדול.

אדוני היושב-ראש, היום התקיים בוועדת העבודה והרווחה של הכנסת דיון על סגירת מפעל בירושלים. מפעל "ירולין" של חברת "כלל". ואני רוצה להביא כאן דוגמה נוספת. והפעם הזאת לא מהתחום הלאומי-מדיני אלא מהתחום הכלכלי. איזה הבל פה כל הממשלה הזאת? קם מנהל המפעל, יושב-ראש מועצת המנהלים, ומוכיח שמטעמים כלכליים לא דאוי לו לקיים את המפעל הזה בירושלים. לירושלים יש נחיתות לעומת הגליל. הוא מוכן לעשות את כל הדרך, יחד עם הסחורות, לשם ובחזרה ולקיים שם את העבודה, ולא רק בגלל עבודה זולה. ואנחנו מדברים בממשלה ש"מרפדת" את ירושלים, ש-140 נשים וגברים שגרים בה לא יכולים למצוא בה את פרנסתם. המפעל הזה הוא המפעל ה-15 שנסגר במהלך שלוש שנים.

שאלתי את אנשי ירושלים כמה מפעלים הוקמו בה בשלוש השנים האחרונות, והשיבו לי: אפס, אף לא אחד. בירושלים היא עיר של פקידות, עיר של אוניברסיטה, עיר של מכונים למחקר ועיר של מעט יותר תרבות, בזכותנו. אבל בירושלים לא יכולה לגור אשה הרוצה לעבוד במפעל טקסטיל, ולא יכול לגור בה גבר הרוצה לעבוד במפעל לפלסטיק, ולא יכול לעבוד בה אדם במפעל שיכול להעניק שירותים כאלה ואחרים. מה כל הדיבור הרם הזה על ירושלים, ומיעוט המעשה בירושלים?

אותה ממשלה, פטריוטית כביכול, פטריוטית בדיוף, כדיבור, מעניקה לכל אזרח תושב ירושלים 180 שקל. לכל תושב בחיפה — שיהיה להם לברכה — היא מעניקה 223

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אדוני היושב-ראש, בדרך כלל אני נוהג לומר: רבותי השרים, אבל השרים יודעים רק לדבר ברומומות גרון על ירושלים, ולא לבוא להשתתף בדיון הזה אתנו, להוציא את השר איתן, שהיה כאן כמה זמן. אולי באמת זה מיקרוקוסמוס של כל הפרשה של ירושלים, שבה מריבים לדבר, להתלהם, לפרגן, להכביר מלים, אבל מעט מאוד להעניק כדי שירושלים תהיה באמת מה שכולנו רוצים שתהיה.

אדוני היושב-ראש, אני לא יכול לפתוח את דברי בלי לגנות כאופן הנמרץ ביותר את הרצח המתועב והנורא של ג'מיל אל-חסון מדלית-אל-כרמל, היום ככפר זוכובא שבשומרון, שעה שבא לקחת עמו עובדים מן הכפר; הוא נרצח בדם קר על-ידי רעולי-פנים, באמצע היום. אני חושב שזה חייב לעורר זעם וזעזוע בכל מי שיש לו לב רגיש והוא מאמין שהאסונות הנוראים האלה חייבים להיפסק.

אני רוצה לנצל את ההזדמנות הזאת ולהביע השתתפות באבלה של המשפחה וגם של העדה הדרוזית כולה בישראל.

אולי גם מותר לומר פעם נוספת בהזדמנות הזאת, אדוני היושב-ראש, שגם הרצח הזה מלמד, והפעם, כמו בפעמים אחרות, במחיר של דם, כי מנציחי הכיבוש מכל הצדדים, סרבני השלום, הם אלה המנציחים את האליה והם אלה הגורמים עוד ועוד לדם יהודי וערבי להמשיך ולהישפך, וכי הפתרון היחיד יהיה באמת רק בהסדר מדיני ובשלום. מאחר שאנחנו מדברים על ירושלים, אנחנו מדברים על שלום.

אמר כאן ידידי, חבר הכנסת ריבלין, ובצדק, אם לא נלמד לחיות יחד, הפסדנו את ישראל כולה. אני רוצה לומר שאנחנו נלמד לחיות כיחד אם נלמד לכבד זה את זה. על גווינו הדתיים, החילוניים, הלאומיים, הערתיים, על מוצאנו. מאחר שאיננו לומדים לעשות את זה בירושלים, זה הדבר שבעוכריה של ירושלים. הייתי אומר שירושלים היא אולי באמת אב-טיפוס, שכן היא תהיה שלמה ומושלמת, עד כמה שעיר יכולה להיות מושלמת, רק אם יתקיים שלום בין תושביה, בין אלה האוהבים אותה.

כשראנו מה היה השבוע בירושלים עם מתנחלי עיר-רוד — סילוואן, ראנו מחלקי ירושלים, ראנו את אלה שבאו באישון לילה כדי לחצות את העיר הזאת לא רק פיסיית, אלא גם כנשמתה. וכל זאת כדי למנוע אותה אפשרות שעליה דיבר כאן חבר הכנסת ריבלין, לחיות כאן ביחד.

אני באמת רוצה לשאול אתכם, חברי הכנסת מהימין, מה צריך לחשוב אדם החי במקום, יהיה אשר יהיה, כאשר פורצים לשכונתו באישון לילה, פורצים דלתות וחלונות, ונכנסים בכוח לתוך השכונה שלו אנשים שהם בעלי רקע לאומי אחר משל, אנשים שכוונותיהם ברורות והצהרותיהם ברורות: לגרש, לסלק, להתנחל במקומם של אחרים? האם זה יוצר קרבה, כבוד הדדי וסובלנות?

הבה נדמיין לעצמנו את התנחלות אלון-מורה, או התנחלות במקום אחר בגדה המערבית או ברצועת-עזה, שאליה חודרים מתנחלים פלשתינים בשעה 03:00, ומה היה קורה שם. אראז היינו רואים איך המשטרה ומשמר הגבול מנסים את האליה שלם, ומגינים על התושבים. אבל מה אנחנו ראינו בטלוויזיה? ראינו משטרה הנוהגת בכפפות משי במתנחלים בעיר-רוד, ומשטרה המסתערת על אשה עם ילדה בנורעותיה, ומייד קולטת אותה עם הילדה שלה.

או שאתה רוצה להפריע לי לומר את הדברים האלה, ואז אתה מפריע למתן המיכה גדולה יותר לירושלים. צריך גם לחשוב לפני שמעירים הערת ביניים.

אני רוצה לסיים בדברים הבאים: מה שקורה בימין הקיצוני במדינת ישראל קורה, לדאכוני הרב, גם בגוש הדתי בירושלים. אני רוצה לומר לכם, שכאשר אתה מסתכל על אוכלוסייתה של ירושלים, אתה למד שבצעם זו יכולה להיות העיר הנפלאה ביותר במדינת ישראל. כל כך הרבה גוונים יהודיים נפלאים יש בה, כל כך הרבה תרבויות, כל כך הרבה רמים, קבוצות, כל אחד לשיטתו, כל אחד לקדושתו, כל אחד למחשבתו. יהודים וערבים, דתיים וחילוניים. מרכז עולמי ממש. לירושלים באים אנשים מכל העולם. זו עיר בירתנו. יכולנו להפוך אותה למודל הנפלא ביותר לסובלנות, אילו היה כאן באמת כבוד הדדי.

אבל מה שנעשה בכביש-המריבה, והפרסומים על כל דבר תרבותי שמתקיים בעיר הזאת, והאי-נכונות של הגוש הדתי לכבד את הזכויות של הציבור החילוני לקיים את מנהגיו — זה מה שמפריע לירושלים. יציאת אנשים בשבת בהמוניהם להפגין על פתיחת כביש, שאפילו לא נכנס לתוך השכונה שלהם, רק משום שהוא בא לשרת את העיר, ולזרוק אבנים — אתם יודעים היטב, כמובן, שזה חילול שבת, ואתם נותנים יד לזה ושותקים, מסיבה פשוטה: כי אתם, הרב ורדיגר, ואתם, הרב פרוש, הולכים בשיטה שבה הולך הימין הישראלי — מי שקיצוני יותר, מי שמתלהם יותר ומי שזועק יותר נגד החילונים, אתם נכנעים לו. אותו דבר קורה בימין הקיצוני. מי שהכי קיצוני מוביל את הימין, לא מי שהכי מתון וסובלני. מי שהכי קיצוני בין הדתיים, נגד החילונים, הוא שמוביל את הגוש הדתי, ולא מי שהכי סובלני, ויהדות בשבילי זו יהדות של סובלנות.

אדוני היושב-ראש, ירושלים תהיה עיר של שלום, עיר של תרבות, כאשר היא תהיה עיר של סובלנות. כאשר היא תהיה עיר של סובלנות היא תהיה עיר של שלום, ואז נראה אותה פורחת ומשגשגת ואנשים מכל העולם יבואו לחיות בה ובתוכה, כדי להמשיך ולייצב את השלום לעתיד. תודה רבה.

היו"ר ש' דיין:

תודה. רשות הדיבור לחבר הכנסת חנן פורת, ואחריו — לחבר הכנסת מנחם פרוש.

חנן פורת (המפלגה הדתית הלאומית):

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, "נכבדות מדבר בך, עיר האלהים סלה". כאשר מדברים בירושלים מדברים נכבדות. לעתים דומה בעיני, שהביטוי הזה יש בו גם הקונוטציה שהיתה מקובלת בתפוצות ישראל, שבשעה שמדברים נכבדות כאשר, פירושו של דבר שמדברים עליה ועל העת שהגיעה, ססוף-סוף תמצא את זיווגה. ירושלים, בירת ישראל, מוצאת את זיווגה, מוצאת את מקומה ואת ביתה רק בשעה שעם ישראל ונידחי ישראל מכל קצוות תבל שבים אליה, כאשר לאשה, ככך אל חיק אמו.

כבר אמרו חכמינו: בונה ירושלים ה', נידחי ישראל יכנס. אם יאמר לך אדם, מתקבצות גלויות ולא נבנית ירושלים, אל תאמין. יאמר לך אדם, נבנית ירושלים ולא נתקבצו גלויות, אל תאמין. יאמר לך אדם, נבנית ירושלים ונתקבצו גלויות — תאמין, שנאמר: בונה ירושלים ה', נידחי ישראל יכנס. בשעה שאנו זוכים לראות גלויות מתקבצות, ממזרח, ממערב, מצפון ומדרום, שמחים אנו בשמחתה של ירושלים השבה ונבנית לתלפיות, גדולה, רחבה.

שקלים. לכל תושב בתל-אביב — שיהיה גם להם לכרכה — היא מעניקה 295 שקלים. ירושלים מקופחת בממשלה הדברנית, הברברנית הזאת.

יהודה פרח (הליכוד):

ומה עשתה הממשלה הקודמת בירושלים?

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

הוא לא היה בממשלה הקודמת.

יהודה פרח (הליכוד):

האם ירושלים נראתה אז טוב יותר?

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אני רוצה לפנות אל סגני השרים היושבים כאן אתנו, אל הרב ורדיגר ואל הרב פרוש — — —

יהודה פרח (הליכוד):

— — —

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אדוני חבר הכנסת פרח, אני עוד לא הייתי בשום ממשלה. מייד תשמע מה אני הייתי עושה אילו הייתי בירושלים, ובזאת אסיים, ברשותך.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

— — —

היו"ר ש' דיין:

רבותי, לפנינו דיון ארוך מאוד.

יהודה פרח (הליכוד):

מעולם לא התפתחה ירושלים כמו בשנים האלה.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):

— — —

יהודה פרח (הליכוד):

סתם לזרוק דברים, סתם להטיח דברים.

היו"ר ש' דיין:

רבותי, אני מבקש לאפשר לו לסיים את דבריו.

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אלה הסכומים שהממשלה שלך מספקת למקומות אחרים

— — —

היו"ר ש' דיין:

חבר הכנסת רן כהן, ומנך עבר.

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אדוני היושב-ראש, אתה צריך להפסיק אותו. אני ממתיך בסבלנות כדי שתיתן לי לדבר. אנא ממך, אפשר לי לדבר, ותאמר לו שהוא ידבר כשימצא את המיקרופון פנוי.

היו"ר ש' דיין:

הזמן עבר ואני מאפשר לך לסיים.

יהודה פרח (הליכוד):

— — —

היו"ר ש' דיין:

חבר הכנסת יהודה פרח, אבקשך לאפשר לו לסיים את דבריו.

רן כהן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אני לא מבין כלל את הדבר הזה. או שאתה מזדהה אתי שצריך לתמוך יותר בירושלים, ואז אתה צריך לכרך אותי;

רבותי, לצייר את הדברים כאילו מדובר כאן במקום שליו ובמקום שקט, ורק אותם מתיישבים יהודים שבאו הם שהפרו את הסדר והשלווה — זו במקרה הטוב היתממות, במקרה הגרוע אלו צביעות ורשעות.

מרדכי גור (העבודת):

בכל אופן, חבר הכנסת ראובן ריבלין לא עשה את זה.

חנן פורת (המפלגה הדתית הלאומית):

לא. חבר הכנסת ריבלין הסביר שהכניסה לשם היתה פרובוקטיבית, ובלי זה היתה פה מציאות שלווה של דו־קיום וכדומה. על זה דיברתי.

חסיין פארס (מפלגת הפועלים המאוחדת):

אתה מזמין את זריקת האבנים.

חנן פורת (המפלגה הדתית הלאומית):

העיר הזאת, שבה הילכו מלכנו ונביאנו, הגרעין הקדום של ירושלים, בדין שתושב לידנו, אבל לא בכוח הזרוע אלא כדרכם של אנשי קרן־הקיימת: דונם אחר דונם, אכן אחר אכן, וכך נעשו הדברים, ואני עד להם. ואני יודע כמה שעות בילינו במינהל מקרקעי ישראל ובי"מנותא" של קרן־הקיימת, ובאפטרופוס לנכסי נפקדים, וכמה כספים נאספו בשקידה — כן, גם בסיוע של ממשלת ישראל, והיא אינה צריכה להתבייש בכך — כדי שיהודים יוכלו לשוב לאזור הזה. מדובר פה, רבותי, ביותר מ־50% מהאזור של עיר־רדוד, לא מדובר פה בבית אחד, בודד, כדי שההתיישבות הזאת באמת תהיה התיישבות מכובדת. ובכן, מה רע בכך? וכי מפני שאנחנו מקימים את רמות, את גילה, את מעלה־אדומים ואת גבעת־זאב אנחנו פוסלים, למשל, את ההתיישבות בעיר העתיקה, על כל חלקיה? אחוז כזה וגם מזה אל תנח ירך, בכל הדברים גם יחד, שאם לא כן אתה פורס את השכונות סביב ירושלים, ובתוככי ירושלים שועלים מהלכים. בתוככי ירושלים אנשים מפחדים היום ללכת.

יסלח לי חבר הכנסת רן כהן, האם משום שמתיישבים יהודים מתיישבים בעיר העתיקה, וגם באותו מקום המכונה הרובע המוסלמי, הוא איננו מעז ללכת לשם עם ילדיו, או מפני שכל הליכה שם כרוכה בטרור ובגילויי האלימות של האינתיפאדה?

אני רוצה לומר, והפעם אני זכאי לומר זאת, לשבחה של תנועת שלי ולשבחה של תנועת המפד"ל, שקיבלה בעניין זה של הכניסה לעיר־רדוד החלטות, שאני מוצא להביא אותן כאן לא אישית בשמי שלי, אלא בשמה של הסיעה כולה:

א. סיעת המפד"ל תומכת בכל לב בחיזוק האחיזה היהודית בכל מרחבי ירושלים השלמה בירת ישראל. לפיכך מחזקת הסיעה את ידי המתיישבים בעיר־רדוד וקוראת לממשלה לעשות את כל הדרוש לביסוס ולהרחבה של ההתיישבות היהודית באזור זה, שהינו מקומה של ירושלים הקדומה ואליו נספך עם ישראל והתפלל: "ונבנתה עיר על תלה".

ב. דווקא לאור התמיכה בהתיישבות בעיר־רדוד מצרה סיעת המפד"ל על הדרך שבה בוצעה התיישבות זו, ללא תיאום ראוי עם גורמי הביטחון. המפד"ל מקווה כי יופקו הלקחים ובעתיד ייעשו הדברים בדרך ממלכתית ומכובדת, כראוי לירושלים עיר קודשנו.

ג. סיעת המפד"ל קובעת כי על מדינת ישראל להבהיר, דווקא עכשיו, לקראת המשא־ומתן המדיני בינינו לבין שכנינו הערבים, כי ירושלים השלמה אינה עומדת כלל למשא־ומתן.

דווקא בשעה זו אני מרהיב עוז לדבר גם על ירושלים הבנויה, כעיר שחבורה לה יחידו, כפשוטו של מקרא: עיר שחבורה לה יחידו, הגרעין הקדום של ירושלים, עיר־רדוד עם העיר העליונה — עם הרה־בית, הכותל המערבי, העיר העתיקה וכל מרחבי ירושלים.

אולי קודם שאדבר בעיר־רדוד, שבה הרבה הטילו בה שיקוצים בימים אלה, אני רוצה לנקות את השולחן ולומר דבר אישי, דבר אישי לחבר הכנסת יאיר צבן, לחבר הכנסת דדי צוקר וגם לחבר הכנסת יוסי שריד, שאיננו עמנו פה עכשיו, שהעז מעל הדוכן הזה להגיד, ללא בדיקה וללא חקירה, קבל עם ועולם: חנן השקן. עכשיו נתבררו הדברים וגם נתפרסמו. אני מוצא לנכון, כיוון שהדברים באו לידי ביטוי ציבורי, להציב אותם כאן כמות שהם. לא אתבע את עלבוני, לא מוועדת הכנסת, לא מוועדת האתיקה. די לי במי שיודע אמת, ומי שתובע עלבונם של הבריות יתבע את עלבוני, אבל חשוב שהדברים ייאמרו כאן בציבור, מפני שאותם חברים יקרים שביקשו בכל לבם ועמלו לשוב לעיר־רדוד הכירו והודו שהדרך שנקטו היתה שגויה.

וכך הם כותבים לי: אנו מבקשים להבהיר כי בפעולות למען ההתיישבות בעיר־רדוד פעל חבר הכנסת חנן פורת במגעיו עם משטרת ישראל בתום לב, בשליחותו ובצעה אחת עמנו. אנו מצטערים על שסופו של דבר, בנסיבות בלתי צפויות, נתבצעה הפעולה בעיתי המנוגד למה שסוכם לכתחילה ומבקשים את סליחתו של חנן על תקלה שיצאה כלפיו מתחת ידיו. התקלה אינה תקלה אישית, כי היא כאמת פגעה, במידה לא מבוטלת, בכבוד ובממלכתיות שבה ראוי היה לשוב לכל חלקיה של ירושלים, בתיאום עם מערכת הביטחון, בגיבוי של המערכת המדינית, ואכן אפשר היה להגיע לכך.

צר לי, ועם זאת, העיר הזאת, גם אם היתה הדרך שגויה בכמה מפרטיה, תיבנה ותיכונן.

חבר הכנסת ראובן ריבלין יסלח לי. מה ההיתממות הזאת? מי שיודע מה היה בעיר־רדוד, הנקראת כיום בפי האוכלוסייה הערבית סילואן, קודם ששבנו אליה: מי שיודע מה מתרחש ומה מתהלך ברחובותיה בשנים אלה, צמרמורת אוחזת בו. אני אספר לכם, כיוון שאני נמצא שם כמעט מדי שבוע בשבוע. אין ולו פעם אחת שאתה עובר ברחובות סילואן, או בדרך לנקבת־השילוח, בלי שמושלכים עליך אבנים, ברזלים, משמר הגבול לא העז להיכנס לתוך הכפר סילואן אלא בליווי גדול. וכל מי שמכיר, או ישאל ויברר את הדברים, ימצא שכמעט על כל בית בכפר־השילוח מתנוסס, מצויר, דגל אש"ף או דגל "חמאס", עם כתובות של שיקוצים, במדינת ישראל, עם כתובות של ה"חמאס".

נקבת־השילוח, שהיום אין פוקרים אותה כמעט, כולה צוזה ומחראות. אחד הנומונטים הנפלאים ביותר שיש לנו, מבחינה ארכיאולוגית, מבחינה ארכיטקטונית, מוזנח כיום, חרף ההשקעה שהשקיעה בו עריית ירושלים, ויפה עשתה, ובדין עשתה, ויבוא על כך לשבח טדי קולק, אבל בשלוש השנים האחרונות מהלכת שם עזובה. אנשים פוחדים לפקוד את המקום.

מי הם אותם אנשי סילואן, רבותי? האם שכחנו מאין נשלח הרימון אל חיילי גולני, סמוך לכותל? מהכפר סילואן, האם שכחנו שרק לפני שבועות ספורים עלו אנשי סילואן, בריש גלי, כדי לפגוע במתפללים ליד הכותל? והמשטרה יודעת היטב שזהו המקום הפרוע ביותר לשמצה בתוככי ירושלים.

חוכרת ב', ישיבה של"ב

— הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים: חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית; די־וחשבון משלחת הכנסת לגיאיות-ההריגה בליטא —

בכחית אזור שיש בו איסור כניסה ליהודים, יהודים פוחדים ללכת שמה, והטרור שמהלך בה, פורה רוש ולענה מבית, אחר כך מתפרץ ומתפוצץ גם כלפי חוץ.

אסיים את דברי, אדוני היושב־ראש, ואומר: בטוח אני ומאמין, כי ירושלים על כל שלוחותיה, על כל חלקיה, תהיה לעיר שחוכרה לה יחדיו. אבל אל נא נתנכר למזרח העיר, אל נא נתנכר גם לאותם גרענים של ירושלים הקדומה, כי דווקא אם תיכנה עיר על תלה תוכל העיר להתפרס ולהתרחב על כל מרחביה. לא ייאמר לנו כדרך שנאמר על־פי המדרש: בפלטין שלך לא כיבשת, בביתך שלך לא עשית, ואתה הולך למרחקים? תיכנה ירושלים ופרוות תשב ירושלים מרוב אדם. תודה.

היו"ר ד' שילנסקי:

תודה רבה לחבר הכנסת חנן פורת.

ז. די־וחשבון משלחת הכנסת לגיאיות-ההריגה בליטא

בחודש יוני 1991, ביקרה משלחת של הכנסת, בראשותו של יושב־ראש הכנסת דב שילנסקי, בגיאיות-ההריגה בליטא. חברים במשלחת היו חברי הכנסת יוסי גולדברג, אלי דיין, דוד ליבאי, חנן פורת וחיים קופמן. ליטא היתה אז חלק מברית־המוצות ונאבקה על עצמאותה. יש לזכור, שבפברואר 1990 הצביע העם הליטאי במשאל־עם בעד הכרות עצמאות ליטא, ומועצת העם הנבחרת הכריזה על עצמאות ליטא ב־11 במרס 1990. ברית־המוצות התנגדה בתוקף להכרזה חד־צדדית זו והגיבה במשלוח כוחות צבא לליטא, תוך השתלטות על בניין הפרלמנט, תחנת הטלוויזיה, תחנות הגבול ועוד. ביקור חברי הכנסת בליטא היה על רקע היריבות הקשה בין וילנה לבין מוסקבה.

לא היתה זו משלחת ישראלית שבאה לביקור רשמי, כדי להיפגש עם ראשי המדינה ונבחרי האומה הליטאית. היתה למשלחת זו משימה יוצאת דופן: לאתר קברי אחים יהודים, אזרחי ליטא ותושביה, שנטבחו בשנת 1941, לעלות לרגל אל הקברים, להעלות את זכרם של רבע מיליון יהודים, לומר על קברם "קדיש" ו"אל מלא רחמים", ולהניח לראשונה — 50 שנה לאחר מותם — זרי פרחים, זרי כבוד, מטעם הכנסת של מדינת ישראל.

העילה לצאתה של המשלחת באותו מועד היתה טקס חנוכת מצבת־זיכרון ביער פונאר לזכרם של כ־70,000 יהודים שנטבחו שם, וזאת במלאת 50 שנה לפלישה של הנאצים לליטא ולברית־המוצות. פונאר הוא יער הנמצא כ־10 קילומטרים מדרום לוויילנה בירת ליטא. את הקמת האנדרטה יזם אזרח ישראלי, מר ישעיהו אפשטיין, שהקדיש לכך זמן רב, מאמצים גדולים וממון רב. לטקס הוזמנו סגן נשיא ליטא וראש ממשלתה, וכן נכבדים רבים מהשלטון הליטאי, הכנסייה הנוצרית, ההסתדרות הציונית העולמית והקהילה היהודית המקומית. לטקס הגיעו מאות יהודים ממוצא ליטאי מארצות רבות בעולם.

לטקס חנוכת מצבת הזיכרון קדמה מחלוקת עניינית, רצופה במשקע רגשי רב, בנוגע לכתובת שעל גבי המצבה, וכתוצאה מכך — גם בנוגע להסכמת יושב־ראש הכנסת לקבל את ההזמנה ולנאום בטקס. ארגיש מייד, שלי נראה כי יושב־ראש הכנסת שקל נכון והחליט החלטה נכונה וטובה כאשר הסכים לייצג את העם בישראל ואת הכנסת באותו מעמד בפונאר.

לפיכך, זכותנו וחובתנו לחיזוק אחיזתנו בכל רחבי ירושלים אינן ניתנות לערעור, ועלינו להוסיף ולפעול למענה דווקא בתקופה זו במסירות ובהתמדה.

ד. אנו מאמינים כי ההתיישבות היהודית בכל רחבי ירושלים תורמת לביטחון הפנים, מצמצמת את גילויי הטרור והאלימות, ומבטיחה נוכחות יהודית רצופה של מתיישבים ומבקרים בכל חלקי העיר.

אני יודע, יש בנקודה זו מחלוקת, אני סבור שדווקא ההתיישבות היהודית, שתבחר לאוכלוסייה הערבית, שאם רצונה להוסיף לחיות בירושלים היא צריכה להשלים עם מציאותם של יהודים בכל מקום — היא שבכוחה להביא לטווח ארוך, גם אם בתחילה יהיו מהומות, לביטחון ולשקט. כל שכונה שהיא

היו"ר ד' שילנסקי:

חברי הכנסת, כפי שהודע בתחילת הישיבה, עושים אנו עתה אתנחתא קצרה למסירת דוח על־ידי חבר הכנסת דוד ליבאי בנוגע למשלחת הכנסת לגיאיות-ההריגה בליטא.

הוזמנתי אישית להשתתף בחנוכת האנדרטה בפונאר שעל־יד וילנה, עיר הבירה של ליטא, שהינו אתר ההשמדה הגדול ביותר של יהדות ליטא.

אני מאמין שכל יהודי המבקר באתרי ההשמדה באירופה, וכפרט הצעירים, חוזר יהודי טוב יותר וציוני טוב יותר.

אני משתדל עד כמה שאפשר לצרף לסיוורים מסוג זה חברי כנסת, וגם הפעם הזאת עשיתי כן. אם כי הייתי יושב־ראש המשלחת, אני מעדיף שלא אני אמסור את הדוח. מאחר שהמעורבות שלי בכל הקשור ביהודי ליטא היא אישית וישירה מדי, נולדתי שם, גדלתי שם, הייתי שם כגטו, ואני חוזר עכשיו מבית־הקברות בחולון, ששם הוצבה היום, ביום השנה לאקציה של הילדים והזקנים מגטו שבל, אנדרטה לקדושי העיר. לספר עכשיו כיצד הגעתי יחד עם חברי המשלחת לבורות שבהם נקברו קרובי משפחתי, מורי, מחנכי, חברי, ידידי ומכרי, ושהבורות האלה היו מיועדים גם לי — זה יהיה אישי מדי. במשך הביקור נהפך המקום להיות אישי, משמעותי ומרגש גם לשאר חברי המשלחת.

חבר הכנסת דוד ליבאי לא ראה את ההלם על פניו של חבר הכנסת יוסי גולדברג, הצבר בן לאב ממייסדי מטולה ולאם שעלתה מליטא, עת הגיע לעמקי היער, לקבר האחים ההמוני שבו טמונות גם עצמותיהם של סבא שלו, של סבתא שלו, של דודים שלו, בני דודים, ויתר בני העיר, כי באותו זמן הוא — חבר הכנסת דוד ליבאי — היה ביער אחר, על־יד קבר האחים של בני משפחתו הוא.

מאחר שנושא המדינה נמצא בביקור ממלכתי בחוץ־לארץ, ואני, כיושב־ראש הכנסת, בהיותי ממלא־מקום הנשיא אינני נוהג לנהל ישיבות, קבלו בהבנה שאני מרשה לעצמי לשבת בראש הישיבה בקטע הזה, כי הנושא אינו פוליטי, הוא כללי, הוא לאומי והוא מיוחד במינו.

אני מזמין את חבר הכנסת דוד ליבאי למסור את הדוח על ביקור המשלחת. חבר הכנסת דוד ליבאי, בבקשה.

דוד ליבאי (העבודה):

כבוד יושב־ראש הכנסת, חברי הכנסת, במשך שישה ימים,

ולו בחלקם, יהודים. מדובר בה רק על "הכוכשים הגרמנים הפאשיסטים". אולם לאחרונה הורשו קרוביהם של הנספים להוסיף כתובת על אותה מצבה, המדגישה כי זהו המקום שבו הושמדו אלפים מיהודי מריאמפול על-ידי הנאצים ועוזריהם המקומיים.

הרגש בדברי הוא בכך שאם גיאיות-ההריגה מסומן, והושם בו "יד ושם" לטבח, ניתן, עם שינוי הנסיבות הפוליטיות, לעמוד על הכנסת שינויים בכיתובים ועל הספת אנדרטאות. החשוב ביותר הוא לראות לציון המקומות, לשימור קברי-האחים, ולעלות אליהם ולא לשכוח את אשר עשו לנו העמלקים, הגרמנים והליטאים גם יחד.

משלחת הכנסת לגיאיות-ההריגה התרשמה מהתפקיד ההיסטורי שממלא יושב-ראש הכנסת דב שילנסקי במאבק גא ותקיף שלו להנצחת זכרם של קרובי ייחוד ליטא. בביקור קודם שלו בליטא, בחברתו של חבר הכנסת לובה אליאב, הוזעק דב שילנסקי את דעת הציבור והשלטונות שם והעמידם על חובתם לשמר את בתי-הקברות וגיאיות-ההריגה, להכיר באחריותם של הליטאים לחלקם בתהליך ההשמדה היעיל והאכזרי, ולהציב אותם וסמינים שיספרו את סיפור ההשמדה.

בביקור הראשון של היושב-ראש דב שילנסקי בליטא, כשנה שחלפה, הוא עמד על ההתעלמות והזלזול של השלטונות בבתי-העלמין היהודיים, שנותר, במקרה הטוב, בחורכנס ובשיממונם, עם שרידי מצבות מנופצות ושבורות, ובמקרה החמור יותר — נעלמו מעל פני האדמה. כך, למשל, בית-הקברות היהודי בעיר שבלי, שבו ביקרנו, נוקה ממצבות והשטח הפך למגרש משחקים לילדים. לקראת הביקור של משלחת הכנסת בליטא עשו השלטונות מאמץ ניכר לנקות ולשקם את בתי-העלמין היהודיים במסלול שבו עברנו. אני חשתי בכך שחברי הממשלה בליטא, שאתם נפגשנו, מתחשבים מאוד ברגישותם ובזעמם של היושב-ראש דב שילנסקי, כנציג יהדות ליטא שחוסלה, וכראש בית-הנכחרים של מדינת ישראל.

משלחת הכנסת החלה את ביקורה בעיר הבירה וילנה, בבית-הקברות היהודי שם. בשלב זה הצטרפו אלינו כבוד הרב גורן ומר ישעיהו אפשטיין, וכן ראשי הקהילה היהודית בוילנה. המשלחת הניחה זרים על מצבות זיכרון שהוקמו שם לזכר ילדי גטו וילנה ולזכר היהדות המקומית שנספתה בשואה. כמרכן ביקרה המשלחת בקברו של הגאון מוילנה. בכל מקום שבו עלינו על קברות-אחים נאמרנו דברי "זיכור", "קדיש" ו"אל מלא רחמים", וחברי הכנסת חנן פורת ואלי דיין הוסיפו על אלה באמירת תהילים, דברי תורה ותפילה.

טקס חנוכת המצבה ביער פונאר היה מרשים ומרגש במיוחד. אלפי יהודים, אלפים, רובם באו ממדינות רחוקות, חלקו כבוד, בגשם ובקור, ל-70,000 מאחינו שהובלו לכורות שביער ונטבחו שם. היושב-ראש שילנסקי נשא נאום תקיף וחשוב. הוא דיבר עברית, בכוונה, ודבריו תורגמו מייד לליטאית.

חברי הכנסת, אני מייחס חשיבות לדברים שאמר באותו מעמד מר גדימינאס ואגנוריוס, ראש ממשלת ליטא. הוא אמר שהעם הליטאי, שסבל רבות מהכיבוש הסובייטי ומהכיבוש הנאצי, שותף לכאב ולצער של העם היהודי. הוא הוקיע את הכרסוליות שבהשמדה ההמונית של היהודים, אנשים חפים מפשע, שאין לה סליחה וכפרה, והדגיש כי לפשע הנורא כלפי העם היהודי היו שותפים גם כמה מבני העם הליטאי. הוא הוסיף ואמר, ששום אדם שדעתו צלולה לא ימצא הצדקה לכך,

המחלוקת נסבה על כך, שמקימי המצבה ביקשו תחילה לרשום על גביה כי "פה, ביער פונאר, מיולי 1941 עד יולי 1944, הכוכשים ההיטלריסטיים ועוזריהם המקומיים השמידו 100,000 איש, מהם 70,000 יהודים, גברים, נשים וילדים". כתובת זו ביקשו לכתוב על המצבה בארבע שפות: ביידיש, בעברית, בליטאית וברוסית. הרשות האחראית לנושא בליטא ביקשה להשאיר את הטלת האחריות להרג על "הנאצים ועוזריהם", אך להשמיט שה"עוזרים" היו "מקומיים". כמו כן, הכתובת נרשמה ביידיש ובעברית ולא בליטאית וברוסית.

אני מבין את טיעוניהם וגם את הרגשתם של אלה מקרב יוצאי ליטא, ביחוד ניצולי השואה, שביקשו להחרים את הטקס בשל כך. שהרי לנו אין ספק שליטאים רבים שיתפו פעולה עם הנאצים וסייעו להם בהשמדת יהודי ליטא, בסמוך למקומות שבהם גרו. מבין משתפי הפעולה נודע לשמצה גדוד העזר מס' 12 של משטרת ליטא, שעבר מעיירה לעיירה וחיסל בשיטתיות קהילות יהודיות בזה אחר זה. התביעה להודאתם הפומבית של אלה באשמה היא מינימלית. עצם התערבותם של השלטונות הליטאיים, בכל דרג שהוא, לגבי הכתובת שעל מצבת פונאר, היא מיתרת, מדיאנה ומרגיזה. אכן, אפשר להסיק ממנה כי הליטאים מבקשים לטשטש את חלקם שלהם בשואה.

אלא שאנו, משלחת הכנסת, לא נסענו אל הליטאים. הם לא הזמינו אותנו. הם מוכנים להשאיר את קברות האחים ללא זכר וללא מצבה. הם יכלו לותר גם על אלפי היהודים שנקבצו ובאו ביום סגריר להעלות את זכרם של הנטבחים. אם אנו, היהודים, לא נבוא אל הקברות, איש לא יבקר שם. אם אנו לא נקים להם "יד ושם" במקומות רציחתם, לא יישאר להם זכר ואיש לא ידע בעוד שנים מספר את מקום קבורתם. אם אנו נחרים את גיאיות-ההריגה, שום ליטאי לא יתאבל על כך. לכן טעו וטועים, בעיני, אלה שהציעו ליושב-ראש הכנסת להחרים את הטקס בפונאר.

מה גם שאין איסור מטעם שלטונות ליטא לציון באנדרטאות בגיאיות-ההריגה את חלקם בהשמדה של "העוזרים המקומיים" של הנאצים. דהיינו הליטאים. לא ראה שבמצבות הזיכרון שהוקמו על קברי-האחים של יהודי שבלי שביער קרן, ובעיירה שקורביל, נכתב בפירוש, גם ברוסית, בעברית וכידיש, שהיהודים נטבחו על-ידי "הנאצים ועוזריהם המקומיים".

יתר על כך, הסירור שלנו בגיאיות-ההריגה מלמד על החשיבות הרבה של עצם הקמת גלעד בגיאיות-ההריגה, לציון המקום, לכל יטושטשו עקבותיו, ויישכח וייעלם כלא היה. כך למשל, שרידי יהודי מריאמפול הקימו לאחר המלחמה מצבה על קבר האחים בשדות המטווח של הקסרקטין הצבאי ליד הנהר ששופה. שם, בעמק, שאותו ביקרנו חבר הכנסת קופמן ואנוכי, ליד הנהר, היו חפורים שמונה בורות, כל אחד מהם 70 מטר אורכו, ורחבו יותר משלושה מטרים, ושני מטרים עומקו. ביום שני 1 בספטמבר 1941, הובאו כ-8,000 יהודים לכורות, תחילה הגברים, ואחריהם הנשים, הילדים והזקנים, כשהם עירומים או בלבוש תחתון בלבד; הם נצטוו לשכב בתוך הבור, בשורות ארוכות, שם נורו על-ידי מכונות ירייה אוטומטיות. את ראשי הילדים רוצצו באלות ובמעדרים. באותו יום הובלו לטבח, באותו מקום, גם כ-1,000 אנשים שאינם יהודים.

על המצבה שהוקמה בגיאיות-ההריגה במריאמפול לאחר המלחמה מתנוסס הכוכב הקומוניסטי האדום. הכתובת — ברוסית ובליטאית בלבד. אין בה זכר לכך שהנטבחים היו,

לספירה, מאז הנסיך הגדול ויטולד, שמשל בליטא גם בשם יגלו, מלך פולין, נתן ליהודים את איגרת הזכויות בשנת 1389.

לאחר מלחמת העולם הראשונה ניתנו ליהודים בליטא זכויות של מיעוט לאומי. הם הורשו לכוון מועצה לאומית מיוחדת. בממשלה אף היה במשך זמן-מה שר יהודי מיוחד לענייני היהודים. תרבות עברית ויהודית פרחו בתקופות מסוימות בערי ליטא ובירושלים דליטא. מכל אלה לא נשאר שריד ופליט. החיים נקטלו, הרכוש נגזל, בית-הכנסת בוילקומיר הפך למועדון הספורט העירוני, בתי-העלמין חוללו. המרצחים והגולנים לא נתנו את הדין.

מן הראוי לומר כאן, שגם העם הליטאי עבר תקופות קשות מאוד של מלחמה, כיבוש, התעללות וניצול מחפיר מצד המדינות השונות: ברית-המועצות, גרמניה ופולין. רק לאחרונה זכתה ליטא בעצמאות.

ממשלת ישראל היטיבה לעשות, לדעתי, כאשר החליטה להכיר בעובדת עצמאותה של ליטא. עם זאת, בכינון יחסים דפלומטיים עם מדינה זו לא נוכל להתעלם מזיכרונות העבר ומרגשותיהם של ניצולי השואה.

נכבדי היושב-ראש, צירפת למשלחת הכנסת את מר אפרים זורוף, מנהל המשרד הישראלי של מרכז-ויזנטל, הפועל בהתמדה להבאת פושעי המלחמה לדין. דאגת כי ממשלת ליטא, באמצעות פרקליט המדינה שלה, תשמע את מחאתנו על הענקת חנינה לליטאים שלקחו חלק בהשמדת יהודים. התובע הכללי הליטאי הסביר לנו, שחנינה ניתנה רק במקרים שבהם העלתה חקירה, כי הליטאים הורשעו בטריוונלים סובייטיים ללא ראיות או כהילכים פסולים. מר זורוף תבע מהליטאים לסייע באיסוף ראיות להעמדה לדין של פושעים נאצים, שמצאו מקלט במערב.

בפגישה שקיימנו עם התובע הכללי של ליטא דרשנו גם, כי ממשלת ליטא תחליט על החזרת הרכוש היהודי שהוחרם או נגזל בתקופת מלחמת-העולם השנייה, או על מתן פיצויים לבעלי הרכוש או ליורשיהם באשר הם. כמו-כן תבענו, שליטא תחזיר לקהילה היהודית שנותרה בה את בתי-הכנסת, בתי-הספר, המועדונים ורכוש ציבורי אחר, שהיה כבועלות הקהילות היהודיות בשנים 1940 — 1941.

מתוך עירנות למצבה הכלכלי הקשה של ליטא ולהתמשכות הליכי החקיקה הנדרשים לכך, הצעתי לממשלת ליטא שתפתח מייד בהליכים חוקיים לרישום התביעות של היהודים להחזר הרכוש או לקבלת הפיצוי עליו. החשיבות של ההליך היא בכך, שכיום יש עדיין אפשרות לבעלי הרכוש או לקרובים של הנפטרים להוכיח את תביעתם. רישום התביעות ועיין בהוכחות יאפשרו לממשלת ליטא לעמוד על היקף התביעות ופרטיהן.

בנושא זה כתבתי לאחרונה ישירות לראש ממשלת ליטא ולסגנו, עמהם שוחחתי בעת ביקורנו בוילנה, וטרם קיבלתי את תשובתם.

אדוני היושב-ראש, אני מסיים בזאת את הדיווח על ביקור המשלחת של חברי הכנסת בליטא בהבעת הערכה מיוחדת לך, בשם כל חברי המשלחת, על האופן המכובד שבו ניהלת את ענייניה, תנועותיה ומלחמתה למעגלה של המשלחת, ועל גישת החברות והאנושית, שתרמה לאווירה המצוינת ששררה בין כל חברי המשלחת.

הביע צער רב על שניציגים אלה של עמו הכתימו את כל העם הליטאי והטילו עליו צל כבד. בהזכירו גם כמרים חסידי אומות העולם שפעלו בליטא להצלת יהודים, ביקש ראש ממשלת ליטא שלא לתת לחבורה של פושעים פליליים ליטאים לטמא את שמה של ליטא ולשדוד את הגינותה ומצפונה. ראש ממשלת ליטא נשבע על קברות פונאר, כי טרגדיה מתרידה כמו זו שהיתה — לעולם לא תהיה עוד על אדמת ליטא. הוא התחייב בשם ממשלת ליטא לעשות לזכר קורבנות השואה, באופן שאפילו בעיירה נידחת בליטא התושבים לעולם לא ישכחו ויעשו להנצחת זכרה של הטרגדיה.

על מאמצים מסרימים של השלטונות בליטא לעשות לזכר השואה יכולנו לעמוד בביקורנו בפורט התשיעי ובבתי-העלמין בקובנה. הפורט התשיעי הוא מבצר בפאתי העיר קובנה, ששימש כבית-סוהר. לידו נרצחו כ-30,000 מיהודי קובנה והסביבה. בתוך המבצר הוקם מוזיאון, שבו יחד גם מקום להשמדת היהודים. המשלחת ביקרה גם באזור גטו קובנה, בבית-הכנסת, ונפגשה עם הקהילה היהודית המקומית.

חברי הכנסת יצאו לבקר את גיאיות ההריגה ואת השרידים לקהילות היהודיות בערים שבהן התגוררו לפנים בני משפחותיהם. חבר הכנסת יוסי גולדברג ביקר בווישיי ולודיי, אנוכי ביקרתי יחד עם חבר הכנסת חיים קופמן בוילקובישק, עיר המגורים של אבי-סבו. כן ביקרנו במארימפול ובוילקומיר, שתי ערים שבהן ניהל אבי, זיכרוננו לברכה, את הגימנסיה העברית בטרם עלה ארצה. ביקרנו גם בנוישטאט, שם התגוררה בעבר משפחתו של אבי, וכן בעיירה רמיגולה, שם התגוררה בעבר משפחתו של כתב "קול ישראל" יואל ניר, שנלווה אלינו.

חווייה קשה עברה על המשלחת בביקורה בקברות האחים שבעיירות ליד שדובה ושכלי. במעבה היער, הרחק ממקום יישוב, בתוך נוף רועג, נקטלו שם ביריות מאות יהודים, שנלקחו מבתיהם ישר לטבח. ביער קו', שבקרבת שכלי, נרצחו כ-5,000 מתושבי העיר וסביבתה.

בעיר שכלי ליוונו אותך, חברי ונכבדי יושב-ראש הכנסת, לתוך עברך האישי כילד וכנער יהודי שגדל בשכלי, בבתיים יפים במרכז העיר. חשנו את המצוקות ואת החרדות ואת הסבל שעברו עליך ועל בני משפחתך, כמו על יהודים רבים אחרים, שנצטוו במלחמה לעזוב את בתיהם ורכושם ולעבור לגור בגטו הסגור, הדחוס והשמור, ולעבוד בעבודות כפייה. יכולנו לראות אותך, למשמע סיפוריך, עונד טלאי צהוב ברחובות הגטו או העיר, כאשר איש מחברין לספסל הלימודים הליטאים אינו נותן דעתו עליך ולא מגיש לך עזרה ולא מתעניין בשלומך. ביקרנו אתך בבית-הסוהר האדום בשכלי, משם נלקחו היהודים לגיאיות ההריגה. רק מתי-מעט מהם נותרו בחיים, ואתה אחד מהם. אתה הובלת למחנות הריכוז וההשמדה הידועים לשמצה.

השבח לאל, נותרת בחיים זכית לחזור לעירך שכלי כיושב-ראש הכנסת של מדינת ישראל, כשאתך משלחת חברי הכנסת. יחד עם ראש העיר צעדת הפעם קוממיות על המדרכה ברחוב הראשי, שם נאסר עליך ללכת בזמן המלחמה, כדי להיפגש עם הקהילה היהודית בשכלי. נניצול השואה אמרת להם בפשטות: יהודים, מה אתם עושים כעיר הטמאה הזאת? יש לכם מדינה שלכם, שם מחכים לכם. בואו, עלו, תיכף ומייד. לא קל יהיה לכם, קשים ייסורי הקליטה, אבל מקומכם אתנו. בישראל.

ההיסטוריון שמעון דובנוב מגולל בספרו "ברבי ימי עם עולם" את חולדותיה וקורותיה של יהדות ליטא מהמאה ה-14

— דין־וחשבון משלחת הכנסת לגיאיות־ההריגה בליטא; הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים; חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית —

אנו חוזרו מגיאיות־ההריגה של ליטא ועמנו זכרם של קורבנות השואה, אותם לא נשכח. תודה.

היו"ר ד' שילנסקי:

תודה רבה לחבר הכנסת דוד ליכאי על הדין־וחשבון והדברים המעמיקים וגם הנרגשים.

אני מודה לך בשם כל חברי המשלחת על שהענקת לנו את הזכות לעלות על קברות האחים ולבקר, לראשונה בחיינו, במקומות שבהם שזורים דברי־הימים של המשפחות שלנו. עמדנו שם וידענו כולנו, שאלמלא התגשמות החלום הציני, אלמלא עלו ההורים או הסבים במועד לישראל, אלמלא נתמזל מזלנו, היינו גם אנו, קרוב לוודאי, בין הקרושים המתים.

ח. הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים;

חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית *

הציבור, הנושא של ההתנחלות בכפר סילואן. אני חייב לומר שעדיין אינני מסוגל לעכל את המצב, שכאשר קבוצה של יהודים משתכנת ביהודה ובשומרון, אנו קוראים לזה התנחלות, וההגדרה התנחלות מקובלת כעשיית אקט במקום חריג. אבל לשם מה היה עלינו לעשות את האקט של התנחלות בירושלים, וכל מה שהתלווה לאקט הזה? על מה אנו מדברים? מה רצו להוכיח בזה? אם אנו רוצים לחזק את מעמדנו בירושלים, לפנינו שורה ארוכה מאוד של הצעות חשובות לגבי מה שאפשר לעשות.

כאשר שמעתי וקראתי על מעשה ההתנחלות בכפר סילואן, או נכון יותר לקרוא לזה עיריוד, נזכרתי במדיניות שנקטו מייד אחרי מלחמת ששת־הימים, ליישב יהודים, לשקם ולפתח רק את הרובע היהודי ולא את יתר חלקי העיר. אני הייתי אז בין היוזמים לרכז את הרשימה של בעלי הרכוש, המוסדות הפרטיים שהיו להם תעודות על בעלותם על רכוש זה. לצערי, נתקלתי במדיניות מזוהה, שלא אוכל להבין אותה עד היום. למה לא נתנו יד ליישוב יתר חלקי העיר העתיקה, דבר שהיה אז הרבה יותר קל לעשות מאשר את מעשה הגבורה בסילואן היום? זאת היתה שגיאה היסטורית גדולה, ואנו משלמים על כך ביוקר. זה אשר הביא אותנו לכך שאין אנו יכולים להתהלך היום בעיר העתיקה באותה תחושת חופש כפי שעשינו זאת אחרי מלחמת ששת־הימים. מה מנע מאתנו אז להשתכן בכל רחבי העיר העתיקה? יהודים רצו בואת אז, מוסדות רצו לעבור מירושלים אשר מחוץ לחומה אל ירושלים שבתוך החומה. לא מוכנת היתה המדיניות אז, וגם עכשיו, במשך 15 שנה של שלטון הליכוד, עם כל הלהט ומסירות הנפש והבנת ההתנחלויות ביהודה ובשומרון, למה לא שינו את המדיניות לגבי כל חלקי העיר העתיקה.

חנן פורת (המפלגה הדתית הלאומית):

חבר הכנסת פרוש, ברשותך, אפשר לשאול אותך שאלה? מי קורא לזה התנחלות? האם אלה שבאו להתיישב שם קוראים לזה התנחלות? המתנגדים לכך הם הקוראים לזה התנחלות.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

חבר הכנסת חנן פורת, ידידי, אתה יודע את עמדתי והשקפתי בכל הנושאים האלה. לצערי הגדול, אני בזהירות רבה על המעשה הזה: דבר בעתו מה טוב, אך דבר שלא בעתו, לעשותו בימים מתוחים אלה — מה זה נתן לירושלים?

אריה אליאב (העבודה):

זו פשוט פריבוקציה. מבחינת העיתוי, זו פשוט פריבוקציה.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

לא ארחיב עוד בנושא זה, אבל אני פונה אליך, חבר הכנסת פורת, שהיית אחד המובילים: במטותא ממך, למען ירושלים,

היו"ר ד' שילנסקי:

אנחנו חוזרים לסעיף הקודם: חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית.

רשות הדיבור לחבר הכנסת מנחם פרוש, ואחריו — לחבר הכנסת מוחמד נפאע.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה, בראשית דברי אני מוצא לי חובה נעימה להביע הערכה לחבר הכנסת דוד ליכאי על הדין־וחשבון המרגש, המעניין שמסרת לנו. חן חן לך וחן חן ליושב־ראש הכנסת, שעמד בראש המשלחת, וכפי שאתה אמרת, ניהל אותה באמת בכבוד רב.

אדוני היושב־ראש, כאיש ירושלים אני מוצא סיפוק באופן מיוחד מכך שאתה יושב־ראש בישיבה זו.

כבוד סגן השר לענייני ירושלים, עמיתי חבר הכנסת הרב אברהם ורדיגר, חברי כנסת נכבדים, שגורה בפינו השבועה המרטטת, וכאשר אומרים אותה הרי היא מרטטת את כל נימי הלב. זאת השבועה: אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אוזרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. אנו נשבעים, וכואב, כואב מאוד, נשבעים ולא נשמעים.

בהזדמנויות קודמות שונות אמרתי, ואני חוזר ואומר, כי אף שזכיתי ואני בן למשפחה שהיא כבר הדור העשירי כאן בירושלים, קשה לי להגדיר מה זאת בשבילנו ירושלים, כשם שקשה להגדיר מה זאת הנשמה לגוף. מי מאתנו לבו לא רועד בכל נימיו כאשר אנו נזכרים באותם ימים גדולים ושעות גדולות במלחמת ששת־הימים, כאשר הוסרה המחיצה וחזרנו לירושלים. יושב כאן עמנו גיבור אותו מבצע היסטורי, חבר הכנסת מוטה גור, אשר בישר לנו אז את הבשורה: ירושלים בידינו, הכותל המערבי בידינו.

כן, זה בידינו, אבל מה אנו עושים כדי לחזק את ירושלים? אני מעריך מאוד את חברי הכנסת עמנואל זיסמן ואריאל ויינושטיין, שהעלו את הנושא, וטוב עשתה הכנסת שהחליטה לקיים את הדיון שאנו מקיימים עתה. אין לי ספק שהיום, כאשר קיים משרד מיוחד לענייני ירושלים, וכאשר מכהן בו סגן שר עם סמכויות, ידידי הרב אברהם ורדיגר, אנו בוודאי יכולים לקיים דיון מעשי ולהגיע לסיכום שיהיה מקובל על כל חלקי הבית הזה, דבר שיתן לסגן השר לענייני ירושלים את הכוח לעמוד על כך שהסיכום אכן יבוצע.

בראשית דברי מתבקש — ומצפוני לא יהיה שקט אם לא אעשה זאת — להעלות את הנושא שהתסס לאחרונה את

רבותי, לא אהיה שלם עם מצפוני אם לא אעלה כאן מה שכבר העלו חברים אחרים, את הנושא של כביש מס' 1. חבל מאוד שלא מביאים בחשבון, כאשר דנים בנושאים האלה בצורה המעשית, את ההערות שאנחנו מעירים — אני מתכוון לנציגות החרדית בעיריית ירושלים — כדי למנוע תופעות כמו אלה שהיו. כאשר תכננו את כביש מס' 1 הועלו על-ידינו הצעות, שאילו קיבלו אותן, לא היינו מגיעים להתכתשויות כמו אלה שהיו שם.

אני שואל את כל אלה שלא מבינים למה ומדוע קמה כל הסערה הזאת: לכו לשכונת בית-הכרם, לא רחוק מכאן, ותראו כמה מיליונים משקיעים כדי לסלול שם כביש שלא יפריע, חלילה, את מנוחתם של תושבי בית-הכרם. נכון, תושבי בית-הכרם זכאים שישקיעו עבורם מיליונים רבים כדי שמנוחתם לא תופרע. אבל כאשר ביקשו תושבי השכונות החרדיות שליד כביש מס' 1: תנו לנו חלקה אחת, סביבה אחת שנוכל לחיות בה כפי שצריך לחיות בשבת קודשנו, הדבר לא ניתן להם.

מי שאין לו אמונה יסודית זו במה שחכמינו אומרים שהוא קדוש, איננו יכול להבין איך יהודי חרדי מתרגז ומתרחק כשהוא רואה חילול שבת. חכמינו אומרים: לא חרבה ירושלים אלא משחיללו בה את השבת. האמינו לי, לא אשכח, כאשר אבי, זיכרוננו לברכה, היה רואה אוטובוסים ומכוניות נוסעים בירושלים, היה אומר: כאילו אני רואה טנקים עולים על ירושלים. הבינו, רבותי, זוהי התחושה של יהודי שומר שבת, של יהודי שמעריך ששבת קודשנו היא נשמת אפנו. הוא יודע את הסכנה בחילול השבת בכל הארץ, ובמיוחד בירושלים עיר הקודש. מהו ייחודנו בירושלים? בכל מה אנחנו מוכנים למסור נפשנו על ירושלים? מכיוון שירושלים היא עיר הקודש, היא עיר המקדש.

רבותי, למה לא תבינו לרוחנו, לבקשתנו, כאשר אנו מבקשים: תנו לנו פניה אחת, תנו לנו איפה לחיות? ועל זה סערו הרוחות ועל זה היו ההפגנות. לא לתת אפשרות להביע מחאה? כמה פעמים בשנה מפגינים בנושא זכויותינו האלמנטריות על ירושלים ועל ארץ-ישראל? כמה הפגנות? וכאן אנחנו רוצים להתבטא ולהפגין מה קורה עמוק בלבנו, תוך חרדה לקיומנו בירושלים.

יסלח לי מר טדי קולק אם אומר שהוא עשה משהו כאשר התסיס בימים מתוחים אלה נגד הציבור החרדי. אני מצוין לשבחיו, שהוא התחרט על כך, ואני מבקש ממנו: תתמסר לפיתוחה של ירושלים וזה יועיל גם לשמירת שבת קודשנו.

ולבסוף עוד דבר אחד, ובוה אני פונה אליך, כבוד סגן השר לענייני ירושלים, מר ורדיגר: העלו כבר מומן את ההצעה, וזה גם נמצא על סדר-היום של הממשלה, לתת לירושלים את המעמד של אזור פיתוח א'. המשמעות היא רבה כיום, כאשר ירושלים עוד לא הועלתה על סדר-היום של איוו ועידה, כדי להשלים עם הערכים. כיום עלינו לעשות את הדבר הזה, והוא יביא למפנה גדול בירושלים, זה יחזק אותה. למה מעכבים זאת? אני פונה אליך מעל במת הכנסת ומבקש ממך: קח לידיך את היוזמה, ואנחנו אתך.

היו"ר ש' דיין:

תודה רבה לחבר הכנסת מנחם פרוש. רשות הדיבור לחבר הכנסת מוחמד נפאע, ואחריו — לחבר הכנסת גרשון שפט.

מוחמד נפאע (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, ירושלים, העיר ההיסטורית הקדושה, הנפלאה, היפה, ראויה לכל טוב. היא ראויה לאהבה, להערכה, להשקעה, לכינוי, לתעסוקה ולפיתוח.

אל תעלו את ירושלים כמוקד להתגרות. לצערי הגדול, אני קובע, וכל אחד יכול לקבוע, שאחת העליות את ירושלים לכך. אני מקבל קטעי עיתונות מהעולם הגדול, ומה שאתם מדברים על זכותנו בעיר-דוד. על זכותנו בירושלים — אין לערער על זכותנו, אבל המעשה לא היה בעתו.

וכעת אגש לנושאים האחרים. רבותי, חבר הכנסת עמנואל יסמן העלה כאן את הנושא, וכאשר אני שמעתי את המספרים שהוא הציג, פשוט נדהמתי. אני צריך להכות על חטא על הלב שלי, כי גם אני אשם בכך. בהיותי עכשיו ממונה על משרד העבודה והרווחה אני בוש בכך. עיני איננה צרה בתל-אביב, יש שם די בעיות של מצוקה כלכלית ובעיות אחרות. אבל הבה נראה איך קובעים את חלוקת התקציב של המדינה. בתל-אביב יש כיום 321,715 תושבים, והשתתפות הממשלה בתקציבים ייעודיים היא בסכום של 95 מיליון שקל.

גברת אורה נמיר, כאשר אני אומר את דברי אני רוצה שגם סגן השר לענייני ירושלים יקשיב, כי אני מעריך מאוד את השתתפותו בדיון הזה, ואני בטוח שכעזר השם הוא יקיים את מה שאנו מבקשים ממנו. לכן, אנא, אל תשוחחזו אתו כאשר אני פונה אליו בדבריו.

בירושלים, ברוך השם, ואנחנו צריכים באמת להיות מעודדים מכך, הגענו ל-500,962 תושבים, והשתתפות הממשלה היא 93 מיליון שקל. גם המשרד שאני ממונה עליו, משרד העבודה והרווחה, לא בסדר במובן הזה, ואני אתן את דעתי על השאלה איך ללוקן זאת. ההשתתפות בתל-אביב היא בסכום של 34.3 מיליון שקל, ובירושלים — רק 42.503 מיליון. על כ-600,000 תושבים. עלינו לתת את דעתנו על כך ולא לחיות בשגרה. אמר אחד מהממונים באוצר, שאיני רוצה לנקוב בשמו, איך הוא מכין את התקציב. הוא לוקח את התקציב של השנה הקודמת ומתאים אותו, פחות או יותר באותו כיוון, לשנה השוטפת. לצערי, כך אנו נוהגים במשך כל השנים. לא מתעמקים בשניונים שחלו, לא רואים מה קורה, והשינוי בירושלים הוא גדול ביותר לעומת תל-אביב.

יסלח לי ראש עיריית תל-אביב, אינני מתכוון להתחרות בתל-אביב. כאשר ישבתי בזמן האחרון וחשבתי איך בכל זאת למצוא דרך כדי לשנות בירושלים, ראיתי שיש הברל גדול. אני לא מעוניין לפגוע בו, אני מעוניין לדבר אלינו, אל עצמנו, בנושא הזה.

רבותי, אני חוזר למה שאמרתי קודם לכן בקשר לשיטת ההתנחלות או לכיבוש עיר-דוד. 700 זוגות צעירים יש לנו בשנה, ואתה יודע מה אנחנו עושים אתם, חבר הכנסת חנן פורת? אנחנו שולחים אותם אל מחוץ לירושלים. אם אנחנו מסתכלים מה קורה, אנחנו רואים שמבחינה זו ירושלים היא בירידה. אחוז היהודים בירושלים הוא בירידה, והיהודים המצילים את המצב הם בני האוכלוסייה החרדית. 10,000 נפשות עוזבות את ירושלים מדי שנה בשנה בשנים האחרונות.

עם כל חילוקי הדעות, ויש לי חילוקי דעות עמוקים מאוד עם מר טדי קולק, אני אומר: אין עבירה מכבה מצווה ואין מצווה מכבה עבירה. עם כל הביקורת שיש לי, במיוחד כשהוא נכנס לטראנס וחושב שהוא חייב להגיב מייד על כל דבר, וכשהוא עושה זאת פיו מכשיל אותו; הרי אני יודע את הישגיו, אני יודע את זכויותיו, אני יודע את מעשיו, אני יודע מה הוא עשה למען ירושלים. מעל במת הכנסת אני רוצה לומר לו: תמשך להתמסר לנושאים החיוביים בירושלים ואל תכניס ראשך בנושאים רגישים כאלה, כי בעשותך זאת אתה רק מעורר זעם נגדך.

רצים פתאום לשם? אם כן, התשובה האחת והיחידה על זה היא, שכל מקום בארץ שבו התיישבו כ-100 השנים האחרונות — ודאי וודאי לפני כן — היה בין ערבים, כשם שהערבים התיישבו גם בין יהודים, וכשהלכו לטירת צבי, זה לא היה בתוך אזור ערבי? וכשהתיישבו בבתי הראשונים של תל-אביב, בפאתי יפו, זה לא היה בתוך אזור ערבי? ולמה לא יוכלו לגור במשותף יהודים וערבים, כשאין הסתה של גורמים ערביים קיצוניים להרוג יהודים? וכי לא היו יחסי שכנות טובים ביותר במקומות מספר?

נשאלה שאלה שנייה: למה בחצות הלילה? למה לא לאור היום? שאלה זו נשאלה עליידי אנשים רבים, וחייבים לתת עליה תשובה. אני לא הייתי בין אלה שהחליטו על המועד, לא בערך ולא במדויק. נתבקשתי לעזור במקום, ובאתי יחד עם חברי כנסת נוספים. אבל הכינותי מתוך דברי האנשים, שהשאלה "למה בחצות הלילה?" היא שאלה צבועה, מפני שאותם אנשים השואלים את השאלה "למה בלילה?" גם לא היו מסכימים שילכו לשם ביום, וכשאני שאלתי את האנשים האלה: וכי לאור היום הייתם מסכימים? הם אמרו לנו: זה בעייתי. אם כן, אל יעלו בפנינו את הנימוק "למה בלילה?", כי אילו זה היה נעשה ביום, היו שואלים שאלות אחרות.

שאלה שלישית: למה דווקא עכשיו, לפני ביקורו של בייקר? וכי זו פרובוקציה מצדו? בחודשים האחרונים מר בייקר מסתובב הרבה מאוד כאן באזור, ובכל מועד שהיה מגיע בין לפני כן ובין אחרי כן, בוודאי ובוודאי צריך היה להפסיק את ההתיישובות, לטענת אותם אנשים. אם כן, זה לא משנה אם בייקר בא או לא בא, כי יש אנשים המתנגדים להתיישובות בכללה, גם בלי בייקר.

מוחדד נפאע (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

גרשון שפט (התחיה):

ומה היה לפני תהליך השלום, כביכול, שרוצים להיכנס אליו היום? לכן השאלות הללו הן לא במקומן, כי האנשים השואלים אותן מתנגדים עקרונית להתיישובות היהודית שם, ולא משנה להם אם זה לפני בייקר או אחרי בייקר, אם זה ביום או בלילה.

אנחנו עומדים לפני משא-ומתן, לדעתי, בתנאים גרועים. מדינת ישראל הולכת למשא-ומתן על שלום, בוועידה, בתנאים גרועים ביותר, והתהליך נמשך, ואנחנו פוחדים שזו מלכודת שלא יהיה אפשר לצאת ממנה מאוחר יותר, מפני שאנחנו רואים, למשל, כיצד דיבר אלינו המתווך האמריקני "הגון" בתחילת התהליך וכיצד הוא מדבר אלינו היום, מה הוא אמר אז ומה הוא אומר היום, מה הוא הבטיח אז ומה יצא מזה היום. זה — עוד לפני הוועידה, ומה יהיה תוך כדי התהליך? והאמצעים הברוטליים המופעלים על מדינת ישראל כתחום הכלכלה, כתחום הביטחון ובתחומים נוספים?

לכן, חיוקה של ירושלים בכל מקום אפשרי — גם בעיר-דוד, גם בצפון, גם בדרום, גם במזרח, גם במערב — הוא אחד הדברים החשובים שאנחנו צריכים לעשות היום, וייתאמר לכל מי שרוצה להשתתף בתהליך של שלום, שאין חילוקי דעות לגבי ירושלים, לגבי אפשרות התיישובות בירושלים, קניית דירה, בנייה בכל אזור בירושלים, וצריך להגדיל את העיר, ואני מצטרף לחלק מהדוברים שקדמו לי, שדיברו על חיוקה של ירושלים לא רק בבניית בתים נוספים, אלא גם בבניית תשתית כלכלית, תעשייתית, חינוכית, כדי שירושלים תהיה עיר שואבת לאנשים נוספים.

אני קראתי בהתעניינות רבה את התזכיר ששלחו חברי מועצת העיר בן-שטרית ועמירב לראש הממשלה, על היחלשות התשתית הכלכלית והתעסוקתית ועל כך שירושלים היא העיר הענייה בישראל.

בתזכיר הזה יש הרבה מספרים ואחוזים, ויש בו גם השוואה עם מקומות אחרים, השוואה המעידה על קיפוח ירושלים ותושביה.

מגיע לירושלים שתהיה בה השקעה, שיהיה בה קידום בתחום הכלכלי והתעסוקתי במיוחד, ולא שייסגרו מפעלים כמו "ירולין" ופועלים יורקו לאבטלה, ובמיוחד כש-80% מהם הם נשים. לכן העלו העובדים ססמה האומרת: סגירת המפעל היא התחלת הסוף של כל התעשייה בירושלים.

אני לא מזלזל בצורך בהשקעות ובהעלאת חלקה של הממשלה בהשקעות האלה, כי העיר ירושלים באמת ראויה לכך. להיפך, אני פונה ודורש הגדלת ההשקעות והעלאת חלקה של הממשלה.

ירושלים ראויה גם לשלום צודק, ובתחום הזה צריכה ההשקעה הרצינית להיות כהחלטות לגבי העדות השונות המשתרות את השלום האמיתי, ובקיום שכנות טובה בין שני חלקי העיר, בין הצד הישראלי שבירושלים המערבית, בירתה של מדינת ישראל, ובין הצד הפלשתיני שבירושלים המזרחית, בירתה של המדינה הפלשתינית שאמורה לקום כפרי של שלום אמיתי. וכל מחשבה אחרת על אפשרות של דו-קיום לשלום במצב הנוכחי, במצב של כיבוש, היא מחשבה מוטעית, שגיאה שתגבה מחיר גבוה בחייהם של יהודים, של ערבים ושל תיירים.

היום יש דו-קיום, אבל דו-קיום לא בשלום. יש דו-קיום באיבה ובפחד, יש דו-קיום בקורבנות, דו-קיום בהתנחלויות, דוגמת ההתנחלות בסילואן עליידי גורמים קיצוניים המחבלים בכל דרך לשלום. על איזה דו-קיום מדובר?

והשאלה היא: האם בכוונה מקפחים את ירושלים בהשקעות ובתעסוקה, גם במטרה שיהיה נוח לאנשים לעבור להתנחלויות? ויש דוגמאות. ב-1986 עברו מירושלים להתנחלויות 2,449 איש, ב-1987 כ-2,305 ובשנתיים האחרונות הוכפל, כנראה, מספר העוזבים מירושלים להתנחלויות.

עובדה מסוכנת אחרת היא תשובת נציגי הממשלה לעירייה בנושא מספר יחידות הדירור שצריך לאפשר לערבים לבנות בעיר. נציגי הממשלה אמרו בצורה ברורה: "עדיף שלא יוכלו לבנות כאן ויצאו מן העיר". המטרה היא דחיקת רגלי הערבים מירושלים המזרחית, ממולדתם, מעירם, מבית מדינתם. תודה רבה, אדוני.

הי"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת נפאע. רשות הדיבור לחבר הכנסת גרשון שפט, ואחריו — לחבר הכנסת חיים קורפו.

גרשון שפט (התחיה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני מבקש ליחד את דברי להמשך ההתיישובות היהודית בעיר-דוד, בכפר-השילוח, שנקטעה במאורעות התרפ"ט וחודשה בימים אלה.

נשאלו שאלות מספר בקשר לכניסתם של דיירי הבתים הנמצאים בעיר-דוד ואשר אלע"ד — אל עיר-דוד, ששמה לה למטרה ליישב אותם, אחראית לאכלוסם. נשאלה שאלה: למה בקרב הערבים? אין מקומות שבהם יש רק ציבור יהודי? מה

ככדות. הדבר הזה איננו מקובל לא בווינגטון ולא בכירות אחרות של העולם. הכירה מאופיינת בכך שיש בה יותר רשויות, יותר מוסדות, יותר שגרירויות, יותר אמנות, יותר תרבות, יותר אוניברסיטאות, יותר מוזיאונים. הם היו צריכים להיות, ובעיקר — לאלמנט של התיירות בירושלים היו צריכים להיות מופנים כל המשאבים. אבל לצורך זה צריכה ירושלים, גם בתנאים של היום, קשר הרוק יותר ומהיר יותר עם מרכז הארץ, עם לב הארץ. אין ספק שסלילת הכביש המקביל לכביש הנוכחי, דרך מעלה בית-חורון, או בניית המסילה על-פי התוואי החדש שלה, כדי שרכבות תוכלנה להגיע ב-40 דקות לירושלים, יכולות לתת תנופה לתיירות ולמגורים בירושלים.

התכנון לקוי מכיוון שאנחנו צריכים לזכור, שמוטב להקים תעשיות בפריפריה, באזורים סביב העיר, ולא בירושלים עצמה. אבל הגישה אליהם צריכה להיות מהירה, כדי שאפשר יהיה לגור בעיר, להתפרס למקומות עבודה סמוכים, בריחוק של 40—45 דקות נסיעה, וזה יכול להיות עד לב הארץ.

יש לנו בעיה בירושלים, שהיא המוקד לכל הפעילות המדינית ולכל הפעילות הפוליטית. ההתנכלות אליה לא פסקה גם כאשר איחדנו אותה וגם כאשר הפכנו אותה בשלמותה לבירתה של ישראל. אנחנו יודעים שההתנכלות היא לא רק בקרב השכנים שלנו, לא רק בקרב הערבים שבתוכנו, אלא גם בקרב מדינות העולם. אנחנו יודעים היטב, שעדיין יש לנו מערכה עם הוויטקין. עדיין יש לנו מערכה אפילו עם ארצות-הברית. עדיין יש לנו מערכה עם מדינות אירופה.

רבותי, אנחנו חייבים לזכור, שלבצר את העיר פירושו גם להבטיח את הוצאתה מכלל הדיונים וכלל האפשרויות העתידיות.

אני סבור שהממשלה נהגה בירושלים במידה הנכונה. כבר ציינתי את תנופת הבנייה שאין לה אח ורע. מי שמכיר את ירושלים של ערב מלחמת ששת-הימים ואת ירושלים של עשור בלבד לאחר מלחמת ששת-הימים, לא ימצא כל דמיון בין שני המצבים. על כן, אין לבוא בטענות לא לקברניטים של המדינה וגם לא לקברניטים של העיר. אני חושב שראש העיר הנוכחי תרם תרומה רבה מאוד לפיתוחה של העיר, לפריחתה ולשגשוגה. כלל לא חשוב כרגע זה מה הם עמדותיו המדיניות ומה היא גישתו. כרגע זה, לעניין של ירושלים, אין ספק שהוא היה ראש העיר הטוב, אולי הייתי מעז להסתכן ולומר — גם הטוב בראשי הערים בארץ.

היו"ר מ' וירשובסקי:

הינו. הוא לא רק היה. הוא הינו.

חיים קורפו (הליכוד):

כן. אני מדבר בעיקר על תקופת הפריחה והבנייה של העיר.

ראובן ריבלין (הליכוד):

הווה מתמשך.

חיים קורפו (הליכוד):

בבקשה?

היו"ר מ' וירשובסקי:

הוא העיר הערה דקדוקית.

חיים קורפו (הליכוד):

הווה מתמשך. נכון.

על כן אנחנו צריכים לזכור, שעלינו לראות מהי הדרך הנכונה להגביר את פיתוחה והתרחבותה של העיר, ולא דווקא

אני עדיין מקווה, שישראל לא תתפתח להיכנס לוועידה בתנאים הנוכחיים, הגרועים. אני עדיין מקווה, שממשלת ישראל תתעשת ותעצור כרגע האחרון. אני יודע, יאמרו: יש התחייבויות, אין תידאה ישראל בעיני כל העולם? אבל, כמובן, צריך גם לומר את האמת, את האמת של מדינת ישראל על ירושלים, את האמת של מדינת ישראל, שעל זה לא נתפשר. ולא שיכואו אלינו האמריקנים ויאמרו: אנחנו בכלל לא הכרנו בירושלים, לא רק המזרחית, אלא גם מערב-ירושלים, כבירת ישראל. אנחנו צריכים לומר דברים ברורים, היום. אני מקווה שאולי זה יאחד ציבור גדול יותר למען ירושלים, למען אחדותה, למען ריבונותה, וכדי שלא לתת לגורמים כלשהם לפגוע בירושלים במשך התהליך העומד להתקיים בקרב.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה. אני קורא לחבר הכנסת חיים קורפו. אחריו — חבר הכנסת יאיר צכן. לאחר מכן נעשה הפסקה לכמה דקות, כדי לאפשר לסגן השר לאיכות הסביבה להשיב על מספר מצומצם של שאלות, ונמשיך בדיון. בבקשה.

חיים קורפו (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, מלחמת ששת-הימים התזירה את ירושלים בשלמותה לחיקנו, והפכה את העיר לגדולה בערי ישראל. אבל לא רק את פני ירושלים שינתה המלחמה, אלא גם את יחסם של רבים מבני עמנו לציונות ולירושלים.

אין ספק שיהדות בריית-המועצות שבה לחיים במלחמת ששת-הימים, בגבורתם של הלוחמים ובשירתה של נעמי שמר, בסער הרגשות שפקד את עם ישראל בכל תפוצותיו. מאותו רגע נדלקו בהם הניצוץ לציונות והכיסופים אליה.

עם שחרור ירושלים החלה תנופת בנייה אדירה, גם עם החלת הריבונות הישראלית, ותנופת בנייה זו הביאה את ירושלים עד הלום. אבל שגינו בכמה דברים, וחלקם עדיין ניתנים לחיקון. אני זוכר ויכוח בשאלה, האם יש צורך לשקם את הרובע היהודי ולעשות אותו לרובע מהודר מאוד, משוחזר אבל מהודר, עם אוכלוסייה דלילה יותר, או שצריך לאפשר, בסטיכיה ההמונית שקמה עם מלחמת ששת-הימים, לאוכלוסייה גדלה והולכת לשוב לעיר העתיקה. ייתכן שאילו לא היינו מחליטים אז על בניית הרובע היהודי, היו גרות בירושלים העתיקה אלפי משפחות יהודיות, אלפים, והאוכלוסייה הייתה מתפרסת על-פני שלושת הרבעים האחרים. העובדה שעצרנו כדי לבנות את הרובע המפואר עלתה לנו בכך, ששלושת הרבעים האחרים נדחשו בכניאדם. היום ירושלים מהווה בעיה בגלל הפרופורציה הלא-רצויה של חיים בצוותא. חיים בצוותא אפשריים כאשר יש רוב ומיעוט לא-גדול. כאשר יש שוויון או כאשר יש רוב ומיעוט גדול מאוד — החיים בצוותא קשים מאוד.

גם היום אני סבור, שיש צורך להחליט על העיר העתיקה כעל אזור שיקום ולהתחיל לבנות גם את שלושת הרבעים האחרים במתכונת שנוכח בה הרובע היהודי. זה ידלל את האוכלוסייה, זה יעשה אותה אוכלוסייה אינטרסנטית יותר בעתידה, המסחר שם יפרח וישגשג, ובעלי יכולת ימצאו את מקומם שם. נראה לי שבדרך זו אפשר לתקן, לאחור במקצת, את מה ששגינו ביחס לבנייתה של ירושלים העתיקה.

ירושלים היא בירת ישראל, וזו טעות לחשוב שאנחנו יכולים לבנות בה תעשייה, שיכולה להתחרות עם תעשייה בערים אחרות. יש בעיות של תחבורה, ואין ספק שאופיה של ירושלים מחייב למקד בה אולי תעשיות קלות, אבל לא תעשיות

חיים בירושלים, חלקם גם הם מדורי דורות. לתושבים האלה יש לא רק זכויות אורח-תושב — על כך לכאורה אין ויכוח. אני אומר "לכאורה", כי כשאתה רואה התנהגויות מסוימות, אזי יש כנראה ויכוח. לתושבים האלה יש לא רק זיקה למקומות הקדושים להם, זיקה שכל הסדר שלום חייב לכבד אותה, וגם על כך לכאורה אין ויכוח. לתושבים האלה, שהם חלק מהעם הפלשתיני, יש גם זיקה לאומית לירושלים. וזו בעיה מורכבת מאין כמה, כמעט ריבוע העיגול.

המשא-ומתן על ירושלים יהיה קשה, יהיה משברי, כי אנחנו נרצה לקיים את מה שאמרתי קודם לכן. ולא נוכל להתעלם ממה שאמרתי לגבי זיקותיהם השונות של הערבים. אני מאמין שהפתרון יהיה מקורי מאוד, מורכב מאוד, והוא יושג לאחר משא-ומתן מפרך וקשה מאוד, והוא יושג אם הוא יהיה, לפי מיטב אמונתי, הסעיף האחרון בסדר-היום של שולחן הדיונים. כי רק כאשר תוסרנה כל המחיצות האחרות בין הצדדים ויוסרו כל המכשולים יש סיכוי, אין ביטחון, שנוכל להתגבר על הבעיה המורכבת הזו. ורק כך נמנע את הפרדוקס הארוך, שאנו עלולים להיות קורבנו: כפי שאמר א.ב. יהושע: "בגלל עיר השלום והנצח — לנצח תהיה מלחמה".

והנה אנחנו רואים לאחרונה שורה של פרובוקציות המכוונות לסכל את חיזוק אחיזתנו בירושלים. ופרשת סילואן הרי היא כמשל. צורך חבר הכנסת שפט, כמאמרו של משוררנו הלאומי, אני אומר לגבי עמדתו: "לא ביום ולא בלילה, לא בהר ולא בכקעה". לא בהר ולא בכקעה — אבל כאשר אתה עושה מעשה לא נכון, כפי שאתה עושה בפרשת סילואן, אתה מכפיל ומשלב את הנזק ואת ההדים השליליים של המעשה שאתה עושה.

מה רצו מחולליה של פרשת סילואן? לחזק את אחיזתנו? זאת האמת? זאת אמת שבעייתי הזה וכדרך הזאת הם רצו לחזק את אחיזתנו בירושלים? יש בר-דעת אחר שיאמין להם בכך?

יגאל הורביץ (הליכוד):

נניח לרגע אחד שלא היתה פרשת סילואן. אולי תאמר אמירה אחרת מאמירה ערטרילאית, איך אתה רואה את פתרון הבעיה המורכבת הזאת?

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

אני אומר לך, חבר הכנסת יגאל הורביץ: אילו כינסת ערב קמפ-דייוויד במלון גדול ורב-חדרים את מאה טובי אנשי המדינה ומדע המדינה בעולם, חילקת אותם לעשרה צוותי חשיבה, הטלת על כל צוות שיכין פרויקט ויאמר איך ייראה, לדעתו, הסכם השלום בין ישראל לבין מצרים — אני ערב לך, שאף לא אחד מהצוותים האלה היה מסוגל לייצר את המסמך שייצר המשא-ומתן בקמפ-דייוויד.

אגב, זה כלל ידוע, כי אין להשוות את הדמיון התיאורטי של סדנאות למיניהן, או דיונים פרלמנטריים, לכור ההיתוך שבו מתבשלים פתרונות מדיניים תחת לחצם של אינטרסים, של אמצויות חזקות, של שאיפות היסטוריות מצד אחד, ומהצד השני — של מוטיבציה חזקה להתגבר על כל אלה ובכל זאת להגיע להסכם. רק כשאתה מביא בחשבון את כל המורכבות הזאת, אתה מבין כיצד הצליחו סאדאת ובגין למרות הכול, עם כל הסיוע שקיבלו, להגיע למה שהגיעו.

לכן אני קובע את הפרמטרים של הבעיה, שהם גם הפרמטרים של הפתרון, ואין לי ספק שהפתרון יהיה בתחום זה. יעשו זאת אנשים שישבו ליד שולחן המשא-ומתן. את הגבולות של ההתמודדות עם הבעיה ניסיתי לסמן.

כלבה של ירושלים, או אפילו לא בתחום המוניציפלי שלה. אני סבור שאת עתידה של ירושלים אנחנו יכולים להבטיח באמצעות בנייה בפריפריה. ההחלטה על מעלה-אדומים היתה החלטה נכונה מאוד.

אני חושב, שאם אנחנו נרחיב היום את הבנייה מעבר לגילה ונפליג מעבר לרמות, אנחנו נבצר את העיר. אם נוכל להגיע לאותה תוכנית, כפי שהוצגה, לבנייה מסיבית ומקיפה מסביב לעיר, נדמה לי שנרחיק מעצמנו גם את הסכנה לגבי עתידה, או לפחות נקחה את הוויכוח על עתידה של ירושלים.

היור' מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת קורפו. אני קורא לחבר הכנסת יאיר צבן. אחר כך, כאמור, תהיה הפסקה לכמה דקות. הנואם הבא בנושא זה יהיה חבר הכנסת מרדכי גור.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, מכיוון שנראה לכולנו שאנחנו עומדים בפתח תקופה שבה יסעיר הוויכוח על ירושלים ועל עתידה את הזירה המדינית, ברצוני לומר שאני, כיליד ירושלים, כמי שחוויות הילדות, הנערות והבחרות שלו חקוקות בנפשו, כדרך שהן חקוקות בנפשם של רבים מבני דורי: כמי שבמלחמת השחרור לחם בירושלים ובסביבותיה; כמי שגם במלחמת ששת-הימים נטל חלק בפעולה לשחרור ירושלים — מבין את חריפותו של הוויכוח ואת העומק הרגשי שלו. במיוחד כשאני זוכר תמיד, שאינך צריך להיות יליד ירושלים, אפילו אינך צריך להיות תושב הארץ כדי לדעת, שיהודים לדורותיהם התייחסו לעיר הזאת ביחס שאיננו ניתן להשוואה לשום יחס למקום אחר.

דווקא משום כך, כשאנחנו באים לדון על ירושלים ועל מעמדה, אנחנו צריכים לאמץ לא רק את נקודת המבט האמוציונלית אלא גם בחינה רציונלית מאוד של האינטרסים שלנו ושל דרכי התנהגותנו.

הריון על ירושלים היום נסוב בשלושה מעגלים: במעגל המדיני-הביטחוני, במעגל של יחסי דתיים-חילוניים ובמעגל של יחסי משלה-עירייה.

אני רוצה לומר משהו על המעגל המדיני-הביטחוני. בכמה וכמה מובנים יש לנו תחושה כמו של מי שיושבים על חבית של חומר נפץ. הכול מתחיל, קיצונים פנטים משני הצדדים, כל אחד בדרך, מותחים את החבל והוא מחשב להיקרע.

אנחנו רוצים להבטיח את ירושלים לנצח כבירת ישראל. אני מאמין, כי חלוקתה של עיר, חצייתה, ניתוק חלק אחד מהחלק השני, בניית גדר או חומה בתוכם, כל אלה אינם סימנים מאפיינים של עשיית שלום. כאשר עושים שלום ממוטטים חומות, הורסים מחיצות ומסלקים גדרות.

לכן אני מאמין, כי בסופו של דבר תמצא ירושלים דרך לשמור עצמה במסגרת מאוחדת כזאת או אחרת. וזו אינה סוגיה פשוטה.

יגאל הורביץ (הליכוד):

תאמר.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

אומר, אומר, אינני בא להסתיר, תיכף תשמע. אני בא לדבר ולא לטייח.

זאת אינה סוגיה פשוטה, כי בעיר הזאת יש, ויש להניח שיהיו, תושבים ערבים, פלשתינים, מוסלמים ונוצרים, והם

— הבטחת הכלים הדרושים לחיווקה של ירושלים; חיווק ירושלים מבחינה ביטחונית, לכלית וחברתית; שאלות ותשובות —

הממשלה שוכחת את הכלל היהודי החכם: תפסת מרובה לא תפסת. תפסת מרובה לא תפסת גם בנושא החשוב של ירושלים. תזכרו: תפסת מרובה לא תפסת, ואל תשלו את עצמכם בדבר הזה.

ואשר למעגל היחסים שבין דתיים לבין חילונים לא ארחיב, אדוני היושב-ראש, כי דיברנו בו בשבוע שעבר. אוסיף רק דבר אחד בנושא היחס של הממשלה לירושלים. רוממות המליצה בגרונם ואצבע משולשת בכף ידם. נמסרו כאן הנתונים. אדוני סגן השר ורדיגר, אם 23% מתושבי תל-אביב הם בשלושת העשירונים התחתונים, ובחיפה — עד גל האבטלה האחרון — 18% — 19%, הרי בירושלים — 34% מהאוכלוסייה הם בשלושת העשירונים התחתונים, זה פארה של בירת ישראל?

אומר לסיום רק זאת: חברים יקרים, אם נשכיל ללכת בדרך נכונה, רק אז תהיה ירושלים עיר השלום, בירת הנצח של ישראל, סמל לשלום ישראל-ערבי וישראל-פלשתיני, מופת של דו-קיום בשלום בין יהודים ובין ערבים, דוגמה ליחסי הכנה וסובלנות בין מאמיני כל הזרמים ביהדות ובין היהודים החילונים, מרכז רוחני, מדיני, תרבותי אדיר על אפם וחמתם של קנאי כל הדתות, מטורפי כל האידיאולוגיות, קיצוני כל הלאומנויות. בקושי, בדרך נפתלת, בייסורים יושג הדבר, ורק שאנחנו כאן לא נכשיל את הגשמת החזון הזה.

היו"ר מ' וירשובסקי:
תודה.

ט. שאלות ותשובות

תשובת סגן השר לאיכות הסביבה י' ביבי:
(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. מפעל "פיוניר" בבענה הוקם טרם הקמת השכונה הבדואית, והוא פועל במשך שנים ללא רשיון עסק. המשרד לאיכות הסביבה, מחוז הצפון, העביר לראש המועצה, כראש רשות הרישוי המקומית, דרישה למתן רשיון עסק זמני למפעל, ככפיפות לתנאי הפעלה המיוחדים לצמצום המפגעים על-פי חוק רישוי עסקים, התשכ"ח — 1968, סעיף 27. כן העביר אליו המשרד, כראש הרשות הסניטרית המקומית, תלונה בדבר מפגע על-פי פקודת בריאות העם, סעיף 63(ד), בתלונה זאת מתבקשת הרשות הסניטרית המקומית להפסיק את גורמי המפגע עד סוף חודש אוגוסט שנה זאת. (רצ"ב העתק הפנייה).

2. על-פי חוק רישוי עסקים, סעיף 20, ועל-פי פקודת בריאות העם, סעיף 155(1), מוסמך המשרד להוציא צווים מינהליים להפסקה ארעית של עבודה בעסק או לסילוק מפגע. צווים אלה יצאו אם הרשות המקומית לא תמלא את תפקידה. על כן, אין אנו רואים צורך בהוצאת צו אישי למפעל זה.

3. בכפרים דיר-אל-אסד ובענה, הצמודים זה לזה, טרם הוקמה מערכת ביוב פנימית, והביוב מזרם לכורות סופגים או לתעלות העוברות במקביל לכבישי הכפרים ומתנקזות לתעלה מרכזית בבקעת-כית-הכרם, במקביל לכביש עכו — צפת.

המשרד לאיכות הסביבה מתירע זה זמן רב על המצב החמור של מערכת הביוב בארץ ככלל, ובמיוחד באזורי הגליל והשפלה, שבהם קיימת סכנה ממשית של זיהום מי התהום. בנושא זה ברצוני להפנותך אל דוח מבקר המדינה האחרון בנושא, ולהמליצה להקים רשות מים וביוב ארצית.

לכן, אלה שעשו את מעשה סילואן, אדוני היושב-ראש, היתה להם מטרה ברורה: הם היו מוכנים לשלם בהחרפת הנושא של ירושלים כדי להכשיל את תהליך השלום, אבל היה להם גיבוי של השר שרון. תראו עד היכן הדברים מגיעים. חבר הכנסת אורון חשף את הפרשה הזאת. אני לא אומר את זה כדי לחזור על הטיעון לגופו, אלא כדי להבין איך היד לא רועדת. לקחת את הכספים של נ"ר — נכסי רכישה — מי שעסק בבעיות של שיכון יודע מה זה נ"ר, זאת הקופה האחרונה לנוקדי דיור שכל המשכנתאות כבר לא עוזרות להם, לאלה שנתונים במצוקה הקשה ביותר — ואת הכספים האלה נתנו ל"עטרת כוהנים" כדי לרכוש את הבתים האלה שם. הכול מותר, גם החרפת הוויכוח על ירושלים, כדי להכשיל את מעשה השלום.

יגאל הורביץ (הליכוד):

— — —

מרדכי גור (העבודה):

חבר הכנסת יגאל הורביץ, אתה היית נותן את התשובה של בגין בקמפ-דייוויד?

יגאל הורביץ (הליכוד):
לא.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

חברים יקרים, תזכרו את זה. חבר הכנסת יגאל הורביץ, תזכרו את זה, למרות כל הוויכוח בינינו. בעניינים הללו

היו"ר מ' וירשובסקי:

עכשיו הפסקה קלה. אני מבקש מסגן השר יגאל ביבי להשיב על שאלות, ואני יכול להבטיחכם שזה לא יארך זמן רב.

3957. מטרידים סביבתיים בשכונה בדואית

חבר הכנסת ח' אורון שאל את השר לאיכות הסביבה ביום ה' באב התשנ"א (16 ביולי 1991):

השכונה הבדואית שהוקמה למען האזרחים הבדואים שהועברו מאזור גבעת-מכוש סובלת מזיהום שמפיץ מפעל המלט "פיוניר" הסמוך לשכונה. הנסיונות לכפות על המפעל לפתור את בעיית הזיהום נכשלו.

יתר על כן, המועצה מרוקנת בסמוך לשכונה את הביוב של הכפר ומפנה למקום אשפה וגוראות, דבר המהווה מפגע חמור ומסכן את התושבים.

ברצוני לשאול:

1. כיצד פועל משרדך על-מנת לחסל את הזיהום שמפיץ מפעל "פיוניר"?

2. האם יפעיל משרדך צווים אישיים נגד המפעל? אם לא — מדוע?

3. כיצד פועל משרדך על-מנת למנוע את הזרמת הביוב בסמוך לשכונת הבדואים?

4. כיצד פועל משרדך למניעת השלכת אשפה של הכפר בסמוך לשכונה הבדואית?

מדידות הערכה של שלושה ימים, כמו זו שבוצעה על-ידי החברה המסחרית, ניתן לקבוע: א. האם קיים סיכוי לריכוזי רדון מעל התקן; ב. האם יש צורך במדידות ארוכות טווח של שלושה חודשים ויותר.

2. עד כה כל הממצאים שבידינו מצביעים על כך, שאין כל בעיות רדון מעבר לסביר בגוש-דן. עם זאת, אנו ממליצים לרשויות לערוך בדיקות רדון בכל בתי-הספר, בעיקר בכיתות הצמודות לקרקע.

3. ניתן יהיה לשקול נקיטת אמצעים להפחתת ריכוז הרדון במבנים רק לאחר ביצוע מדידות ארוכות טווח. כבר היום ניתן לקבוע, עוד לפני הבדיקות הנ"ל, שרק בכ-10% מהבתים יהיה צורך בנקיטת אמצעים כאלה, וגם זאת כטווח של שנים. האמצעים הנדרשים הם על-פיה-הרוב פשוטים ביותר, כגון: הגברת אוורור החדר, התקנת מתקן אוורור במקלט וסגירת סדקים בצפות ובקירות.

4. לצערנו, אין למשרד התקציב הדרוש לעריכת סקר כמו הסקרים שבוצעו ברוכ הארצות המפותחות בעולם.

היו"ר מ' וירשובסקי:

רשות לשאלה נוספת לחבר הכנסת יאיר צבן.

יאיר צבן (מפלגת הפועלים המאוחדת):

אדוני סגן השר, אתה כבר אמרת לנו כאן, מעל הדוכן הזה, כמה וכמה פעמים, שלמשרדך אין התקציב, שנדמה לי שהוא בשיעור של 330,000 שקל, כדי לבצע את הסקר הארצי. אני מוכרח לומר, שהדבר הזה מקומם ומרגיז ככל פעם מחדש, כי ייתכן מאוד שכאשר יימצא הכסף, יתברר שאי-ביצוע הסקר גרם למחדלים בהבטחת בטיחותם ובריאותם של אזרחים במדינת ישראל.

אני שואל: האם אין אפשרות, עד שיימצא הסכום הגדול הזה, לעשות בכל זאת כמה "פיילוטס", כמה מחקרי חלוץ בכמה אזורים, במיוחד באזורים אזוריים שבהם כבר הבחנתם בנתונים על ריכוזי רדון גבוהים, ביודעך שמדובר באחד הגורמים הסרטניים החשובים ביותר היום בעולם המודרני?

סגן השר לאיכות הסביבה י' ביבי:

אני חושב שאתה צודק, ואנחנו מודעים לנושא. סכום הכסף הדרוש הוא פחות מ-300,000 שקלים, וגם זה אין לנו.

יחד עם עיריית תל-אביב אנחנו עושים סקר בבתי-הספר. אני מקווה שנגמור את זה בהקדם ונוכל ללמוד ולהפיק לקחים מהסקר הקטן הזה שנעשה.

אנחנו מעוניינים את העיריית וגופים אחרים. יש לנו גם חוברות וחומר הסברה בעניין, ואני מקווה שגם הרשויות המקומיות, שהן בעיקר מופקדות על בריאות התושבים, על איכות החיים שלהם, ייזמו את הנושא הזה.

אני משוכנע שיש חשיבות לנושא. נשתדל למצוא כספים כדי לעשות בכמה מקומות רגישים במיוחד את הסקר הזה, ואולי מדגמים, כדי ללמוד ביתר הרחבה את היקף הבעיה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה.

4038. סכנת זיהום מי תהום

חבר הכנסת מ' ברוהר שאל את השר לאיכות הסביבה ביום י"ד באב התשנ"א (25 ביולי 1991):

"במעריב" מיום 24 ביולי 1991 פורסמה ידיעה שבה

בעוד ביחס להקמת מערכות ביוב פנימיות בכפרים אין למעשה כל התקדמות — יש לכפרים תוכניות ביוב מאושרות — הרי פרויקט הביוב הארצי הוציא מכרז לביצוע קו מאסף בקעת-בית-הכרם, שיוביל את הביוב למאגר יסעור. הקמת קו מאסף זה, לכשתתבצע, תהווה שלב נוסף במציאת פתרון לכלל האזור, אך לצערי לא יהיה בה כדי לפתור את בעיית הביוב בכפרים. רק לאחר השלמת שלב זה יחלו בביצוע תוכנית הביוב הפנימית.

4. המשרד לאיכות הסביבה קידם הקמת פתרון אזורי לבקעת-בית-הכרם — הקמת תחנת מעבר בכרמיאל ופינוי לאס"פ — אתר סילוק פסולת — עברון. כמו-כן פעל המשרד לאיתור שטח להקמת רמפה לאיסוף פסולת בניין וגרוטאות בכפר, אשר אושר על-ידי מנהל מקרקעי ישראל. לצערי, נושא הקמת הרמפה מתעכב בשל העדר תקציבים. בשלב זה פועל המשרד לאכיפת חוק שמירת הניקיון באמצעות סיירת איכות הסביבה. עם זאת, כאשר תוקם הרמפה, יהווה הדבר חלופה ריאליסטית לסילוק הפסולת, ואז ניתן יהיה לאכוף ביתר תקיפות את החוק.

4021. הגז רדון

חבר הכנסת י' צבן שאל את השר לאיכות הסביבה ביום י"ד באב התשנ"א (25 ביולי 1991):

מידעיות שהתפרסמו בימים האחרונים עולה החשש, כי תלמידים בבתי-ספר בתל-אביב חשופים לגז רדון בכמויות גבוהות המסוכנות לבריאותם. על-פי הנמסר, ב-18% מהכיתות שנבדקו בתל-אביב נמצא גז רדון בריכוז גבוה, ובאחת הכיתות אף נמצא גז בשיעור הגבוה ב-8.6% מהרמה המותרת.

כמו-כן נמסר, כי גז רדון בריכוזים מסוכנים התגלה בגוש-דן בכלל.

ברצוני לשאול:

1. האם מאשר השר ממצאים אלה?

2. כיצד פועל משרדך על-מנת להבטיח את בריאותם של התלמידים בגוש-דן?

3. אילו אמצעים נוקט משרדך להקטנת ריכוז הגז רדון בגוש-דן לשיעורים המותרים?

4. האם פועל משרדך לבצוע בדיקות דומות באזורים נוספים באורח סדיר ומבוקר?

סגן השר לאיכות הסביבה י' ביבי:

1. הפרסום בעיתונות כי "תלמידים בבתי-ספר בתל-אביב חשופים לגז רדון בכמויות גבוהות" נעשה שלא על דעת המשרד ובניגוד לממצאים הנמצאים ברשותו. המכון לחקר איכות הסביבה משתתף בסקר שתכליתו בדיקת ריכוזי גז רדון כמסודות החינוך בתל-אביב, וזאת במימון עיריית תל-אביב והאגודה למלחמה בסרטן.

הממצאים הראשוניים מצביעים על כך שבתל-אביב, בדומה לאזורים אחרים בשפלת החוף, בכ-10% מהחדרים יש ריכוזים מעל לתקן הטנטיבי. 100 בקרל למטר מעוקב. ברוכ המקרים ניתן לשפר את המצב באמצעים פשוטים, ואנו מתכוונים, בשיתוף עם העירייה ובתיאום אתה, לבדוק שוב את ריכוזי הרדון באותן כיתות שבהן התגלו ריכוזי רדון מעל 100, ולאחר מכן תוגש תוכנית מקפת למדידה בכל הכיתות בבתי-הספר בתל-אביב.

חוכרת ב', ישיבה של"ב

— שאילתות ותשובות: הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים: חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית —

מי התהום, בעיקר באקוויפר החוף, בחנקות, שמקורן העיקרי הינו כיב ודשנים.

2. מרכיב חשוב בהתמודדות עם בעיה סביבתית הינו מידע מעודכן הנאסף באמצעות סקרים, מחקרים ובדיקות שגרתיות. בדיקות מי תהום נעשות על-ידי השירות ההידרולוגי, המכון הגיאולוגי, "מקורות", ובמידה מסוימת רשויות מקומיות.

במטרה לנצל מידע קיים, משרדנו פנה פעמים מספר לקבלת תוצאות הבדיקות של "מקורות" ושל השירות ההידרולוגי, אך עד עכשיו לא התקבלו התוצאות.

תקציבי המשרד לאיכות הסביבה אינם מאפשרים ביצוע של בדיקות שגרתיות או מחקרים רחבי היקף לאיתור מזהמים במי תהום. חוסר מידע בתחום זה מקשה את איתור הבעיות וזיהוי מקורותיהן.

הצהרתו של פרופסור ניר אינה מבוססת על מידע מעודכן, אלא על השערה שלפיה בעיית זיהום מי התהום על-ידי זבל עופות קיימת בפוטנציאל.

לפי הערכת בעלי המקצוע במשרד לאיכות הסביבה, סכנת הזיהום של מי התהום על-ידי זבל עופות אינה גדולה מאוד, ולכן בעיה זו אינה עומדת בראש סדר עדיפויות הטיפול.

עם זאת, הטיפול כלשלוש בצורה נאותה הוא תנאי לקבלת רשיון עסק ללול, שהינו עסק טעון רישוי. המשרד פועל לאכיפת חוק רישוי עסקים באמצעות רשויות מקומיות גם בענפי בעלי-חיים.

י. הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים;

חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית *

אבל בשבילי הרהבית זה הכול — זאת דת, זאת מסורת, זאת מלכות, זה מרכז החיים של העם היהודי.

בעקבות הדוח היוצא מן הכלל, המרשים והמרגש, של חברנו דוד ליכא, על המשלחת בליטא, הזכירו את ירושלים דליטא. אצלנו אין כמה בירות, והקדושה לא מתחלקת בין כמה מקומות. כל הקדושה מרוכזת בירושלים, כעיר בירה הלכה למעשה, בחיי היום-יום, וירושלים של מטה וירושלים של מעלה, ואין בירה פוליטית או לאומית מצד אחד ומרכז דתי מצד אחר, ירושלים היא הכול. מבחינתי, הרהבית היה המרכז.

הזכרתי פה את הסיכום המרשים והמרגש שלך על הביקור בליטא ואת העובדה שהזכרת את ירושלים דליטא. היתה בכך תרומה חשובה לדיון על ירושלים, כי כאמת אין עם אחר ואין דת אחרת שיש בהם ייחודיות מרכזית ובלעדית כמו שיש בהוויה היהודית לגבי ירושלים.

עם זאת, אני חושב שאנחנו לא יכולים להישאר שאננים לקראת הדיון הפוליטי המעמיק לגבי ירושלים, שבפניו נעמוד. מבחינה זאת, לא התנחלות בסילואן, בשילוח, ולא הרבה מעשים נוספים שעשינו לטובה — הם בלבד לא יעמדו לנו, כי כגודל קדושתה וייחודה של ירושלים לנו, לעם היהודי, כך חשיבותה לדתות אחרות ולעמים אחרים: כך הם רואים את העניין. אין שום ספק שמרכז הבעיות בתהליך השלום והדריקים הוא בירושלים.

לכן, לפי הערכתי, ההתחזקות העיקרית שלנו לקראת המשא-ומתן בעתיד, ובמיוחד בהקשר של ירושלים, צריכה

נמסר, כי מדען מהפקולטה לחקלאות באוניברסיטה העברית מתריע על סכנה של זיהום מי התהום.

לדבריו, הסכנה נובעת מזבל עופות המשמש לדישון ולהזנת בקר, המחלחל לקרקע.

ברצוני לשאול:

1. האם ידועים לך ולאנשי משרדך הפרטים המופיעים בידעיה?

2. כיצד נערך המשרד שבאחריותך כדי למנוע זיהום מי תהום?

תשובת סגן השר לאיכות הסביבה י' ביבי:
(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. פרטי הידיעה בעיתון "מעריב" מיום 24 ביולי 1991, שבה צוטט פרופסור ישראל ניר מהפקולטה לחקלאות, בדבר סכנת זיהום של מי תהום הנובעת מזבל עופות, ידועים למשרד. הנושא מוכר אך המשרד מעריך כי הבעיה אינה חמורה.

מרכיבי לשלוש העופות אשר צוינו על-ידי פרופסור ישראל ניר כמזהמים פוטנציאליים של מי תהום הם זרחן ואמוניה.

הזרחן אינו מזוהה היום כמזהם של מי תהום, היות שבדרך כלל הוא נספח לקרקע ולא מחלחל עד למאגרי המים התת-קרקעיים. לעומת זאת, קיימת בעיה כללית של העשרת

היו"ר מ' וירשובסקי:

אני קורא לחבר הכנסת מוטה גור להשתתף בדיון שהופסק. אחריו — חבר הכנסת יואש צידון; בהיעדרו — חבר הכנסת שלמה דיין.

מרדכי גור (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, ראשית כול, בשביל ההיסטוריה אני צריך לענות לידידי חבר הכנסת אריאל ויינשטיין. על דבר אחד אין יוכיח: להרהבית אנחנו הגענו ראשונים, הצנחנים. לא היה שם אף אחד. על כך אני יכול להעיד בעדות אישית, כי הייתי שם ראשון. האם הפלוגה של החטיבה הירושלמית הגיעה לסביבת הכותל, באיזה שלב — אני מודה שלא ידעתי, בזמן המלחמה, שהם בכלל שם. זה לא אומר שהם לא היו בסביבה. אבל אני צריך לומר, שבפועל, השלישייה שהגיעה ראשונה לאבני הכותל זאת השלישייה של הרב גורן, הרב מנחם הכהן והנהג שלהם. זאת עובדה היסטורית. הם הגיעו למטה, דפקו בדלת, לקחו את המפתח של השער, פתחו את השער ונכנסו לרחבת הכותל. הצנחנים היו שם, אבל הם לא נכנסו פנימה לתוך הרחבה, לנגוע באכנים, אלא הניפו את הדגל.

למה פתחתי בעניין? לא רק לצורך הדיון ההיסטורי. כחודש אחרי שחרור ירושלים ראיין אותי סופר השואה, אלי יול, ושאל אותי מה היו רגשותי הדתיים בעת שחרור העיר העתיקה וכאשר הודעתי שהרהבית בידינו. אמרתי לו: אלי, לצערי הרב, אני רוצה לומר לך שאני לא דתי. לא שאני נגד דת, חס וחלילה, אך לא גדלתי בבית דתי, ולא קיבלתי חינוך דתי.

חיים קורפו (הליכוד):

על מה ניכנס למשאומתן?

מרדכי גור (העבודה):

אני מגיע לזה.

הסדר של כבוד — כן. הסדר של מתן זכויות מלאות — כן. אם צריך להגיע להסדר פונקציונלי כזה או אחר של מערכת יחסים — כן. וזה לא יהיה פשוט, חברי וידידי קורפו. זה לא יהיה פשוט. אבל, כאשר אנחנו מעמידים מצד אחד את כל הסיכויים של השלום, של הדו־קיום, עם כל מיני אפשרויות לויתורים שנצטרך לעשות, מול מצב מתמשך של אי־אמון, של מלחמה ושל עימותים מצד שני, לפי מיטב הכרתי, אין ספק שהצד של הסיכויים הוא שצריך להכריע.

למשאומתן צריך להיכנס מחוזקים. אני מצטער צער רב על כל מיני פרובוקציות ומעשים בלתי דרושים שנעשו בחודשים האחרונים, מכיוון שאת עיקר המאמץ הלאומי אנחנו צריכים לשמור לרגעים המכריעים של המשאומתן, והם יהיו קשים. שום נשיא אמריקני לא הכיר באזורי ביטחון ובגבולות ביטחון, ושום נשיא אמריקני לא הכיר בירושלים המאוחדת. על זה יהיה מאבק. על זה יהיו משברים. ולא צריך לפחד ממשברים במשאומתן, בתנאי שאנחנו יודעים שהנושאים שעליהם אנחנו מתמודדים הם המרכזיים לחיינו, הם הנדרשים לביטחוננו. וירושלים, בזכות היותה בלעדית וייחודית כהיסטוריה היהודית — מעל לכל זה.

לכן, מה שחשוב היום, וזאת אני אומר לידידי מהליכוד, הוא לקבוע את הקדימות האמיתית לקראת המבחנים שאנחנו הולכים אליהם, ולא להיגרר אחרי מעשים בלתי דרושים, ולא להתמודד על נושאים שהם שנויים במחלוקת. צריך לזכור את העיקר, ועליו צריך להיאבק, ובראש — על ירושלים.

היור"מ וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת מוטה גור. חבר הכנסת יואש צידון — איננו. חבר הכנסת שלמה דיין, בבקשה; אחריו — חבר הכנסת אברהם פרוז.

שלמה דיין (התאחדות הספרדים שומרי תורה):

רבתי חברי הכנסת, אדוני היושב־ראש, בכל הזמנים מאז חורבן הבית נכספה נפשם של כל יהודי העולם לירושלים, ולא רק בשל יופיה הגשמי; כלומר, בנייניה, מגדליה והגנים היפים שבה. הם אהבה גם בחורבנה וגם כאשר ירושלים — הרים היו סביב לה. היהודים בכל הדורות נכספו אליה ואהבה וכוונו לחונן את אביה ולהתפלש בעפרה.

קדושתה של ירושלים באה לה מכוח בית־המקדש והרהיבית. ולא במקרה יש כינוי מקראי לירושלים: בת־ירושלים, או הבת־ירושלים, בת־ציון. כי כמלים אלו מבטאים את ההשקפה לערגה, לקשר הנפשי והרוחני, למה שמייצגת ירושלים.

אדוני היושב־ראש, רבתי חברי הכנסת, לדעתי ולטעמי הרבה דברים נאמרו בדיון זה, ועוד הרבה דברים ייאמרו. כולם, בלי יוצא מן הכלל, נגעו וייגעו במירב הנושאים ובכלל המישורים הנוגעים לירושלים; הן בשטחי הביטחון, הכלכלה והחברה, והן בנושאי החינוך והתרבות והיחסים המתוחים בין יהודים ליהודים ובין יהודים לערבים. גם הועלו ועוד יועלו הצעות רבות ושונות על הדרך והצורה, כיצד יש לעשות כדי לחזק את מעמדה של ירושלים.

בנושא רכוננו זה הנקרא "ירושלים" כבר דנו בשנים עברו, ודנים ודשים בו בכל הזמנים והעתים במכלול המישורים,

להיות יותר בצד הנפשי והרוחני שלנו מאשר בתוספת של בנייה כזאת או אחרת, בלי שאני מזלזל בכך. ויאמינו לי כל חברי הכנסת שדיברו כאן קודם לכן על פיתוח התעשייה בירושלים ועל פיתוח התחבורה בירושלים — הם כולם חשובים, אבל לא בעיני בני השיח שלנו בתהליך השלום.

אינני זוכר אם הזכרתי פה פעם, מעל הבמה הזאת: השיחה האחרונה שלי עם האנשים המקורבים לאש"ף — ואני אומר "האחרונה", כי אחרי השיחה הזאת לא רציתי לשוחח איתו עוד — היתה אחרי 11 שנים של שיחות, ולא הפריע לי שהשיחות האלה התחילו ב"אינטר־קונטיננטל", על־יד החלונות הענקיים שדרכם רואים את כל ירושלים, ולי באופן אישי הם חשובים, כי ממש מתחתיהם נתתי את ההוראה האחרונה להסתערות על ירושלים העתיקה. שם נפגשתי עם האנשים הללו. כאשר התקרבו אני וחברי, אבנר רגב, אל הזכויות הגדולה, פנה אלי הפלשתיני הזה ואמר לי בחיוך: אתה כובש ירושלים? עניתי לו: אם אתה רוצה להתחיל את השיחה שלנו בלשון הזו, אני אומר לך: אני לא כובש ירושלים, אם כבר — אני משחרר ירושלים. על זה התחיל הדיון. ישבנו שם ארבע שעות.

11 שנים מאוחר יותר, נפגשנו ביוזמתם במלון בתל־אביב. הם ביקשו ממני דבר, שבאוהה הזדמנות לא רציתי לעשות. אז התפתחה שיחה על עתיד הוריקים ועל האפשרות של הגעה לשלום. תוך כדי השיחה הזאת, מה למדתי מהם? כשפתם, הרב ורדיגר, הם אומרים: לשנה הבאה בירושלים; כשנה הבאה תהיה לנו מדינה פלשתינית, וירושלים בירתה.

כאן אני מגיע לנקודה העיקרית. כאשר שאלתי: מנין לכם הסיפור הזה? הם אמרו לי: כיוון שהאמריקנים, האירופים והסובייטים יכפו עליכם את הפתרון הזה. אמרתי להם: אם אחרי 11 שנים של שיחות אני בא לשיחות עם תרבות של משאומתן, של פשרות ושל ויתורים, אתם אחרי ארבעים וכמה שנים של מלחמות לא למדתם שלא יכולים לכפות עלינו, לא בטרור ולא בפחד של מלחמה? למה אתם מעלים על דעתכם שאנחנו ניכנע ללחצים מדיניים, של אמריקנים, שאינם גרים פה, ושל אירופים, שאינם גרים פה, ושל סובייטים, שאינם גרים פה? אבל אני יכול לומר לכם: לא ראיתי שהטיעון שלי חודר. יש להם אמונה מלאה שבתהליך המדיני, בעזרתם של אמריקנים, אירופים וסובייטים, הם יכפו עלינו פתרון כולל בירושלים.

דעתי היא, שמדינת ישראל חזקה מספיק, מכל הבחינות, להיכנס למשאומתן, ולא יעלה על הדעת שאנחנו נחמיץ את ההזדמנות להעמיד למבחן את הסיכונים מול הסיכויים. אני חי בהרגשה שהסיכויים גדולים יותר והסיכון מחושב, וחייבים להיכנס למשאומתן, אבל אי־אפשר להיכנס אליו כשוטים, אי־אפשר להיכנס אליו בהרגשה שעצם הכניסה תביא את הפתרונות, בוודאי לא לגבי ירושלים.

לכן, אנחנו צריכים לפחות לחזור לעצמנו, כפי שאמרתי לבני־השיח האלה ממקורבי אש"ף: תראו, אני כבר לא בגיל שאני יכול להסתער עם רובה או עם תת־מקלע, אבל אני אומר לכם, שאם אתם חעלו על הדעת להביא לפתרון כפוי בירושלים, תמצאו את כולנו, מכל הגילים, מכל המפלגות, עומדים מולכם עם רובים ביד; זה — לא, חלוקת ירושלים — לא.

יגאל הורביץ (הליכוד):

הלוואי, הלוואי.

מרדכי גור (העבודה):

הסדר של כבוד — כן.

עליה. בעצם ירושלים, במידה רבה מאוד, אינה שונה מחלקים רבים בארץ-ישראל. גם שם שני עמים נאבקים.

אנחנו, כולנו בבית הזה, למעט אולי בודדים ממש, מעוניינים בשמירת אחרותה של ירושלים בריבונות ישראל. השאלה היא, איך עושים את הדבר הקשה והמסוכן הזה, משום שצדקו אלה שאמרו שילחצו עלינו, וילחצו עלינו קשה.

ראשית אני רוצה לומר, שהשאלה המשפטית האם יש זכות לקנות בתים, האם העניין הוא כטאבו, האם אפשר להעביר את הבעלות — בעיני, היא לא שאלה. אני מניח שאפשר לקנות בתים בירושלים וגם בירושלים המזרחית, אבל צריך לדעת, שאם יש זכות לקנות הזכות חלה על כולם. האם אנחנו היינו רוצים, למשל, שערכי מזרח-ירושלים יתחילו לקנות בתים במערב-ירושלים? האם אנחנו מעוניינים בדבר הזה? האם אנחנו מעוניינים שבשכונות רבות של מערב העיר, שבעבר גרו בהן ערבים, לפני מלחמת השחרור, יבוא פלוני ויאמר: הבית הזה היה הבית של סבי, כפי שסבה של מזכירת יושב-ראש הכנסת היה לו בית — "בית מיוחס" — ואני רוצה לחזור לבית הזה. האם אנחנו מעוניינים בדבר הזה? האם אנחנו מעוניינים שאנשים שיש להם בתים במקומות אחרים יחזרו לבתים שלהם? האם אנחנו כעצם רוצים בזכות השיבה?

אני חושב, שחשוב לומר דבר אחד: אין זכות שיבה, אבל אם אין זכות שיבה לערבים אל המקומות שעזבו בתש"ח, גם לנו אין זכות שיבה למקומות המאוכלסים היום בערבים. זה לא שאין זכות משפטית. החוכמה מחייבת שלא לממש זכות כזאת.

אני לא רואה שום היגיון ושום חוכמה מדינית ושום תבונה ברכישת בתים במזרח-ירושלים ובהתיישבות יהודים במזרח-ירושלים. אני לא חושב שאת המשטרה המסכנה שלנו, שיש לה כל כך הרבה מטלות, אנחנו צריכים לחייב להעסיק פלוגות של משמר הגבול, אם אתם רוצים זה יכול להיות הצבא, כדי שיגנו פה על משפחה יהודית ושם על משפחה יהודית במזרח-ירושלים.

כולנו יודעים, שעלולות אחזקת הדירה של אריאל שרון, שר הבינוי והשיכון, במזרח-ירושלים ואבטחתה, ואגב רוב הזמן הוא כלל לא מתגורר בה, היא מיליונים. יש שם משמר כבד של שוטרים כל הזמן; בשביל מה?

יש פסק-דין של בית-המשפט העליון, שהוא פסק-דין מאוד פרוכלמטי, אבל אני חושב שבסך-הכול הוא פסק-דין צודק — פרשת בורקאן, הפרשה ידועה לחלק גדול מחברי הכנסת. מעשה באדם ערבי תושב מזרח-ירושלים שרצה שנאפשר לו להמשיך להתגורר ברובע היהודי, והוא הגיש עתירה לבג"ץ. בית-המשפט העליון אמר, שירושלים היא עיר שבה יש קונצפציה, שלפיה מחלקים אותה לפי רבעים אתניים: יש רובע ארמני, רובע נוצרי, רובע מוסלמי ורובע יהודי. החלוקה הזאת היא החלוקה היחידה שתאפשר לנו לשמור על ירושלים בריבונותה.

רבתי חברי הכנסת, אתם צריכים לדעת דבר אחד, אם תתפתח בעולם התחושה שהיהודים בירושלים רוצים לרשת את הערבים ולהוציא אותם ולגרש אותם מבערי הזאת, ושערכי לא יכול להיות בירושלים, בסופו של דבר אנחנו נאבד את ירושלים. הסיכוי היחיד שלנו להחזיק בירושלים השלמה הוא אך ורק אם יהיה ברור לעולם כולו, שאין ערבי בירושלים שנוציא אותו מביתו וכל אחד יכול לגור בעיר הזאת לבטח. זהו הסיכוי היחיד שלנו לשמור על ריבונותנו בירושלים.

הממלכתי והמקומי, ואיני יכול להתלונן שלא נעשה דבר בעניין ירושלים ושלא היו הישגים טובים והתקדמות לפיתוחה ולקידומה של ירושלים, בבעיותיה ובענייניה המיוחדים והשונים. ובכל זאת עדיין יש נקודה אחת, שלדעתי היא הנקודה היסודית והמרכזית, ולדעתי יש בה מן הסגולה והפתרון לכל בעיותיה השונות והמשונות של ירושלים, ואולי פתרון חלקי שייתן הרבה אור כחושך שבו אנחנו נתונים. סגולה זו נקראת "אהבה לירושלים".

במה דברים אמורים? רבים הם המכנים את ירושלים, ובצדק, "מרכז העולם". ואני מאמין שזוהי אמונתם, שהם מאמינים באמרה זו, וכך הם רואים את ירושלים. אך, רבותי חברי הכנסת, עדיין יש מיליונים רבים של אנשים הרואים ומאמינים שבירתם היא מרכז העולם. כך, לדוגמה, מאמינים האמריקנים שווינגטון היא מרכז העולם. יש מיליוני אנשים בעולם המאמינים שרומא היא מרכז העולם. מיליונים אחרים מאמינים שמכה היא מרכז העולם. אם כך, במה שונה לכאורה האמונה הזאת שלנו, שירושלים היא מרכז העולם, מהאמונה של מיליונים רבים אחרים בעולם שבירת מדינתם וארצם היא מרכז העולם? השוני הוא בכך שאנחנו מאמינים, כפי שאמרתי בתחילת דברי, לא רק בבניינה היפים, לא רק ביופיה של העיר ובגני היפים, בחומריה שבה, אלא ברוחניות שבה. ובזה השוני.

רבי יהודה הלוי, מגדולי משוררי ישראל ומחשובי הוגי הדעות ביהדות, נתן ביטוי לתערובת האהבה והכאב לירושלים, לווהר שבחלום ולאפלת ההווה. וכך הוא אומר בשיירו הידועים לנו: "יפה נוף משוש כל הארץ קריה למלך רב, לך נספה נפשי מפאתי מערב". ועוד אמר: "איך יערב לי אכל ושחת בעת אחזה, כי יסחבו הכלבים את כפיריך? או איך מאור יום יהי מתק לעיני בעוד אראה כפי ערבים פגרי נשריך?"

רבתי, אולי אני נשמע נאיבי, אך נדמה לי, ובעצם אני בטוח בכך, שאם נחנך לאהבה לירושלים — וזו הנקודה היסודית והמרכזית שבה אני מתמקד: לחנך בכתב-הספר, לחנך גדולים וקטנים, זקנים ונערים לאהבה לירושלים — יהיו לך תוצאות חיוביות ביותר להבנה ולהכרה מה היא ירושלים, שלא כיתר מדינות העולם היא ירושלים.

הניצוץ הקדמוני יבער כלהבת-שלהבת בלכותינו, וישרה בנפשותינו אהבה אלוהית וקדושה לירושלים. אהבה זו, שהייתה במסתרי הלב של כל יהודי, בלב אבותינו ואבות אבותינו בכל הדורות והתפוצות, במזרח ובמערב — והתקווה לשיקומה ולגאולתה של ירושלים היתה תמיד מקור לאמונה, לביטחוננו ולקיומנו. סוד זה של אהבה ללא מצרים לירושלים, כנאמר: "וראה בטוב ירושלם כל ימי חייו", הוא נר התמיד של ההיסטוריה והניצוץ הקדמון הזה שבער בלבבותם, הוא "הסנה איננו אכל". תודה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת שלמה דיין. אני קורא לחבר הכנסת אברהם פורז, ואחריו — לחבר הכנסת מוחמד מיעארי.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, לאחר דבריו הנוגעים ללב של חבר הכנסת שלמה דיין על "מרכז העולם", אני רוצה להיות הרבה יותר פרקטי ופרגמטי ומחושב, ולא להיסחף לשום אמוציה.

ירושלים היא בעיה קשה במיוחד לא משום שהיא בירת העולם, אלא משום שהיא עיר שבה חיים שני עמים הנאבקים

ראובן ריבלין (הליכוד):
 כך גם בכל הארץ.

שלמה דיין (התאחדות הספרדים שומרי תורה):
 אולי זו הבעיה, שאתה מסתכל על רמת-אביב כמו על ירושלים.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):
 אני מסתכל על רמת-אביב כמו על ירושלים, אומר לך מדוע — — —

ראובן ריבלין (הליכוד):
 לפי דעתך, סטודנטים ישראלים ערכים צריכים לגור בקמפוס? אני רוצה לדעת עד היכן אתה מרחיק לכת?

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):
 חבר הכנסת ריבלין, מאחר ששאלת, קמפוס הוא בית-מלון. בבית-מלון גרים אורחים מכל העולם. בקמפוס יש גם סטודנטים מוונצואלה, מארצות-הברית, כמו בכל פנימייה שבה גרים סטודנטים מכל העולם.

אני מדבר על התבונה שבדבר. אני לא מדבר על הזכות. התבונה שבדבר מחייבת אותנו, לדעתי, לפתח את האזורים של ירושלים שהם שוממים. יש מספיק, צודק טרי קולק, בסופו של דבר אנחנו הגדלנו את האוכלוסייה היהודית בירושלים, בקנה מידה גדול, בשטחים פנויים. אבל אם אנחנו נעשה את הטעות הזאת באזור ואדי-ג'וז, נפנה מוסכים ונבנה שם בתים — זו טעות. להתנחל בסילואן, כפר-השילוח — זאת טעות.

אני רוצה לומר לכל אוהביה של ירושלים, כל מי שרוצים שהיא תישאר בריבונות ישראלית: רק אם נשכיל להתנהג בחוכמה כלפי הערבים, לא נעזור עלינו את חמת העולם כולו, ולא — יאלצו אותנו, בסופו של דבר, לחזור לגבולות 1967. במאת האחוזים. זה מה שעלול לקרות לנו גם בירושלים.

זכות יש, אבל גם זכות יש להפעיל בתבונה. תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:
 תודה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מוחמד מיעארי, ואחריו — לחבר הכנסת צירלי ביטון.

רענן כהן (העבודה):
 מי אחריו?

היו"ר מ' וירשובסקי:

אחרי חבר הכנסת צירלי ביטון — חבר הכנסת רענן כהן, אם לא יירשמו ציגני סיעות שעד עכשיו לא טרחו לרשום את עצמם, ואחרון בנושא זה יהיה חבר הכנסת יהודה פרח.

בבקשה, חבר הכנסת מיעארי.

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):
 כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, כל אלה שעלו על הדוכן הזה ודיברו על חיווק ירושלים, ביטחון ירושלים, משאבים לירושלים ועוד, כוונתם היתה ברורה, והם התעלמו מהמציאות הקיימת, ואשר תמשיך להתקיים. אני רוצה להוציא מכלל זה שני חברי כנסת, שדברי לא חלים עליהם — חבר הכנסת מוחמד נפאע וחבר הכנסת אברהם פורז שדיבר לפני, והוא דיבר בהיגיון וברצינות. אבל האחרים התכוונו לחיווק צד אחד, הצד היהודי, על חשבון הצד האחר, שהוא הצד הערבי הפלשתיני. הן בכל הנוגע לעיר עצמה, אופיה ומעמדה, והן לגבי תושביה וזכויותיהם הלאומיות והידימיות. מי שדיבר על ביטחון בירושלים התכוון לביטחון היהודים, כשהתוצאה היא הפקרת ביטחונם של התושבים הערבים. בצורה כזו ובכוונות כאלה הם לא מחזקים אלא מחלישים, הם לא יוצרים ביטחון אלא גורמים להפקרות ולאי-ביטחון.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

כך גם בכל הארץ. אני רוצה לומר לך, חבר הכנסת ריבלין, שאילו הוריש לי סבי — דבר שהוא לא עשה — מגרש בתוך אוס-אל-פחם — — —

רענן כהן (העבודה):
 אני יכול לסדר לך.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):
 לא הייתי ממליץ לא לעצמי, לא לבני ולא לאף אחד אחר לממש את הזכות הזאת על המגרש באוס-אל-פחם.

יאיר שפרינצק (מולדת):
 הם לא יהיו מוכנים לקבל אותך? — — —

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):
 — — —

רענן כהן (העבודה):
 — — —

מוחמד נפאע (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
 — — —

היו"ר מ' וירשובסקי:

אני רואה שברגע שחבר הכנסת אברהם פורז מדבר על עניינים גשמיים, ההתערורות היא גדולה.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

חבר הכנסת שפרינצק, אני לא שומע אותך, אני מצטער. אני מוכן שתשאל אותי, תיגש למיקרופון. אני פשוט לא שומע.

היו"ר מ' וירשובסקי:
 לא.

ראובן ריבלין (הליכוד):
 כאשר אמרתי "בכל הארץ", התכוונתי גם לאוס-אל-פחם וגם לשכם, לגור ברכבים.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

חבר הכנסת ריבלין, בארץ הזאת חיים שני עמים. יכול להיות שמי שידבר מעל הדוכן הזה בעוד 50 שנה ידבר דברים שונים. אולי אז נהיה כמו ארצות-הברית, שבה חיים היספנים, שחורים, איטלקים, יהודים ו"וואספים" — כולם גרים ברכבים שונים, אם כי גם יש שם מתיחות. אבל, נכון לעכשיו, אם אנחנו רוצים לשמור על שקט ודו-קיום זה בצד זה, לא זה בתוך זה, אני לא ממליץ לעצמנו, גם לא בתחומי מדינת ישראל, לקנות בית בתוך אוס-אל-פחם, ומצד שני אני לא מציע לתושבי אוס-אל-פחם לקנות דירה ברמת-אביב, במקום שאני גר: לא ממליץ.

יאיר שפרינצק (מולדת):
 זו לא גזענות?

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

זו לא גזענות. מבחינה משפטית, חבר הכנסת שפרינצק, אם אדם ירצה לקנות דירה עלייך בית, באזור רמת-אביב, זכותו המלאה, אני גם לא אעשה שום דבר אם יקנה. אני רק אומר שאנחנו, במדינה הזאת, צריכים לשמור על דו-קיום זה בצד זה.

צעדי התושבים הערבים, אפילו גירושם מהעיר, פגיעה במקומות הקדושים שלהם והריגת המתפללים בהם. ואילו את ביטחון ירושלים הם מבינים כהכנסת עוד ועוד צבא, כוחות משטרה ומשמר הגבול, עוד מעצרים, עוד טרטורים והשפלות נגד התושבים הערבים. אפילו את בתיהם מותר לתפוס, ועל הצבא לבוא בכוחות גדולים כדי לשמור על הפולשים והתופסים למיניהם.

רק לפני שעות מספר, כבוד היושב־ראש, הייתי בסילואן, מקום נצור ומסוגר, עם מחסומים וכוחות למיניהם. כמו עיני ראיתי אוטובוס שהוביל תלמידים ותלמידות. עצרו את האוטובוס בתוך הכפר, הורידו את התלמידות והתלמידים והעמידו אותם ליד קיר. אמרו להם לרדת ולעמוד ליד הקיר. חשכתי שאולי עשו איזה מעשה, שיש להם פצצות, שרוצים לעשות בהם חיפושים. שום דבר. רק אמרו להם שיעצרו, וכעבור חמש או עשר דקות אמרו להם שייסעו. לשם מה זה? לאחר זמן־מה נתנו להם להמשיך. הכוונה ברורה. הם רוצים להשפילם, הם רוצים ליצור אצלם פחד, לבל יעזו להתנגד לפולשים ולתופסי בתיהם או להשמיע קול מחאה.

שר המשטרה והמפקח הכללי מר טרנר אמרו היום בוועדת הפנים, כי במקום יש ארבעה־חמישה אנשים וחברי הכנסת. אדוני היושב־ראש, כמו עיני ראיתי כ־20 איש בתוך הבית וסביבו, עוסקים בעבודות שיפוץ מדומות, שרים וצועקים. תושבי המקום סיפרו לי על הקללות שהפולשים מטיחים בהם, שאי־אפשר לסבול אותן. אחד מהם עבד מחוץ לבית כשחלק גופו העליון עירום. אני ראיתי אותו. ומסביב כל השכנים נכנסים לבתים ולא רוצים להסתכל. ומתחת ידיהם מתגלגלות אבנים גדולות לתוך הבתים ולכביש, ופוגעות במכוניות עומדות או עוברות. כמו עיני ראיתי מכונית שנפגעה, יש לי גם המספר שלה. הזכויות הקדמית שלה נופצה מאבן שהתגלגלה בצורה כזאת.

מהי האמת, כבוד שר המשטרה וכבוד המפקח? ארבעה או חמישה אנשים במקום, או 20 עד 30 איש, כפי שראיתי וכפי שסיפרו לי? האם זה הדו־קיום? האם אין זו פרובוקציה ממש? האם היתה המשטרה מנהלת משא־ומתן ומגיעה לפשרות עם משפחות ערביות שיש להן רכוש רב ובתים רבים בירושלים המערבית?

ירושלים זקוקה ואומנם לחיזוק ולביטחון: חיזוקה בתור עיר השייכת לשני העמים, וביטחון לכל תושביה. האם כולנו רוצים בזה? האם הממשלה רוצה בזה? לצערי, העובדות בשטח וההתנהגות בשטח מוכיחות את ההיפך.

היור"מ וירושבסקי:

תודה לחבר הכנסת מיעארי. אני קורא לחבר הכנסת רענן כהן, ואחריו — לאחרון המשתתפים, חבר הכנסת יהודה פרח. הסיכום של סגן השר והצעות הסיכום יהיו בישיבה אחרת.

רענן כהן (העבודה):

אדוני היושב־ראש, אדוני סגן השר לענייני ירושלים, חברי אברהם ורדיגר, בעת שאנחנו מקיימים דיון על ירושלים, עולים על דל שפתי דברי נעים ומירות ישראל: "שאלו שלום ירושלים". ירושלים היא לב־לבה של האומה הישראלית, מרכז העולם היהודי, עיר הנצח המקודשת לכל הדתות, שעניי כל העולם נשואות אליה; רוצים בשלמותה, באיחודה ובהתפתחותה. ירושלים שונה מכל שאר הערים בעולם, ואין לה אח ורע כלל ועיקר.

השאלה הגדולה העומדת בפנינו היא, כיצד אנו, תושבי הארץ, ראשי הממשל, מנהיגי האומה, רואים אותה?

חברי הכנסת, צריך להיות ברור כי בירושלים חיים וימשיכו — — —

סגן השר לענייני ירושלים א' ורדיגר:

חבר הכנסת מיעארי, סליחה, אני רוצה לשאול אותך שאלה.

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):
בבקשה, אדוני סגן השר.

סגן השר לענייני ירושלים א' ורדיגר:

כמה ערבים פלשתינים נרצחו בירושלים על־ידי ערבים?

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):

בחיך, תן לנו לדבר ברצינות. אתה לא יכול לקפוץ לרציחות. אשאל אותך אותה שאלה: כמה ערבים פלשתינים נרצחו בגדה ובירושלים באינתיפאדה?

סגן השר לענייני ירושלים א' ורדיגר:

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):

לא כפליים ולא פי שלושה, אלא יותר. כבוד הרכ, תשמע הפעם דברים הגיוניים; אתה לא מסוגל, חבל. תפקח את העיניים. לא יעזור. בואו נראה מה המציאות.

אני חוזר ואומר, שבצורה כזאת ובכוונות כאלה הם לא מחזקים אלא מחלישים, הם לא יוצרים ביטחון אלא גורמים להפקרות ולאי־ביטחון.

צריך להיות ברור, כי בירושלים חיים וימשיכו להיות שני עמים, הישראלי והפלשתיני. האם אתה חולק על זה, כבוד הרכ?

סגן השר לענייני ירושלים א' ורדיגר:

אתה חולק. אני לא חולק.

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):

כמו כן צריך להיות ברור, כי ירושלים שייכת לכל תושביה, ולשני העמים, הישראלי והפלשתיני, וכי היא תהיה הבירה של שתי מדינות: ירושלים המערבית — בירת ישראל, וירושלים המזרחית — בירת פלשתיין. התעלמות מעובדות אלה ומנתונים מכריעים אלה היא ממש עיוורון. היא ממש גזענות. היא ממש הזמנה לשפיכות דמים.

ואני רוצה לשאול, לא שאלת חם — האם יש מישור המעלה על רעתו כאמת ובתמים, שהוא יכול לדבר על פתרון, על דו־קיום, על שלום עם העם הפלשתיני, עם האומה הערבית, עם העולם המוסלמי, כשהוא אומר לכל המיליונים האלה הרואים בירושלים ובמקומות הקדושים שבה, מסגד אל־אקצה, כנסיית הקבר, את המקומות הקדושים ביותר להם: אין לכם שום קשר ושום זכות בירושלים, וכל כולה היא שלנו, ותבואו לעשות אתנו שלום; אני כאמת רוצה לשאול: האם זה ייתכן?

יאיר שפרינצק (מולדת):

שאלו להם שום זכות? מי אמר את זה?

מוחמד מיעארי (הרשימה המתקדמת לשלום):

כל מי שמדבר כך, או שהוא לא רוצה שלום ומעדיף את המלחמה המתמשכת אולי עוד מאה־מאתיים שנה, או שהוא כלוא בתוך עצמו ובתוך מחשבותיו ורגשותיו, ואף גזענותו, כך שהוא אינו מסוגל או אינו רוצה לראות ולהתחשב בצד השני. אדם כזה אינו מסוגל לקיים דו־קיום ואינו רוצה להיות בשלום. יש אפילו כאלה שחיזוק ירושלים כשכילים פירושו הצרת

יהודה פרח (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, הדיון שלנו היום במליאת הכנסת על הכלים והאמצעים העשויים לחזק את ירושלים בירת הנצח של מדינת ישראל מן הדין שיהיה מעוגן באותו חוק שחוקקה הכנסת לפני כעשר שנים, והוא חוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל. סעיף 4 לחוק-היסוד קובע — כבר אז, לפני עשר שנים — שעל הממשלה לשקוד על פיתוחה ושגשוגה של ירושלים ועל רווחת תושביה עלי-ידי הקצאת משאבים מיוחדים — אני מדגיש, משאבים מיוחדים — מענקים ועדיפויות מיוחדות, ובצדק, אני מציין זאת בפתח דברי ובהדגשה, משום שבסעיף 4(ג) אמר: "הממשלה תכונן גוף או גופים מיוחדים לכיצוע סעיף זה". גם זה התממש. אומנם מאוחר, אבל זה התממש.

מחמת מעמדה המיוחד וחשיבותה של ירושלים החליטה הממשלה ב-19 בנובמבר 1990 על הקמת משרד בעל מעמד מיניסטריאלי לענייני ירושלים, וזאת כדי להעלות את ענייני ירושלים כיתר שאת למישור מעשי בכל התחומים: לקדם פרויקטים, לעודד השקעות, לפתח תשתיות, להגדיל תעסוקה, כמענה לקליטת העלייה הגדולה.

אני מצטער שרוב הדוברים שדיברו לפני העלו במקור העניין, כאילו זה כל הנושא שהועלה היום, את בעיית כפר-השילוח. רק זה מה שיוצר את החץ וייצור שני מחנות וייצור בעיית? זאת אחת הנקודות, ואנחנו מכירים את הדברים הללו. לא זה מה שיחזיר לירושלים כוח ועוצמה, ולא בלעדי זה יהיה הרבה יותר טוב. הבעיה היא הרבה יותר רצינית. אם אנחנו מדברים על כל אותם דברים שהזכרנו, על קידומה וחיווקה של העיר הזאת ירושלים, צריך להתמקד באותן נקודות חשובות של קידום פרויקטים, של עידוד השקעות, של פיתוח תשתיות, של הגדלת תעסוקה, ביחוד לאור העלייה הגדולה המגיעה אלינו.

אני חייב לומר לזכותו של מי שעומד בראש המשרד לענייני ירושלים, מר ורדיגר, הרב, סגן השר, שהוא משתדל לעשות בכל מאורו, וזה חשוב, לשיתוף פעולה מלא עם עיריית ירושלים. אחד הדברים הגרועים הוא כאשר כל אחד פועל במשרדו, מנותק. אתה השכלת לעשות כאשר איחדת את כל הגורמים האלה כמעט שיש. אני יודע שהתקציבים לא גדולים. אני חושב שהאמירות על המשאבים הגדולים שניתנו אינן מבטאות את המשאבים בשיעור שאתה, אדוני, כבוד סגן השר, ציפית לו. אבל אי-אפשר לומר שלא נעשו דברים. מי שעומד מוקיע ומצביע תמיד רק על חצי הכוס החסרה — אנשים כאלה אינם נראים אמינים גם כאשר הם מדברים מנקודת מבט אידיאולוגית. הם לא אמינים — לבוא ולומר שירושלים מידרדרת, נעזבת, שהתעשייה נופלת, שהכול כושל, שהסך-הכול כולו כל כך קודר ושחור.

רבותי, אני יליד ירושלים, מכיר אותה היטב. נולדתי בה, כאן בתי, ואני רואה אותה בהתפתחותה כמשך כל השנים. אני חייב לומר, שבשנים האחרונות העיר הזאת קיבלה תנופה בלתי דגילה. אתה נכנס לירושלים ורואה אותה מוקפת בתים, בנויה כעיר שחוכרה לה יחידו. למה למעט כל כך ולהציג כל כך הרבה כישלונות? אני חושב שיש הרבה עשייה. יש גם בעיות, כבוא נתמקד כבעיות. בנושא של ירושלים לפחות נתעלה מעבר לתפיסות פוליטיות צרות. לפחות בעניין הזה צריך להיות קונסנזוס לאומי.

וכשמשתחילים לדבר על העניין הזה של כפר-השילוח, של עיר-דוד, יכולים לחשוב שתפסו בית ערבי, הוציאו משם את הערבים ונכנסו מהגנות. אלה תיאורים, שמי ששומע אותם

והתשובה: הממשלה עושה היום את ההיפך בדיוק מהאינטרס הלאומי. אנחנו נמצאים במלכודת גם במישור המדיני וגם במישור הכלכלי — העדר תעסוקה ואבטלה, העדר תשתית, העדר תקציבים.

בימי הבית-השני היתה ירושלים לא רק מוקד לאומי, היא היתה גם מוקד החורבן. על אדמת ירושלים התחרו ביניהם קיצונים מסיעה אחת עם פנטים מסיעה אחרת. בירושלים היתה יד יהודים ביהודים. בירושלים התחרו יהודים בקיצונים, מי שהיה קיצוני אתמול נחשב למתון היום. התוצאות ידועות. המתונים איבדו את כוחם, הקיצונים רבו בינם לבין עצמם, וירושלים נחרבה.

ואנחנו לא מסוגלים ללמוד את הלקח ההיסטורי. כמו אז — גם היום: סיעות הימין נאבקות ונלחמות בינן לבין עצמן. מלשכת שר אחד יוצאת הודעה אחת, ומלשכת שר אחר יוצאת הודעה הפוכה. וראש הממשלה, כדרכו, נגרר אחרי הקיצונים. במקום לעצור את ההקצנה, במקום לעשות סדר, במקום לתת עדיפות לשיקולים הביטחוניים והלאומיים האמיתיים, הוא עושה את ההיפך בדיוק.

במישור המדיני והכלכלי אנו נמצאים במלכודת. חוץ מהמשרד לענייני ירושלים, לא פיתחה הממשלה באופן מעשי שום דבר. סגן השר עושה כמיטב יכולתו למען האינטרס שעליו הוא מופקד, למען ירושלים עיר הקודש, ועל כך אני רוצה לברך אותו.

עלינו לפעול למען השגת עצמאות כלכלית, בדיוק לפי המודלים הכלכליים שנוצרים היום באירופה, בדרום-מזרח אסיה, באמריקה הלטינית ובצפון-אמריקה. זהו האינטרס הלאומי האמיתי של ישראל.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, ירושלים לא נמצאת כלל במוקד הוויכוח הציבורי. על ירושלים כעיר מאוחדת אין חילוקי דעות. ירושלים היא לב הקונסנזוס של מדינת ישראל, אבל את ההסכמה הלאומית הזאת יש מי שרוצה להרוס. מתנחלי סילואן הם משתפי הפעולה האמיתיים עם אותם אויבי ישראל שרוצים להביא לחלוקת ירושלים. בשביל מה ובשביל מי צריך לעורר ויכוח במקום שאין ויכוח? בשביל מה ובשביל מי צריך להראות בכל רשתות הטלוויזיה בכל רחבי העולם את המחזות המבישים האלה, שמוזכרים את שכם ואת חברון? מישוהו כאן חושב כרצינות שהתרגיל המטופש הזה, הדווקא-להכעיס הזה, יכול לגרום לחיווק מעמדנו בירושלים?

אנחנו צריכים להתפלל למען ירושלים, למען העם היהודי, שההיסטוריה לא תחזור על עצמה ושהקיצונים לא יצליחו לדחוק את המתונים. אנחנו צריכים להתפלל ולהיאבק ולא לתת למתנחלים הללו להוביל את המחנה. הלקח ההיסטורי, אדוני היושב-ראש, הוא שאסור להשאיר להם את הבמה. אסור להשאיר להם את ירושלים.

למען ירושלים כמוקד לאומי, כבירת ישראל והעם היהודי, אנחנו צריכים לחזור אל הדרך הנכונה, אל הדרך השפויה, שתשאיר את ירושלים כעיר מאוחדת תחת שלטון ישראל. תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת רענן כהן. חבר הכנסת ד"ר יהודה פרח הוא האחראי. אחר כך אנחנו עוברים לנושא אחר.

בבקשה, שש דקות, חבר הכנסת פרח.

— הבטחת הכלים הדרושים לחיזוקה של ירושלים: חיזוק ירושלים מבחינה ביטחונית, כלכלית וחברתית: הצעה לסדר-היום —

הזו נעוצת? והם עצמם, הערבים בעיר העתיקה, שיכלו לחיות חיים מאושרים וטובים, עם כלכלה פורחת, משגשגת, סוגרים את החנויות שלהם. הם אוכלים את מה שהם מבשלים. כל אחד אוכל את מה שהוא מבשל. הוא מבשל את זה, הוא אוכל את זה. העיר נעוצת, ריקה, אין קונה, אין נכס, אין יוצא ואין בא. מי אשם בדבר הזה — כפרה-שילוח? אילו אמרו לי שזה עניין כפרה-שילוח, הייתי מרים ידיים ואומר: כואו נוותר על כפרה-שילוח.

אבל, רבותי, כואו נעמיד את הדברים בפרופורציות הנכונות. הבעיה האמיתית היא זו: נרצחו עכשיו, לפני ימים אחדים, אנשים שאין להם כל קשר לעניין הזה. נפגעו שתי גרמניות — אחת נרצחה, השנייה נדקרה בבטנה — ושלישי נפצע. קורים כל מיני דברים כאלה. סכינאות איומה. זה חיזוק את ביתם של הערבים פה? זה יהיה מכצם בשיטה הזאת, בדרך הזאת? אני לא חושב. אני חושב בדיוק ההיפך. צריכים לדעת שאנחנו רוצים לחיות עם הערבים ביחסים טובים, ובכנות אנחנו אומרים זאת, אבל לא בסכינאות ולא באבנים ולא בדרסת בני-אדם שעומדים לתומם על הכביש. לכן אל נא, כואו נעמיד את הדברים בפרופורציות הנכונות. האמינו לי, מזה יצמח שלום אמיתי.

היור"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת פרח. חברי הכנסת, תם הדיון בנושא הזה. הוא יסוכם באחת הישיבות הקרובות עליידי סגן השר, ואז תוכאנה גם ההצעות לסיכום הדיון.

יא. הצעה לסדר-היום

עיקול כספי יישובים ברמת-הגולן בידי בנק לאומי

המים שלו במיליון קוב, 50% ממכסת המים שלו, בדומה לשני המושבים הנוספים, גבעתי-יבא ואבנ-איתן. בתמורה ניתן לו פיצוי על-פי נהלים מסוימים. משרד החקלאות, משרד האוצר וועדה מיוחדת הגיעו להסכמה, שמגיע לו פיצוי של 400,000 שקל. זה שהנוק היה גדול מכך, לא בזה אני עוסק כרגע; זה שההיקף של הייצור פחת, לא ב-400,000 ולא ב-600,000 אלא ביותר מ-3 מיליון שקל, גם בזה איני עוסק כרגע. אני עוסק רק בדבר אחד, שהוא כמדומני האבסורד שקורה היום במדינת ישראל, שדווקא באזור שכולם מדברים בו גדולות ונצורות לעניין ביטחונה של מדינת ישראל, ומה שעשתה בו המדינה מאז 1967 היה הקמת יישובים, קיבוצים, מושבים ויישוב עירוני גדול, קצרין; אותה מדינה באה היום, עליידי מוסדותיה הפיננסיים, ובנק לאומי לצורך עניין זה הוא מוסד פיננסי שלממשלת ישראל יש מה להגיד בו. והיא מטילה עיקול על כספים שהמדינה עצמה נותנת לאותו יישוב לאחר שהיא מצאה שהוא אומנם נפגע בגלל קיצוץ מכסת המים.

אתם חושבים שרק על זה מטילים עיקול? — לא, העיקולים הוטלו, והנה תשמעו על מה הטילו עיקול הבנקים, בנק לאומי לישראל ובנק החקלאות. שכל מנייתו נמצאות ברושת ממשלת ישראל: על כספי מע"מ שצריכים להיות מוחזרים ממדינת ישראל ליישוב, שכן את חשבונות המע"מ הוא צריך לקבל בחזרה מאגף המכס. על זה הטילו עיקול. על כספי מענקים של משרד החקלאות, כספי מדינה הניתנים ליישוב כדי לפתח את עצמו, בדיון, על-פי חוק: משרד החקלאות נותן, וממשלת ישראל, עם זרועה האחרת, מטילה על זה עיקול. על כספים המגיעים ליישוב בעקבות נזקי טבע, ולמדינה יש 50% בקרן נזקי טבע, על זה מטילים עיקול. על

חושב — איזה מין התנהגות זאת. והרי אנחנו יודעים שזה לא עד כדי כך, ואנחנו יודעים שהבתים האלה היו בחים של יהודים. עובדה שהבית הזה של מיוחס עומד על תלו, ומכירים אותו. יש לנו קשר עם העיר העתיקה. דודי היה מנהל בעיר העתיקה, פה בירושלים, של אחד מראשוני בתי-הספר, תלמוד-תורה ספרדי. אחי היה מנהל שם ומורה שם. אנחנו מכירים את הנושאים האלה, לכן אל תציגו את הדברים כאילו באו פה לכבוש. יש שם שטח אדמה שהוא שטח לא-מבוטל, שאפשר להקים עליו יישוב יהודי קטן, נכון. משהו מתיימר לעשות יותר מזה? רוצים לפלוש לבתי הערבים? מדובר על קרקע שהיא קרקע רשומה בטאבו על שם משפחת יהודית. כשמציגים את זה בצורה חמורה כזאת, זה עושה רושם-כאילו רוצים לנשל את הערבים. אני הייתי האחרון להסכים שיוציאו ערבי מביתו ויגידו: זה ביתי. את זה לא הייתי אומר, בשום פנים, הייתי מתנגד בכל חוקי. האם זהו הדבר? יכולים לדבר על העיתוי, יכולים לומר אלף דברים, אבל לא נישול ולא חיזור כל כך חמור, כפי שמציגים אותו. זה גורם עוול למדינה, גורם עוול לכולנו.

התיירות בישראל היא הענף המבטיח ביותר שצריך להיות, ולא כל שכן בירושלים — עיר יפהפייה, שעניי כל האומות נשאות אליה, עיר שהיא מרכז רוחני לכל העולם, שיכולה להיות עיר תיירותית ממדרגה ראשונה ולהכניס טבין ותקילין למדינה הזאת, שסובלת בגלל תופעות כאלה. יבואו ויאמרו: בגלל השילוח? לפני כן לא ידו אבנים, לא זרקו כקבוקי תבערה, לא עשו כל אותם נזקים שגרמו לכן שהעיר

היור"ר מ' וירשובסקי:

חברי הכנסת, אנו עוברים לנושא הבא — הצעה לסדר-היום מס' 5749 של חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז: עיקול כספי יישובים ברמת-הגולן בידי בנק לאומי. עולם אחר, חכל ארץ אחר ובעיות אחרות. כבקשה, חבר הכנסת כ"ץ-עוז.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):

אומנם בעיות אחרות, אבל במידה מסוימת דומות.

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, בסופו או כמעט בסופו של יום הדיונים היום, נראה לי בכל זאת, שבשל דחיפות הנושא ראוי שהוא יידון עתה, כי יש לו השלכות לא רק על היישובים שבהם מדובר, אלא גם השלכות מעבר לכך, על מעשיהם או מחדליהם של ממשלת ישראל, של האוצר ושל הבנקים.

ענייני של הדיון הוא עיקולים שהטיל בנק לאומי, שהוא כרוכו הגדול בבעלותה של ממשלת ישראל והוא איננו בנק פרטי, על שלושה יישובים מוגדרים מאוד ברמת-הגולן: מבוא-חמה, קיבוץ דרומי ביותר ברמת-הגולן; גבעתי-יבא, מושב גדול; אבנ-איתן. מושב ברמת-הגולן. הוא הטיל את העיקולים על סדרה של נושאים, שמידע אעמוד עליהם, אבל הדבר היוצא דופן שנעשה בהטלת העיקול הזה הוא, שהוא הוטל על פיצויים שקיבלו היישובים ממדינת ישראל בגין קיצוץ מכסת המים שחל השנה בגלל הבצורת.

קיבוץ מבוא-חמה, שעלה ראשון לרמת-הגולן להתנחל בה, ליישב את רמת-הגולן, ואותן מלים של רוממות, התנחלות, פריסה וביטחון היו מלים שליוו את היישוב הזה מיום הקמתו בשנת 1967 ועד היום — הנה קיצוץ ליישוב הזה את מכסת

את מבוא-חמה, ימכרו את רמת-הגולן? מי יקנה את זה חוץ מאסד?

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, קשה מאוד להסכים עם זה, קשה לשבת במנוחה, וכולנו יודעים שהצעת החוק של חבר הכנסת גדליה גל היא לא ראויה ולא טובה, אבל היא אומרת דבר פשוט אחד: מטורפים — בשפתו של יגאל הורביץ — רדו מהעץ, כסף בכור הזה אין, יש שם ארמה, יש שם יצירה, יש שם חלוציות, יש שם הרבה זיעה. אם רוצים להפוך את הזיעה הזאת לדם — זה מה שרוצים לעשות עכשיו בעיקולים האלה, לא פחות ולא יותר, אין שם יותר מזה.

אדוני היושב-ראש, לסיום דברי אני רוצה לומר, שלו חשבתי שבוה נגמר העניין, מילא, יצעקו על בנק לאומי, על יושב-ראשו משה זנבר ועל כל צוות הדירקטורים, שהתחלף או לא התחלף — זה לא חשוב — ויסדירו את העניין: לא, בא בנק החקלאות ושלח ל-60 יישובים, לרבות 37 יישובים ברמת-הגולן, התראה לקראת עיקול, ובנק החקלאות הוא בנק של מדינת ישראל.

אדוני היושב-ראש, זה יהיה אבסורדי שאני אבקש דיון בכנסת — אם כי זו חובתי — כדי שהדיון יתקיים בעוד שנה במליאת הכנסת. הדבר הזה צריך להיפתר מחר, לא יכולים להשאיר כך אנשים, שליחי העם הזה, במקום כזה, ברמת-הגולן, כשאנחנו אומרים להם במלים אחרות: נגזר גורלכם. אנחנו לא רוצים אתכם מדינית, גם לא כלכלית, ייקח אסד את רמת-הגולן בשיטה הזאת, בלי בעיות, בלי משא-ומתן גדול, כי אין איש אחר שרוצה בזה.

והאנשים האלה — דעו לכם, חברי הכנסת — הם עדיין רוצים להישאר שם. הם רק אומרים: עזרו לנו, סייעו לנו להסדיר את העניין עם הממשלה ועם משרד האוצר, שבו יד ימין אינה יודעת מה יד שמאל עושה, ולו היה רוצה, לא היה מביא אותנו, חברי הכנסת, לפעול בדרכי חקיקה שאנחנו לא כל כך אוהבים אותן, כדי לכפות על הבנקים דברים, שהם לא מכינים שהיו צריכים לעשות אותם בעצמם.

על כן, אני מבקש להעלות את הנושא לדיון. ברשותך, אדוני היושב-ראש — — —

היו"ר מ' וירשובסקי:

חבר הכנסת כ"ץ-עזו, הצו שאתה מדבר עליו הוא צו ארז? אני שואל מפני שאתה לא יכול להכניס אותו לפרוטוקול, אבל אם תקרא כמה משפטים — — —

אברהם כ"ץ-עזו (העבודה):

אני אקרא: בקשה לבית-המשפט נגד קיבוץ מבוא-חמה להזמנה בסדר דין מקוצר, על-ידי בנק — — —

היו"ר מ' וירשובסקי:

אתה לא צריך לקרוא את הכול. קרא קטע אחד.

אברהם כ"ץ-עזו (העבודה):

"התובע הינו חברה רשומה המנהלת עסקי בנקאות בישראל", וזה בנק לאומי לישראל. החברה תובעת את קיבוץ מבוא-חמה וכמוהו גם אחרים, ויש שורה של 12 סעיפים המבקשים, בסופו של דבר — עם חתימות של בית-המשפט המאשרות את זה — גם להטיל עיקול זמני על נכסיהם. אני מבקש, אדוני היושב-ראש, להכניס את זה לפרוטוקול בלי לקרוא את זה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

אני מסכים, אחרי שקראת את תוכן הצו וברור כמה מדובר.

תוכניות פרטיות של חברי מושבים, תוכניות "עוצמה", תוכניות "תקבולים" ותוכניות "שיאון" — אלה שמות של תוכניות של חברי המושבים בבנק — על אלה הטילו עיקול. על הכספים המגיעים לקיבוצים ולמושבים כמועצת הפירות, ב"אגרוסקו", בכל מעצות הייצור, ב"תנובה" ובבנקים בחשבונות שוטפים, על זה הטילו עיקול.

שושנה ארבל-אלמוזלני (העבודה):
מה נשאר להם?

אברהם כ"ץ-עזו (העבודה):

מה רוצים שהיישובים האלה יעשו? היישוב מבוא-חמה הגיע להסדר, שאתן לכם פרטים עליו, הסדר של 20 מיליון שקל חוב במחירים של היום. היישוב הזה הוא הראשון שעשה הסדר עם ממשלת ישראל. אולם, נוצר חוב חדש במשך שלושת חודשי ההסדר, בשיעור של 1.2 מיליון שקל, המתגלגל עד היום משנת 1987, וכבר הגיע לסכום של 3 מיליוני שקל. הקיבוץ נתבע להחזיר 2,000 שקל לחודש לכל משפחה. הרי הוא צריך גם לחיות, אני כבר לא מדבר על כך שבמושבים רבים, גם כאשר מדובר על סכום של 500 שקל לחודש כהחזר, אין הם מסוגלים לעמוד בזה, ובצדק.

ובכן, היישוב הציע לבנק ולמשרד האוצר: בואו נשביח, כי אנחנו איננו יכולים לשלם את הסכום הזה, לא יעזור דבר, קחו את נפשנו, מה אתם רוצים? אבל הבנק בשלו. מכתב של הקיבוץ אל משרד האוצר ואל הבנק: בואו נשביח, הנה לאלה ולאלה אנחנו חייבים, בואו נסדיר את העניין, קחו מה שאתם רוצים והשאירו לנו רק לחם ומים — לא, הבנק בשלו, הוא יעקל את הכספים.

אם זה לא אומר שמדינת ישראל החליטה לעקל את היישובים ברמת-הגולן, לנשל אותם מאדמתם, וחס וחלילה להחזיר את רמת-הגולן, ריקה, כפי שלקחנו אותה ב-1967 — איך אפשר להבין את זה אחרת? זאת מדינה של מטורפים. כבר לא מדובר פה על החק"ם, לא מדובר על פוליטיקה, לא מדובר על מפלגות. מדובר על האזור שיש עליו קונסנסוס, הכול מסכימים, ולא חשוב מי בעד מי ומה בעד מה. מדובר על אזור שמחר, אם כך ימשך המצב, הוא יהיה ריק, אסד לא צריך לעשות כלום, די בבנק לאומי, די במשרד האוצר כדי להחזיר את רמת-הגולן לאסד. לא צריך שום דבר אחר.

אני יודע שמשרד החקלאות רוצה לעשות הסדר ביניים; אני יודע שיש הצעת חוק של חבר הכנסת גדליה גל; אני יודע שוועדת הכלכלה דנה בזה שבעה נקיים. כולם זועקים, כולם מתמרמרים, כולם רטנים, והבנק בשלו, הוא מעקל. הוא מעקל בגבעת-ייראב, הוא מעקל את רכושם של "העשירים הגדולים", הוא מעקל את בעלי "הרכוש הגדול". מה יש להם? רפת, לול ובקר ומה שהם גידלו שם בעשר אצבעות. הם הביאו לשם את יהלומי הכתר של המלכה ויקטוריה? מה יש להם שם?

רוצים למכור את זה? הרי אין לזה מחיר. רק מטורפים הולכים להתיישב ברמת-הגולן, ציונים גדולים, חלוצים ממדרגה ראשונה שכל העם מאחוריהם. האם הבנק ימכור את זה? מה הוא יעשה עם זה? מה הוא הולך לעשות, הבנק המטורף הזה? אני מבין שאם יש לך קיוסק בתל-אביב ולא שילמת את הכסף, הבנק בא ועל-פי צו מעקל לך את הרכוש. אבל לי בידי צו, שאיני רוצה לקרוא אותו עכשיו, אבל אני רוצה שהוא ייכנס ל"דברי הכנסת" לדיראון עולם, בלי שאקרא אותו, ברשותך, אדוני היושב-ראש. יש בידי צו בית-המשפט על-פי בקשת בנק לאומי, לעקל את נכסי מבוא-חמה והמושבים. הבנק לא יקבל את זה, כי אין כסף. מה יעשו, ימכרו

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
תודה רבה.

גדליהו גל (העבודה):
אדוני השר, אני מציע להעביר את הנושא לוועדת הכלכלה.

שר החקלאות ר' איתן:
אני מציע להעביר אותו לוועדת הכספים. ועדת הכלכלה לא יכולה להזיז שום דבר.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):
למה לא?

שר החקלאות ר' איתן:
עד היום היא גם לא הזיזה שום דבר, וועדת הכספים מעורבת בכספים שניתנים, והיא מאשרת.

היו"ר מ' וירשובסקי:
אדוני, אתה מציע שזה יעבור לוועדת הכספים. תודה.
יש לנו כאן הצעה של חבר הכנסת חגי מירום להסיר את ההצעה מסדר-היום. בבקשה, במסגרת דקה אחת אתה יכול להביע את דעתך ולומר מדוע אתה רוצה להסיר את ההצעה.

חגי מירום (העבודה):
אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. לפני שבוע, בשעת לילה, קיבלתי הודעה דחופה מקיבוץ מבוא-חמה, ובה הודיעו לי האנשים הצעירים היושבים שם בגולן, שבנק לאומי לישראל החליט לעקל כספים הניתנים להם כפיצוי עבור מכסות המים שקוצצו. ואני חשבתי לעצמי, שבעניין רמת-הגולן אנחנו עוד נתונים במשא-ומתן קשה מאוד מול אסד והסורים בשאלה של הישארות על הגולן וכן הלאה, והנה אני רואה לפתע שהמאבק שלנו הוא לא עם אסד בכלל, הוא עם בנק לאומי לישראל, שמגיע ויורד לנכסי האנשים שם ומקשה את ההתיישבות, שממילא נמצאת בסימן שאלה גדול ובתחושה פנימית קשה מאוד, מקשה על המתיישבים, מטיל עליהם עיקולים ויוצר מצב שהם לא יכולים לחיות שם בגולן.

אני מוכרח להגיד כאן, שבנק העושה מעשה כזה הוא בנק לא ציוני, הוא בנק שהחלטות מהליו הן החלטות שאינן מתחשבות באנשים צעירים ובמפעל ציוני, ואני רוצה להביע את מחאתי על העניין הזה, וניצחתי את המכשיר הפרלמנטרי הירוד של "הסדר מעל סדר-היום" על מנת להסיר, אבל עד שאגיע לכיסאי אשקול פעמיים אם אלך להסדרה.

היו"ר מ' וירשובסקי:
תודה, חבר הכנסת כ"ץ-עוז, האם אתה מוכן שהנושא יועבר לוועדת הכספים?

גדליהו גל (העבודה):
יש לי הצעה, אדוני היושב-ראש.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

— — —

היו"ר מ' וירשובסקי:
מה ההצעה, חבר הכנסת גל? השר הציע במפורש להעביר את הנושא לוועדת הכספים, וגם נימק מדוע.

גדליהו גל (העבודה):
יש לי הצעה. היות שגם שר החקלאות סבור שחשוב לדון בעניין בדחיפות, והיות שבועדת הכספים כפי שהיא היום מובטח שהעניין יידון בעוד שנה — כך נוהגים בחצי השנה האחרונה בוועדת הכספים — אני מציע להעביר את ההצעה לוועדת הכלכלה.

היו"ר מ' וירשובסקי:
תודה לחבר הכנסת כ"ץ-עוז. אני מבקש משר החקלאות להשיב על ההצעה.

שר החקלאות ר' איתן:
אדוני היושב-ראש, הסדר החובות במגזר החקלאי מטופל עם הבנקים והאוצר מאז הוקמה הממשלה הנוכחית. רק בשבועיים האחרונים הגענו עם הבנקים לסיכום הסדר ביניים לשלושה חודשים, עם אפשרות הארכה לשלושה חודשים נוספים, עד שיוסכם ההסדר הסופי, שעיקריו כבר ידועים לכל הצדדים, לרבות אלה שכבר נכנסו להסדר לפני שנה ושנתיים.

הבנקים התחייבו שלא להפעיל עיקולים בתקופת הסדר הביניים. אני לא רוצה להזכיר מה נעשה בנושא של חובות המושבים לפני שהוקמה הממשלה הזאת. נדמה לי שלא נעשה כלום.

עכשיו לעניין מבוא-חמה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):
אבל הסדר הביניים איננו מופעל, אדוני השר.

שר החקלאות ר' איתן:
לא נעשה שום דבר בנוגע להסדר החובות לפני שהוקמה הממשלה הזאת.

הפתרון המוצע לגבי מבוא-חמה הוא — וזה בטיפול — המינהלת והחטיבה להתיישבות מכירים בעובדה, כי בגלל הפיגור בכיצוע ההסדר נותר חוב שטרם הוסדר, דבר המקשה על המשק לעמוד בהתחייבויותיו. המינהלת תערוך את הבדיקה המתאימה ותמליץ לפני האוצר והחטיבה להתיישבות להשלים את ההסדר — דרך אגב, ברגע שנכנס הסדר הביניים לתוקף, הוא כולל גם את אלה שנכנסו להסדר הקודם — דבר שיאפשר סילוק החוב לבנק לאומי לישראל והסרת העיקולים.

עד היום כל התערבות שלנו מנעה עיקולים. מעשיה ומחדליה של הממשלה בעניין של ההסדר לא התחילו עם הממשלה הזאת, אלא התחילו כאשר קיבלו את ההסדר בשנת 1985.

לא רוצים לעקל ולרוקן את רמת-הגולן. אני מבין שזה נאמר כאן לשם הפתוס. בבנק החקלאות יש בעיה, כי בהסדר רגיל בנק החקלאות עלול להיפגע יותר. אני לפעמים חושב על ההכרח בקיומו, אם בכלל, של בנק החקלאות שעולה למדינה הרבה כסף, ויכול להיות שהגיע הזמן לחשוב על עצם קיומו.

בינתיים לא הופעלו עיקולים כשהתערבנו. בייחוד כשמדובר ביישובים כאלה בקווי העימות, כמו רמת-הגולן ומקומות אחרים; לא הופעלו עיקולים, ותמיד התערבנו, כמו גם במקומות אחרים.

לדעתי, עד שהנושא יידון במליאה יעבור הרבה זמן. אני חושב שראוי להעביר את הנושא לוועדת הכספים, כי היא עוסקת גם בפרטי ההסדר, ושם אפשר לקבל תמריץ להסדר הביניים.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):
לא ועדת הכספים עוסקת בנושא זה, אדוני השר, אלא ועדת הכלכלה.

חבר הכנסת כ"ץ-עוז לוועדה. אנחנו נצביע אם להעביר את ההצעה לדיון בוועדה, וועדת הכנסת היא שתחליט לאיזו ועדה יועבר הנושא. נא להצביע. זו הצבעה מס' 5.

ה צ ב ע

בעד ההצעה להעביר את

הנושא לוועדה — 11

בעד ההצעה שלא לכלול

את הנושא בסדר-היום — אין

נמנעים — אין

ההצעה להעביר את הנושא לוועדה שתקבע ועדת הכנסת נחקלה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

ברוב של 11, ללא התנגדות וללא הימנעות, הועברה הצעתו של חבר הכנסת כ"ץ-עוז לוועדה, וועדת הכנסת היא שתקבע לאיזו ועדה יועבר הנושא. תם הנושא הזה.

יב. הצעת חוק שמירת הניקיון (תיקון מס' 2), התשנ"א — 1991 * (קריאה ראשונה)

שלא בידיעתו, או נקט את כל האמצעים הסבירים למנוע את ביצוע העבירה". אבל, למרות הוספת חזקת האחריות הזאת לא חל שיפור באכיפת החוק בנושא הזה.

בינתיים יש לנו חוק הניקיון, שבזכותו יש אפשרות להפעיל עשרות אלפי מתנדבים, בעיקר צעירים ותלמידים, וגם פקחי רשויות העוסקים בפקיח על הניקיון. כל תכליתה של הצעת התיקון הזאת היא להרחיב את הסמכות הזאת, שתינתן כדי לטפל במפגע הסביבתי הזה, ולהחילה גם על אותם פקחים, לצורך השמירה על הניקיון, וגם לתת אפשרות לאותם מתנדבים לעסוק בנושא הזה. כלומר הכוונה היא להרחיב את חזקת האחריות.

נראה לי שהתיקון יכול לתרום. אין לו עלות משאבית גדולה, ואני חושבת שהוא עשוי להביא קצת יותר ניקיון. אני בדעה, שכשהסביבה נקיה אולי גם דברים אחרים בחיינו יהיו קצת יותר נקיים. תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה. חברי הכנסת, אנחנו ניגשים לדיון בחוק הזה. הדיון הוא אישי. הרשימה סגורה. הואיל והחוק הוא במידה רבה תיקון טכני, אקבע שלוש דקות לכל נואם. איני רוצה להיכנס לוויכוח כללי על הצורך בארץ-ישראל נקיה, אלא נעסוק רק בנושא הספציפי שלפנינו, ולכן הזמן המוקצה לכל חבר כנסת הוא שלוש דקות.

ראשון — חבר הכנסת יאיר צבן. הוא איננו. רענן כהן. איננו. חבר הכנסת יהודה פרח, בבקשה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):
ומי אחריו?

היו"ר מ' וירשובסקי:

אחריו — חבר הכנסת חגי מירום. אקרא לכם את כל הרשימה למען הנוחות: חבר הכנסת חגי מירום. חבר הכנסת

היו"ר מ' וירשובסקי:

חברי הכנסת, יש לנו פה נהלים ברורים מאוד. אם השר היה מסכים וכולם היו מתאחדים סביב ועדת הכלכלה, היינו מצביעים ומעבירים את ההצעה לדיון בוועדת הכלכלה. אם הוא עומד על כך שהנושא יידון בוועדת הכספים — הנושא יעבור לוועדת הכנסת, כדי שהיא תחליט.

מיכה גולדמן (העבודה):

— — — והנושא יעבור משם לוועדת הכספים.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

הנושא יעבור — — —

היו"ר מ' וירשובסקי:

סליחה, חברת הכנסת שושנה ארבל-אלמוזלינו, זו החלטתו של השר. אדוני השר, בבקשה.

שר החקלאות ה' איתן:

אני עומד על כך שהנושא יידון בוועדת הכספים.

היו"ר מ' וירשובסקי:

בסדר. חברי הכנסת, יש הצעה להעביר את ההצעה של

היו"ר מ' וירשובסקי:

חברי הכנסת, אנחנו ניגשים לנושא הבא: הצעת חוק שמירת הניקיון (תיקון מס' 2), התשנ"א — 1991, בקריאה ראשונה. זו הצעת חוק של חברי הכנסת עדנה סולודר ואמנון רובינשטיין. את הצעת החוק תביא חברת הכנסת עדנה סולודר. בבקשה.

עדנה סולודר (העבודה):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מודה שקשה מאוד לעבור מבעיות ההווה, הסוערות, המתחדשות ומחריפות מדי יום ביומו, לבעיות העוסקות אולי בבעיות הנצח של מדינת ישראל, שבעיקר אמורות להבטיח את הנופים שלה ואת הניקיון שלה. אבל כך הם החיים שלנו.

אני רוצה להביא לקריאה ראשונה הצעת חוק של חבר הכנסת אמנון רובינשטיין ושלי, הצעת חוק שמירת הניקיון (תיקון מס' 2), התשנ"א — 1991. הצעת החוק באה על-מנת להרחיב את האפשרות לשמור על הניקיון, ובעיקר להתגבר על התופעה של הדבקה פראית של מודעות על מכנים, קירות, תחנות, עצים, אנדרטאות וכדומה. אלה מפגעים סביבתיים ואסתטיים, יש נזק לרכוש ונדרשות הוצאות להסרת המפגעים ולניקוי אותו רכוש. תופעה זו מוכרת גם בנוף עירוני, וגם מי שיוצא קצת מתחומי היישוב ומטייל בארץ רואה עד כמה עדיין, על אף חוק הניקיון, בדרכים שלנו ולא רק בדרכים, אלא בכל מקום שאפשר לחנות בו לאיזה קומז'יק או טיול, אנחנו עדיין מוצאים מפגעים של כללן.

על נושא שמירת הניקיון היתה מופקדת עד היום המשטרה, בעיקר. כמובן, דיברתי על נושא המודעות והשלטים בחוצות. כעצם, סעיף בחוק העונשין שעסק בחוק הזה כבר נקבע ב-1977. ב-1983 נקבע חזקת אחריות של הרחבה בנושא הזה למי ש"תוכנה של מודעה מודפסת שהודבקה שלא כדין מצביע עליו כעל מי שהזמין את הכנתה, את הדבקתה או הורה על ביצוע המעשה, זולת אם הוכיח שהעבירה נעשתה

כל עץ רענן, ובוודאי על מכנים, גשרים וכיוצא באלה. ייתכן, חברת הכנסת סולודר, שנצטרך להכניס גם את האלמנט הזה פנימה, על מנת לסגור פרצה קטנה כזאת.

בסך-הכול זאת הצעת חוק שחשוב מאוד להעביר אותה. היא תהיה מקור גאווה לכנסת הזאת ותהיה השמה של גדר, ובעיני — יותר מהכול היא גדר חינוכית.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת חגי מירום. אני קורא לחברת הכנסת נאווה ארד, ואחריה — לחבר הכנסת אברהם פור.

נאווה ארד (העבודה):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, גם אני רוצה לברך על החוק, לברך את חברת הכנסת עדנה סולודר ואת חבר הכנסת אמנון רובינשטיין. אני רוצה לנצל את ההזדמנות הזאת שאנחנו מדברים בחוק זה ולהמשיך את שאלתו של חבר הכנסת יהודה פרח.

בחוק לא די. גם קודם לכן היה חוק. אחד הדברים שאנחנו רואים בארצות רבות מאוד הוא ניסיון מוצלח, של הרשויות המקומיות או הרשויות הממלכתיות, להקצות אזורים מסוימים, על-מנת שבהם אפשר יהיה לכתוב, או לסרטט, או לצייר, או לעשות כל מה שמישהו רוצה, ולא ללכלך רכוש ציבורי ולא לפגוע באנדרטאות.

עצם העובדה שהתופעה הזאת קיימת אינה מקרית. היא לא קיימת רק בארץ, היא קיימת גם בחוץ-לארץ. אני ראתי איך יש ניצול נכון, כאשר רשות מקומית מקצה מקום לאנשים שרוצים להתבטא על-ידי כתובות וסממנים, ובעצם יוצרת מצב שהם באים לאותו מקום; או, לחלופין, אפילו יש חומות שעליהן אפשר לצייר או לעשות דברים — וזה מצליח.

אני בעד החוק, אבל אל נשלה את עצמנו. למשל, אנחנו רואים היום, שאפילו בעיתונים נותנים מקום חנים למודעות קטנות, ואולי מונעים את מה שאנחנו רואים עכשיו, שתולים על העצים מודעות עם מספרי טלפון; אנשים רואים את זה גם כאמצעי תקשורת, לא רק כאמצעי לכלוך. אני לא בטוחה שאפשר להוסיף את זה לחוק.

בסך-הכול אני מאמינה שמגישי החוק רוצים גם לתקן משהו. אני חושבת שהדוגמה הזאת שיש בעולם היא דוגמה שאנחנו צריכים לחקות אותה גם במדינת ישראל.

יש עוד נושא אחד, אף שבחוק הקודם הוא היה קיים. תראו מה כתוב פה. כתוב פה, שאם חושבים שמישהו עומד מאחורי התוכן או השלט, אפשר לקחת אותו אדם, והוא צריך להוכיח שלא הוא עמד מאחורי השלט או מאחורי הכתובת. תארו לכם מה זה אומר. מישהו יכתוב בשמי כרזה. אני לא הייתי בעניין הזה; אני בכלל לא יודעת. בארץ שלנו יכולים לנצל את זה לכל מיני גימיקים פוליטיים. יבואו אלי ויחקרו אותי, ואני אצטרך להוכיח שלא אני עומדת מאחורי העניין הזה. בעצם מה שאנחנו עושים פה הוא, שיכולים לקחת אנשים חפים מפשע, כאלה שמישהו רוצה להתנקם בהם, להביא לכן שתהיה עליהם חקירה; יוכלו לבוא ולומר: לפי התוכן יכול להיות שאתה הזמנת את הכתבה, ולכן אני רוצה לחקור אותך, ואתה צריך להוכיח לי שלא אתה עשית זאת.

לכן נדמה לי שלקראת הכנת הצעת החוק לקריאה שנייה ושלישית צריך לשים לב לנקודה הזאת. לא יכול להיות מצב שבו יתחילו לקחת אנשים חפים מפשע והם יצטרכו להוכיח שאין להם אחות.

אברהם בורג. חבר הכנסת אברהם שוחט. חברת הכנסת נאווה ארד. חבר הכנסת עמיר פרץ. חבר הכנסת אברהם פור. חבר הכנסת דוד צוקר. חבר הכנסת שבח וייס. חבר הכנסת אלי דיין. חברת הכנסת שושנה ארכלי-אלמזליו. חבר הכנסת מרדכי וירשובסקי. חבר הכנסת מיכה גולדמן וחבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז. יש לי תחושה שהדיון יהיה די קצר. בבקשה.

יהודה פרח (הליכוד):

בראש ובראשונה אני רוצה לברך בפתח דברי את חברי הכנסת עדנה סולודר ואמנון רובינשטיין על התיקון הזה בחוק שמירת הניקיון. אני חושב שהדבר חיוני וחשוב ביותר, משום שאנחנו רואים יותר ויותר את הזלזול הנורא ואת חוסר האכפתיות של אזרחים רבים, המדביקים בזה גם צעירים — בחוסר טעם, חוסר אסתטיקה ותחושה שכאילו כל אחד יכול לעשות ברשות הרבים כבתוך שלו, לקלל, להשחית ולגרום נזק ציבורי שקשה לתקן אותו. אתה רואה על בתים חדשים, על מבנים יפהפיים, כל מיני סמלים, כל מיני כרזות, כל מיני כתובות נאצה ולכלוך, הגורמים נזקים שאי-אפשר למחוק אותם ולתקנם. אנשים משקיעים כל-כך הרבה כסף כדי להקים משהו יפה, אך באים, מחללים ומקלקלים אותו. הדבר נעשה גם על אנדרטאות. לכן אני חושב שהתיקון הזה הוא חשוב ביותר.

אני רק רוצה לדעת ולשאול את חברת הכנסת עדנה סולודר, באיזו מידה נוכל לעמוד בדבר הזה מבחינה פרקטית? כלומר, מה הן השניים שיהיו לחוק כדי ליישם את הדברים? נניח שאדם עשה את הדבר הזה. אני הייתי מוסיף על זה גם מכונית שנמצאת בחצר, שגם בעליה מלכלכים אותה. כותבים כל מיני דברים ומדביקים גם עליה מודעות. מי יעמוד בדברים הללו? — אז יהיה תיקון. למה אתם לא תובעים גם הקפדת יתר כמה שקשור בעניין אכיפת התקנות הללו והעונשים הצפויים לאדם שעושה זאת? אני לא יודע אם הדבר יחולל שינוי. אם הוא יחולל שינוי — אהיה מאושר. אני מעוניין בשינויים האלה ואני בטוח שכל חברי הכנסת מעוניינים בהם. אבל למה אתם חושבים, או שנאמר לכם, שמה שיש בחוק זה מספיק? אם זה מספיק — למה מוסיפים את זה? תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת פרח. אני קורא לחבר הכנסת חגי מירום. בבקשה.

חגי מירום (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, גם אני רוצה להצטרף לדברי הברכה שנאמרו על-ידי חברת הכנסת עדנה סולודר וחבר הכנסת אמנון רובינשטיין. ככלות הכול מדובר בהצעת חוק המשפרת את איכות חיינו, עוקרת נורמות שהתחילו בברוך ג'מלי והמשיכו והיו למכת מדינה בכל אתר יפהפה, יפה נוף, ובכל מקום שבו מישהו רוצה להביא לידי ביטוי את כשרונותיו. הדברים הגיעו, עם הישראלי המכוער, עד אירופה, אמריקה, המזרח הרחוק ובכל פינה.

יש בחוק הזה לא רק השמת גדר לאלה אשר משחיתים את הנופים בארץ, אלא גם, ויותר מהכול, משהו מחנך בסיסי, חשוב מאוד מאוד, לזר הצעיר, שיחדל מן ההרגלים האלה, הישראליים כל-כך, שלא עקרונו במשך השנים.

לגופו של החוק — אני רוצה להעיר כאן. ייתכן שנצטרך בהכנת החוק לקריאה שנייה לראות גם מה לעשות עם המונח "תולה תלייה" של כל מיני מודעות. כי פה מדובר על כותב, מצייר, מסרטט או חורט על מקרקעין או מדביק או קובע, ואין מדובר על תלייה. ואחת מן המכות שלנו, במיוחד בעת בחירות, היא הטרונספרנטים שמתחילים להיתלות בכל מקום ותחת

בכל מקרה, לשאלתו של חבר הכנסת יהודה פרח: ומי ישמור על אכיפת החוק? אני רוצה לומר, שחוק שמירת הניקיון הוא חוק שיצר את המושג של נאמני-ניקיון. אומנם אסור לי לעשות בכנסת שום דבר תיאטרוני, אבל אני ביקשתי מהמשרד לאיכות הסביבה שיוציא לי חעודה של נאמני-ניקיון. אני מסתובב עם החעודה הזאת ואני מחפש מישהו שזרק ברשות הרבים או תולה מודעות בלתי חוקיות. אני יודע שיש אלפים כאלה, יש אלפי דוחות שמוגשים. אני מניח שבזכות קיומם של נאמני-ניקיון יש סיכוי שתהיה גם אכיפה של החוק.

אני חוזר על הברכות. מובן שאני תומך בחוק הזה תמיכה מלאה.

היו"ר ד' תיכון:

תודה. חבר הכנסת מרדכי וירשובסקי, בבקשה. אחריו — חבר הכנסת עמיר פרץ, שאיננו, אחריו — חבר הכנסת דוד צוקר, שאיננו, אחריו — חבר הכנסת שבת וייס, שאיננו, אחריו — חבר הכנסת אלי דיין, שאיננו, אחריו — חברת הכנסת שושנה ארבל-אלמוזלינו, שכרגיל ישנה: לעולם לא מתעייפת. בבקשה.

מרדכי וירשובסקי (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני רוצה פשוט להפנות את תשומת לב חבר הכנסת חגי מירום. ואני מצטער על שחברת הכנסת נאוה ארד יצאה. הסעיפים האלה שאתם קוראים בחוק קיימים היום בספר החוקים של מדינת ישראל בדיוני העונשין בחוק הפלילי. כל מה שהחוק הזה בא לעשות הוא להעביר אותו עיקרון לחוק שמירת הניקיון, כדי שהמערכת שהוקמה לפי חוק שמירת הניקיון תוכל לפעול להפעלתם של העקרונות האלה. כי אותם נאמני-ניקיון, שהזכיר אותם חבר הכנסת אברהם פורז, לא יכולים לאכוף את החוק הפלילי. זה כל השינוי. לצערי הרב, דברי ההסבר לא משקפים את הדבר הזה, ואני חושש שכמה וכמה חברי כנסת נתפטו לטעות.

חגי מירום (העבודה):

היו"ר ד' תיכון:

חבר הכנסת וירשובסקי, אתה אומר שהחוק מיותר?

מרדכי וירשובסקי (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

לא, אני לא אומר את זה. אני רוצה שהמערכת המופקדת על חוק שמירת הניקיון, כל מיני נאמני-ניקיון ופקחים עירוניים, תוכל לבצע את החוק. העבירו את העיקרון, שכבר קיים היום בלשון זו בחוק הפלילי, אבל שומר הניקיון לא יכול להפעיל אותו, כי זה ניתן רק לשוטרים או לאנשים אחרים, ורוצים מערכת גדולה. לכן חזרו על העיקרון בצורה זהה. צריך לברך על התיקון הטכני, אבל העיקרון כבר נקבע בספר החוקים של מדינת ישראל לפני שנים מספר. כל החששות של חברת הכנסת נאוה ארד הם חששות שווא, כי החוק מופעל ואין בעיות.

אדוני היושב-ראש, אני באמת שמח על החוק הזה, כי מה שאמר חבר הכנסת פורז לגבי המפלגות, שהן העברייניות הגדולות על החוק, זה נכון. הייתי לפני שבועות מספר בעיר בגרמניה ביום שהיו שם בחירות, והיה צריך להגיד לי שיש בחירות, מפני שהעיר היתה נקייה כתמול-שלשום.

אני חושב שמעבר לזה, אם לא נקדיש זמן מספיק לחינוך בנושא הזה — — —

היו"ר ד' תיכון:

איזו עיר היתה זו, ברמן?

היו"ר ד' תיכון:

תודה. רשות הדיבור לחבר הכנסת אברהם פורז, ואחריו — לחבר הכנסת מרדכי וירשובסקי.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, גם אני רוצה להצטרף לברכות לחברי הכנסת סולודר ורובינשטיין על הצעת החוק. להצעת החוק הזאת יש משנה חשיבות לקראת הבחירות הבאות עלינו לטובה, משום שבין המזהמים הגדולים על-ידי הדבקה פראית של מודעות, למבכה הצער, מצויות המפלגות. במקרים רבים מאוד מי שעומד בראש ההסברה של מפלגה איננו מעוניין בתופעות כאלה, אבל תמיד יש פעילים קצת יותר מיליטנטים, צעירים שבאישון לילה פושטים על גשרים, על מבנים, ומדביקים מודעות. אחר כך, לפעמים, במשך שנים אתה רואה מודעות על בחירות שהיו אי-פעם היסטוריה: המודעה לא רלבנטית והכול לא רלבנטי. במקרים כאלה, לעולם אי-אפשר להוכיח מי חלה את המודעה. מה אשמה איזו מפלגה שנער הדביק את המודעה? ובכל זאת אני חושב, שיש בעניין הזה אקט חינוכי חשוב מאוד. משום שלקראת מערכת הבחירות, אם יסבירו ראשי המפלגות לפעילים שהמפלגה תיענש על הדבקה פראית, אני מניח שזה ישפר מאוד את המצב.

על כל אלה צריך להוסיף רבים אחרים שהחליטו, למשל, שהעצים צריכים להיות מודעות-לוח ועל כל עץ מדביקים "דרושים".

היו"ר ד' תיכון:

מה עם הקיבוצים? מה יהיה אתם לגבי שלטי חוצות שהם תולים בשדות?

עדנה סולודר (העבודה):

אותו דבר.

מיכה גולדמן (העבודה):

על-פי הרואות של הליכוד, הפכתם את השלטים.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):

זה שטח שלך.

היו"ר ד' תיכון:

שמעתם את חבר הכנסת כ"ץ-עוז, זה שטח שלך. לכן מותר.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

האמת היא זאת, אדוני היושב-ראש: אם אתה תולה על מבנה שלך מודעה, יש לך בעיה אחרת, זו לא השחתת מקרקעין, כי אתה לא משחית את פני המקרקעין של עצמך.

היו"ר ד' תיכון:

אבל כל מיני כלים כאלה שהופכים אותם ומציירים עליהם שלטים באמצע שדה כותנה.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

אבל יש הגבלה במערכת הבחירות, לפי מיטב ידיעתי. בתקופה הקודמת לבחירות, נדמה לי 100 ימים, יש הגבלה על גודל השלט ועל הצבעים ועל גודל האותיות ומגבלות אחרות.

מוחמד נפאע (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

לנו היו קורעים את המודעות באותו יום.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

זה סיפור אחר, השחתת פני המודעות שמשחיתות את פני המקרקעין.

אני מקווה שהמשרד לא יכחוש את הסביבה וסגן השר העומד בראשו, שהסמכות בדבר ביצוע החוק הועברה אליו משר הפנים, ידאגו ליישום מלא של הוראות החוק כדי שישאל תיראה נקייה יותר.

אני רוצה לברך על התוספת המוצעת על-ידי שני חברי הכנסת, סולודר ורובינשטיין, להרחיב את האיסורים על פעולות הגורמות מפגעים סביבתיים ואסתטיים, כמו הדבקת מודעות על מבנים, על קירות, על תחנות, על עצים ואפילו על אנדרטאות, דבר המכער ומלכלך, ומי שרכושו נפגע, אין לו אל מי לפנות.

אני מתפלאת על חברת הכנסת נאווה ארד. מה היא רוצה? מי שרוצה שלכלכו יכול להוכיח מי עשה את זה? מי שיואשם יצטרך להוכיח את חפותו, פשוטו כמשמעו, אין שום דרך אחרת בעניין הזה.

במיוחד דיברו חברים על תקופת הבחירות, כאשר רבים מלכלכלים קירות, ובבוקר כשאנחנו קמים אנחנו רואים שהקירות מלאים פלקטים כאלה ואחרים, אחד מדביק על השני ואחר-כך צריך לנקות את הקיר. אין מי שינקת ואין מי שישא בהוצאות הללו.

לכן, התוספת בהחלט חשובה, וחשוב מכול, גם כאשר התוספת הזאת תתקבל, ואני כעדה — להקפיד על איכות החוק ועל מילוי הוראות החוק. ככל שיעשו יותר בנושא הזה, הרי זה משובח.

כמובן, אני תומכת בהעברת הצעת החוק.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מיכה גולדמן, ואחריו — לאחרון, חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז.

מיכה גולדמן (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, בראשית דברי אני רוצה לברך את יוזמי החוק, חברי הכנסת עדנה סולודר ואמנון רובינשטיין. אני חושב שהחוק הזה הוא מסוג החוקים המחייבים במציאות הישראלית המתחדשת.

אנחנו נמצאים בתקופה, שבה יש כאלה הפוגעים בכל ניסיון של אזור או של יישוב לשמירה אסתטית של מבנים, של רחובות ושל אזורים. אני יכול להביא דוגמאות מספר, ואני חושב שהן הדוגמאות הבולטות ביותר, שפוגעות בתייר הישראלי ובאותם תיירים המגיעים מחוץ-לארץ. לא אשכח שלפני חודשים מספר, בנוסעי כביש הערבה לאילת, אותם תמרוזים המסמנים את המרחק שנשאר לנוסע ברכב עד אילת היו מקושקים בצבע, מעשה ידיו של איזה אלמוני, שפגע למעשה בעבודת שמע"צ וגורמים אחרים יזמו, בשילוט מסודר המכוון את התנועה לאילת ולכיוון אילת. אני יכול להביא דוגמאות נוספות של שלטים המסמנים דרך מסוימת. לא אשכח איך לאחר מערכת הבחירות, בנוסעי מכפר-חבור לירושלים דרך כביש הבקעה, כשהגעתי לדרך-אלון, אותו שלט שלפני שנים מספר העמידו אותו לקביעת דרך-אלון — מפלגה מסוימת הדביקה על אותו שלט את מודעות המפלגה, שהסתירו את הכתוב בשלט: דרך-אלון.

חודשים רבים עברו. פניתי למינהל האזרחי, למערכת הביטחון, ואמרתי: תראו מה קורה כאן. שלטים שסימנו את הדרך, כאילו לא היו, היה צריך לחדש אותם. אני כבר לא מדבר על ההוצאה הכספית. איזה חינוך אנחנו מחנכים את הילדים, את הנוער? המפלגות, שצריכות לתת דוגמה אישית, הן אלה

מדרכי וירשובסקי (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
כן, זו היתה ברמן. כאותו יום, עם התוצאות החמורות והקשות, עצם ההתנהגות בבחירות והניקיון — — —

היו"ר ד' תיכון:

היה שם לכלוך אחר, לכלוך גדול.

מדרכי וירשובסקי (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

זה דבר אחר. על זה לא נדבר, אבל מבחינת הניקיון, הוא היה מופתי.

לכן, אני חושב שלא רק חוקים, אלא גם חינוך חשוב לדבר הזה, ואני בהחלט מקדם בכרכה את התיקון הזה. שיכול לעזור להפעלת החוק. תודה.

היו"ר ד' תיכון:

תודה. חברת הכנסת שושנה ארבל-אלמולינו, בבקשה. אחריה — חבר הכנסת מיכה גולדמן, ואחריו, האחרון — חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז.

שושנה ארבל-אלמולינו (העבודה):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מצטרפת לברכות לחברי הכנסת עדנה סולודר ואמנון רובינשטיין על יוזמתם להציע תיקון לחוק שמירת הניקיון.

חוק שמירת הניקיון נתקבל למעשה בכנסת ב-29 במאי 1984, והיה לי הכבוד להיות בין יוזמיו, יחד עם חבר הכנסת אמנון רובינשטיין.

בחוק נקבעו איסורים רבים לאלה אשר מלכלכים את דרכיה ורחובותיה של ישראל, ועם זאת יש לנו תחושה, שאף שהחוק נתקבל בכנסת לפני שבע שנים, הוא לא מופעל כגדרש. לא מקפידים ולא ממלאים את הוראות החוק, וישראל נשארה מלוכלכת, למורת רוחם של רבים מתושביה וממבקריה הזרים של ישראל, כאשר הם עושים השוואה עם ארצות אחרות בעולם שמהן הם באים.

חזרתי לפני חודשים מביקור בדרום-אפריקה, אדוני היושב-ראש, במסגרת טיול פרטי, והתמלאתי קנאה מהניקיון של הארץ הזאת, מניקיון רחובותיה ודרכיה.

שמירת ניקיון זו בעיה חינוכית ממדרגה ראשונה, וצריך להתחיל לטפל בה מהגיל הרך. כפי שאנחנו נחנך את הילדים, את הנוער, את הצעירים, את המבוגרים ואת העולים החדשים — כך יהיו פני הארץ הזאת. כמו ששומרים על ניקיון הבית פנימה, כך צריך לשמור על ניקיון חצר הבית, הרחוב שבו גרים והדרך שבה נוסעים.

בסעיף 2 לחוק העיקרי אמרנו: "לא ישליך אדם פסולת, פסולת בניין או גרוטאות רכב ברשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד, ולא ילכלך את רשות הרבים". אני שואלת את עצמי, כשאני נוסעת בכביש הארץ והולכת ברחובות הערים: למה מרשים לשפוך ערמות של פסולת בניין, של גרוטאות רכב, משני צדי הכבישים? למה משליכים פסולת בצדי הדרכים, דבר המהווה מפגע תברואי?

הרשות המקומית, לדעתי, לא מקפידה על מילוי הוראות החוק ואיננה מפעילה את סמכותה לסלק גרוטאות רכב שהושלכו ברשות הרבים או ברשות היחיד.

זה היה החוק היחיד שהחלטנו בו על הקמת קרן לשמירת הניקיון. מטרת הקרן היא לרכז אמצעים כספיים לשמירה על הניקיון ולמניעת השלכת פסולת, בכלל זה לקידום ולעידוד של פעולות חינוך והסברה, לפיקוח ולאכיפת הדינים לשמירת הניקיון.

אינני משפטן. לכן, אדוני היושב־ראש, רציתי אותך כבר־שתי. נדמה לי שזו חקיקה בלתי אפשרית.

עדנה סולודר (העבודה):
זה קיים בחוק מ־1983.

אברהם כ"ץ־עוז (העבודה):
אני שואל: מה תעשי עם כל מיני כותרות, בסגנון זה או אחר ובצורות שאנחנו מכירים — מסתובב בחור עם מכל ומצייר גרפיטיס שהוא רוצה, על איזה קיר שהוא רוצה, כפי שאמרה חברת הכנסת ארבל־אלמוזלינו? מה את יכולה לעשות? האם תטעני שזה מתאים לאיזו מפלגה, או לאיזו קבוצה? האם את יודעת כמה קבוצות יש בעד ונגד כל דבר במדינה? האם נלך ונחפש אותן? זה דבר בלתי אפשרי. ברור שעניין הניקיון הוא עניין של תרבות, אבל נדמה לי שאנשים העוסקים בחקיקה, שמקצועם בכך, היו צריכים להתייחס למלים האלה: "זולת אם הוכיח כי לא עשה כן וכי המעשה נעשה שלא בדיעתו". איך זה אפשרי?

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):
זה נוהג מקובל.

אברהם כ"ץ־עוז (העבודה):
זה נראה לי פרובלמטי מאוד כאשר מדובר על ניקיון, כך זה נראה לי.

אדוני היושב־ראש, אני בעד חיזוק הנושא של שמירת הניקיון. אינני יודע לתת תשובה על השאלות ששאלתי, אני רק יודע להקשות על מה שנאמר בהצעת החוק. נדמה לי שמי שצריך לטפל בנושא הזה, זאת ועדת החוקה, חוק ומשפט — אינני יודע אם טיפלה בזה ועדת הפנים. יש כאן בעיות מרכזיות של חקיקה, ולא רק בעיות של שמירת ניקיון ושמירה על איכות הסביבה.

יכולתי להביא עוד דוגמאות רבות שעושות את החוק פלסטר. הייתי מציע לחברת הכנסת עדנה סולודר להגביל את ההתייחסות לתקופת בחירות, שבה אפשר לזהות מפלגה עם שם, במשך תקופה מסוימת, וזאת תקופה שיש בה הרבה לכלוך, הרבה נייר והרבה כותרות. לא להפוך זאת לחקיקה כוללת וגורפת, שאיש איננו מסוגל לעמוד בה, ולהוסיף מלים כתובות בספר החוקים. אני בטוח שזה גם לא עניינה של חברת הכנסת עדנה סולודר.

היו"ר מ' וירשובסקי:
חברי הכנסת, תם הדיון. חברת הכנסת עדנה סולודר, בבקשה.

חבר הכנסת אברהם כ"ץ־עוז, העלית שאלות שאלחיות מאוד, אם אפשר להשתמש בעגה זאת, אבל הנושא הזה נדון והוכרע כאשר תיקנו את החוק.

עדנה סולודר (העבודה):
כ־1983.

היו"ר מ' וירשובסקי:
אין ספק שיש כאן בעיה, אבל זה לא נעשה בהיסח הדעת. הבית הזה כבר התמודד עם הבעיה הזאת.

בבקשה, חברת הכנסת עדנה סולודר.

עדנה סולודר (העבודה):
כבוד היושב־ראש, חברי הכנסת, אני מוכרחה לציין שאני שמחה מאוד על הדיון, איך אומרים — מכל מלמדי השכלתי. אני שמחה על ההשתתפות.

הפוגעות בניקיון, בצד האסתטי של הכניסה ליישובים, בדרכים, בגשרים ובכל מקום.

בתפקידי הכפול כחבר הכנסת וכראש רשות אני יכול לומר אילו מאמצים אנחנו משקיעים בשמירת הניקיון ביישובים ובכניסות ליישובים, ובאים אמרגנים, שרוצים לפרסם מופע מסוים, ומדיקים מודעות ותחנות אוטובוסים, בתחנות הסעה של חיילים ובמבני ציבור, ללא התחשבות במאמץ המושקע כדי לשמור על הניקיון ובמאמץ הנדרש לאחר מכן לגירוד המודעות.

אני יכול להביא דוגמאות מדוגמאות שונות, אך לא אאריך. אני מברך על היוזמה שבהצעת החוק הזאת. יש חשיבות לשילוב של נאמני הניקיון, שהמשרד לאיכות הסביבה מעודד אותם, ולשילוב של גופים וולונטריים אחרים הפועלים בשיתוף עם הרשויות המקומיות. הם עושים כל מאמץ כדי לראות ארץ־ישראל נקייה יותר ויפה יותר.

החוק הזה הוא מסוג החוקים, שיוצרים רצון ומאמץ משותף מצד כולם לארץ־ישראל אחת, יפה ונקייה. החוק הזה רק יכול לחזק.

היו"ר מ' וירשובסקי:
תודה רבה לחבר הכנסת מיכה גולדמן. אחרון המשתתפים בדיון — חבר הכנסת אברהם כ"ץ־עוז.

אברהם כ"ץ־עוז (העבודה):
אדוני היושב־ראש, חברי הכנסת, אני מבקש להתייחס לסעיף קטן (ב) בהצעת החוק. למיטב הערכתי, עם כל זה שזה חוק יפה, הוא אינו ניתן לביצוע. לא זו בלבד שאינו ניתן לביצוע, אלא הוא עלול לגרום בעייתיות רבה מאוד. אביא דוגמאות מספר. חבל, אדוני היושב־ראש, שאתה יושב כרגע על כיסאך, כי רציתי להתייחס גם לדברייך, ואין לי בר־שיח בעניין.

היו"ר מ' וירשובסקי:
אתה יכול לומר את דברייך.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):
אתה יכול לומר.

אברהם כ"ץ־עוז (העבודה):
לא, אני רוצה גם את תשובתו.

אם היתה כוונה להטיל על נושא הניקיון מה שכתוב בחוק הפלילי, כפי שציין חבר הכנסת וירשובסקי, היושב־ראש כרגע, זה עניין אחר ולא בזה עסקינן. אבל, אם אני צריך להתייחס לכתוב בסעיף קטן (ב), בעצם חובת ההוכחה היא על מי שניתן להדביק לו את סגנון המודעה ו/או הלכלוך. אביא דוגמה: אנחנו בעד מדינה פלשתינית, אנחנו בעד ה־PLO, אנחנו בעד כל מיני גורמים — ומי שמחזיק את צנצנת הגרפיטי ביד יכול אפילו לכתוב בתחתית המודעה, למשל: רק"ח, או: דראושה, או: מיעארי. עכשיו צריך חבר הכנסת מיעארי, או מישהו אחר, להוכיח שלא הוא כתב את המודעה. דוגמה אחרת — יהיה כתוב: אנחנו נגד שר האוצר ההורס את מדינת ישראל, ומי שאוחז במכל הצבע חותם: עדנה סולודר. והנה הגברת עדנה סולודר, או מישהו אחר, עומדים למשפט, וחובת ההוכחה עליהם. יודעים מה דעתה של עדנה סולודר על שר האוצר, יודעים מה דעתה על מדיניות ממשלת ישראל, אבל עכשיו היא תסתכן בהוכחה, שלא היא שלחה את מי שהדביק את המודעה. לפי החוק את צריכה להוכיח שזאת לא את. זה דבר שהוא בלתי אפשרי, דבר שהוא בלתי ניתן.

המחשבה, שהציבור שהיה קורא את זה לא היה יודע מה הולכים לעשות כאן.

לעצם העניין, חבר הכנסת כ"ץ-עוז, אתה העלית שאלות, שלדעתי נצטרך להתמודד אתן בזמן הדיון בוועדה. אני חושב שבכך השגת את מטרתך.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
אני מבקש להעביר את זה לוועדת החוקה, חוק ומשפט, ולא לוועדת הפנים.

היו"ר מ' וירשובסקי:
חבר הכנסת כ"ץ-עוז, אם תעמוד על הצעתך, נעביר את זה לוועדת הכנסת כדי שהיא תחליט לאיזו ועדה יועבר החוק הזה.

אני ביררתי ומצאתי, שהחוק הוכן בקריאה טרומית בוועדת הפנים, כך גם חוק שמירת הניקיון, וזה נתקבל. עכשיו אני רוצה לומר לך, חבר הכנסת כ"ץ-עוז, שהתיקון המקורי משנת 1983, שתיקן את החוק הפלילי, נעשה בוועדת החוקה, חוק ומשפט, ואותה ועדה אישרה את מה שכתוב כאן, כך שאינני רואה צורך להעביר את זה לוועדת החוקה, חוק ומשפט, אלא אם כן תעמוד על כך, ואז נעביר את זה לוועדת הכנסת, שהיא תחליט בעניין.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
חשבתי שיש כאן שאלות, שמן הראוי שיידונו בוועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר מ' וירשובסקי:
אני חושב שוועדת הפנים מסוגלת להתמודד עם השאלות האלה, אלא אם כן אתה עומד על כך שזה יועבר לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
לא.

היו"ר מ' וירשובסקי:
אם כך, יש הצעה אחת — להעביר את הצעת החוק לוועדת הפנים ואיכות הסביבה להכנתה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. נא להצביע. זו הצבעה מס' 6.

ה צ ב ע

בכד ההצעה להעביר את	
הצעת החוק לוועדה	— 5
נגד	— אין
נמנעים	— אין
ההצעה להעביר את הצעת חוק שמירת הניקיון (תיקון מס' 2), התשנ"א—1991, לוועדת הפנים ואיכות הסביבה נתקבלה.	

היו"ר מ' וירשובסקי:
בחמישה קולות בעד, ללא התנגדות וללא הימנעות, נתקבלה ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדת הפנים ואיכות הסביבה להכנתה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. תודה לחברי הכנסת עדנה סולודר ואמנון רובינשטיין, שהביאו את ההצעה הזאת לדיון.

היו"ר מ' וירשובסקי:
היא איכותית, אם לא כמותית.

עדנה סולודר (העבודה):
קודם כול, אני רוצה לחזק את ההכרה שהביר היושב-ראש. אמרתי זאת בדברי, אבל יכול להיות שלא הבהרתי זאת די הצורך. בהצעת החוק הזאת אנחנו בעצם מאצילים את הסמכויות שניתנו בחוק העונשין למטרה. חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז וחברים אחרים התייחסו לסעיף 2. בסעיף 2 מדובר על מי שחתם על המודעה, או שזהותו על המודעה. אנחנו מאצילים את הסמכויות האלה לאותם נאמני-ניקיון ופקחי ניקיון.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
איפה זה נאמר?

עדנה סולודר (העבודה):
זה לא נאמר בדברי ההסבר, אבל בחוק נאמר, שמי שהזמין את הכנת המודעה או את הדבקתה, או הורה על ביצוע המעשה, מחילים עליו את האשמה, אלא אם כן העבירה נעשתה שלא בידיעתו, או שנקט את כל האמצעים הסבירים למנוע את ביצוע העבירה. זה נאמר בחוק שהכנסת חוקקה ב-1983, ועד היום לא היו טענות בעניין זה. אנחנו לקחנו את מה שהיה עד היום, ורצינו שגופים רחבים יותר שקיימים היום — — —

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
מה הוא אותו סעיף 2 שאליו את מתייחסת?

עדנה סולודר (העבודה):
זה הסעיף שאמרתי. אני מוכנה עוד לבחון את הדברים, כי החוק הרי יעבור לקריאה שנייה ושלישית, ואז נבחן בוועדה את כל ההערות. אבל הדבר הזה שעליו אתה כל כך התווכחת, ושאינו ניתן להוכחה, הכנסת — — —

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):
זה שהכנסת עושה שטויות לא צריך לחייב אותנו לחזור ולעשות שגיאות.

עדנה סולודר (העבודה):
אני מחייבת את הערותיך. הרי כל תכליתו של דיון בקריאה ראשונה הוא שהדברים יועברו לדיון ויבחנו שם. אני מודה ומתוודה, שכאשר הבאנו את הצעת החוק לא חשבנו על הבחירות. אבל הוא יכול בהחלט להוסיף לנו בבחירות.

אני רואה בהצעת החוק הזו לא רק אקט מעשי, אלא גם אקט חינוכי, ואני רוצה להשיב לחבר הכנסת פרח, שכבר איננו, שלא הכנסנו כאן סנקציות מפני שאני חושבת שעצם הדבר שאלפי אנשים יעסקו בעניין — הדבר הזה יביא גם לחינוך הציבור, ואני מקווה שלא יהיה צורך בסנקציות. תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:
תודה רבה.

דבר אחד אנחנו צריכים ללמוד מהחוק הזה, חבר הכנסת כ"ץ-עוז, וטוב ששאלת את השאלות האלה. דברי ההסבר מטעים כל מחוקק שיושב כאן ולא טיפל בנושא הזה. הואיל ואני טיפלתי בזה עוד לפני שנים רבות, אני יודע לקשר את חוק שמירת הניקיון עם מה שנאמר כאן, ואני יודע מה רוצים לתקן אתה, שלא עסקת בזה, לא יכול לדעת זאת. אני חושב שיש פגם רציני מאוד בחוברת הזאת, ועוד יותר מזה מטרידה אותי

יג. הצעת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום (תיקון מס' 8), התשנ"ב — 1991 *
(קריאה ראשונה)

בדיון, אולי מקוצר יותר, של ועדת הפנים. בהשתתפותם של כ-15 יועצים משפטיים ממשדרי החקלאות, הפנים, האוצר, המשפטים, איכות הסביבה והביטחון. הוקדשה לזה עבודה רבה בגלל המורכבות של הנושא.

בכוונתנו גם להביא את ההצעה לקריאה שנייה ושלישית כהצעת חוק חדשה, שבה ישולבו גם הפרקים שלא תוקנו יחד עם המשפטים שתוקנו, מפני שרק קריאת התיקונים היא דבר מאוד מורכב. הכוונה היא להביא לקריאה שנייה ושלישית חוק חדש, המביא בחשבון את כל הדברים המהייבים שינוי.

עיקרה של ההצעה — לבסס ולעגן גם את המעמד של הגנים הלאומיים, של שמורות הטבע, של האתרים הלאומיים, אתרי ההנצחה, וגם לחוק את ההגנה עליהם. זה כמובן מחייב להגדיר, ולפעמים להגדיר מחדש, את הסמכויות של המטפלים בנושא.

אני רוצה לומר במלים מספר מה הם הדברים הכוללים יותר שהכנסנו כאן בהצעת החוק, כי, כפי שאתם רואים, החוכרת היא חוכרת נכבדה. עם הרבה מאוד פרטים. יש פרק המרכז מחדש את ההגדרות, מה היא ההגדרה של גן לאומי, של שמורת טבע, של אתרי לאום, של אתרי הנצחה. יש התייחסות להרכב המועצה. לכל רשות כזאת יש מועצה המנהלת אותה, ותוספת של חברותם של היושבים-ראש של הרשויות האלה כחברי המועצה, שהיא גוף מיעוץ. יש נושא של התנהגות החיילים בשטחים צבאיים המצויים בתחומי אתרים לאומיים או גנים לאומיים או, בעיקר, בשמורות טבע, כפי שבעיקר קיימת הבעיה של השטחים הפתוחים.

השאלה של התקופה העוברת מן הייעוד של האתר להיות גן לאומי או אתר לאומי או אתר הנצחה או שמורת טבע ועד להכרזה, שזה תהליך מורכב מאוד — לא אחת בתקופה הזאת משתכשים דברים ולא נשמר האתר הזה. פה הכנסנו את חוכת השמירה בעדיפות העליונה: שמרגע שיועצים שהאתר מיועד להיות אתר מוכרז, כבר מתייחסים אליו ככזה ולא עושים בו דברים אחרים.

יש בחוק הזה גם עניין של כל הנושא התקצובי של האתרים האלה — פטור מארנונה, וגם אגרות כניסה, שהיה בעבר. אלה גופים שאינם מתקצבים אלא מדמי הכניסה אליהם והם לרווחת כולם. אולם, צריך להחזיק אותם.

יש פרק מיוחד שנדון בפירוט רב, עד דרג היועץ המשפטי של הממשלה, והוא הפרק שעניינו הפקחים, פקחי שמורות הטבע. בהזדמנות הזאת אני רוצה לומר, שלא אחת אנחנו שומעים ביקורות על אותה "סירת ירוקה" של פקחי שמורות הטבע, ואני שמחתי דווקא תוך כדי הדיון הזה לשמוע גם מהרשויות המשפטיות על העבודה ועל איכות החוק, ועל העמידה בתחום החוק שאותם פקחים עושים. הפקחים האלה עבדו מכוחם של חקיקות רבים מאוד. בפעם הזאת אנחנו מרכזים את כל החקיקות האלה תחת משפט אחד או סמכות אחת, וכסוף החוכרת תראו אותם חקיקים שאליהם אנחנו מתייחסים.

נושא הכחדת העונשים. בחוק הקודם דיברתם על הצורך בסנקציות ובעונשים. אנחנו מצאנו לנכון להכביד את העונשים

היו"ר מ' וירשובסקי:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים לנושא האחרון בסדר-היום: הצעת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום (תיקון מס' 8), התשנ"ב — 1991. את הצעת החוק תביא חברת הכנסת עדנה סולודר.

עדנה סולודר (העבודה):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, צר לי שדווקא החוק הזה מובא בשעה מאוחרת, אבל כדרכי אני חושבת, שהכנסת קיימת בשביל לעבוד, והשעה בכל זאת איננה מאוחרת כל כך, ולכן אביא את הצעת החוק הזאת, שאני רואה בה הצעה רצינית מאוד, ואומר גם מדוע.

כבר אמרתי קודם לכן, שאנחנו אומנם עוסקים על-פניה הרכב בהצעות שההווה מביא לנו, אבל הנצח של מדינת ישראל על נופיה צריך בכל זאת להעסיק אותנו בכל יום, גם בין הדברים המאוד-אקוטיים שאנו מנסים להתמודד איתם.

לפני כ-26 שנים חקקה הכנסת את חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום. הייתי אומרת, שזה היה כמעט רגע היסטורי, כך התרשמתי כאשר קראתי את הפרוטוקולים ב"דברי הכנסת", את נאומו של הסופר ס' יזהר, שהביא אז את הצעת החוק הזו, ואת הדיון שהתלווה להצעת החוק.

אני חושבת שמאותו רגע, וכמשך השנים, נעשה רבות לשמירת הטבע במדינת ישראל; אומנם לא מספיק, אבל אני בהחלט חושבת, שגם מבחינת חינוך הציבור וגם מבחינת שמירת האתרים והנופים ובעיית השטחים הפתוחים שלנו נעשה רבות. מצד אחד, הארץ שלנו ברוכה בנופים בלתי רגילים, עקב מיקומה וההיסטוריה שהיא עברה; אבל מצד שני, היו בהיסטוריה שלנו נסיכות רבות שניתן היה לחמוס בהן את הטבע, וגם כיום אנחנו חיים בתקופה של בנייה מהירה מאוד, שעלולה אפילו לא להתחשב, ולפגוע בטבע.

החוק קיים 26 שנים, ובאותן שנים גם חינוכו את הציבור לשמירת הטבע וגם נתנו לו ליהנות בצורה מוסדרת יותר מהטבע, וגם לימדו אותנו מה הם הדברים שצריך וניתן לשפר בחוק הזה. אחרי כמה שנים של עבודה, הגשתי את הגרסה השונה של החוק הזה כבר בכנסת הקודמת, ועוד לפני הקריאה הטרונית באתי בדברים עם שורה של משרדים הנוגעים בדבר, ובעיקר עם שר החקלאות לשעבר, היושב כאן עכשיו, וגם עם קודמו וגם עם מי שמבנה כיום כשר החקלאות.

בינתיים קם לנו גם משרד לאיכות הסביבה. כידוע לכם, הנושאים האלה היו בדרך כלל בידי ראש הממשלה, שהיה אחראי לגנים הלאומיים, ומשרד הפנים, שהיה מכריז על שמורות הטבע, ושר החקלאות, שהטיפול בשמורות הטבע היה בדיו.

גם הנושא של אתרי הנצחה חייב טיפול מיוחד. בשנים האחרונות הוקמה גם מועצת הנצחה. את כל התיקונים הנדרשים ניסינו להכניס בהצעת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי לאום, כפי שזה מובא כאן בפניכם.

ההצעה מורכבת מאוד, לא פשוטה כלל. אני מוכרחה לומר, שעבדנו עליה הן בוועדת משנה של ועדת הפנים, שהקדישה לעניין שבע ישיבות, ארבע שעות כל ישיבה, והן

* רשומות (הצעות חוק, חוב' 2080).

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

אדוני היושב-ראש, היית בישיבה אחת?

היה ברור לי גם שהדבר הזה יהיה כך. אני מוכרח לומר, שאני מאוד מתרשם מההתמדה ומהיכולת לטפל בנושא מורכב ומסובך כל כך באינטנסיביות כזאת. אני גם מוכרח לומר, שמאחר שגם אני אוהב לעסוק בחקיקה פרטית, הרי למדתי משהו מהעניין הזה. אם רוצים לקדם נושא מסובך, צריך לדאוג להקמת ועדת משנה, המציעה הוא יושב-ראש, ואז העסק מתחיל לרוץ.

קראתי בחוק הזה, ויש לי גם כמה הערות מהותיות. אני אומר זאת לחברת הכנסת סולודר, חיקיתי שההצעה תתקבל בקריאה הראשונה כדי לראות מה יצא ואז, אחרי הקריאה הראשונה, קל להתמודד עם הדברים ולהתמקד בהם הרבה יותר מאשר בכל אותם דיונים, שבאמת לפעמים גם מתישים, שאחרי שלושה ימים בירושלים אנחנו פותחים חגיגה שלמה בתל-אביב, של ארבע שעות מדי פעם.

החוק בעיקרו הוא חוק טוב. מדוע הוא חוק טוב? משום שהוא בא בעיקרו לשמור על דברים חשובים לכולנו. מצד שני צריך לזכור, שיש גם דברים מעבר לזה. בסעיפים מספר יש התנגשות של סעיפים וסמכויות של שרים, והקבלות מסוימות, שאינני רוצה כרגע לפרטן משום שכפי שאמרתי, אני חבר בוועדת הפנים ואני מקווה שבהמשך הדיונים אוכל להשתתף.

בשל השעה המאוחרת וכל האמור לעיל, אני חושב שאסתפק בזה.

היו"ר מ' ירושובסקי:

תודה לחבר הכנסת אברהם פורז. אני קורא עכשיו לחברת הכנסת שושנה ארבל-אלמוזלינו.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (העבודה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, שמירה והגנה על הגנים הלאומיים, שמורות טבע ואחרי הנצחה, יש להן משמעות לאומית וחינוכית, ויש לבדן על הצעת החוק שיזמה חברת הכנסת עדנה סולודר. זו הצעה רחבה, מקיפה ומורכבת, ומאוד מאוד חשובה.

אחד הגורמים המאפיינים את רמתו התרבותית של עם הוא התייחסותו לשמורות הטבע ודאגתו לשמירתם של אתרים לאומיים ולטיפול בהם. התייחסות לאחרי הנצחה מבליטה את גיבושו הלאומי של העם ואת יחסו להיסטוריה, למנהיגיו ולגיבוריו.

מדינת ישראל לא ירשה עם הקמתה שמורות טבע וגנים לאומיים, למרות נופי הארץ הטבעיים, המרהיבים עין ברבגוניותם, החל מהחרמון ועד למרחבי הנגב הצחיחים. הסיבות לכך הן, שהשלטון הטורקי ששלט במדינה לא גילה שום יחס לנכסים אלה. הוא עקר את מעט היערות שהיו ולא שמר על אתרים היסטוריים שהארץ התברכה בהם. גם שלטון המנדט, תרומתו היתה מועטה בטיפוח גנים לאומיים ושמורות טבע, אף שהיישוב היהודי, באזורים שבהם התיישב, יצר את הכסים לטיפוח אתרים אלה.

היום, כאשר אנו מטיילים לאורכה ולרוחבה של המדינה, אנו חייכים לכך את היוזמים של עבודות-הדרך ואת העובדים בשנות ה-50 וה-60, שבכותם ניטעו יערות וחורשות, שבהם נופשים בימי חג וחול אלפי תושבים, משפחות שלמות על ידיהן וזקניהן, ונהנים מאוויר צח ומצל בימי חמסין.

יש להעריך את הפעולה שנעשתה על-ידי החברה להגנת

על מי שפוגע באחרי לאומי, בגן לאומי, בשמורת טבע או באחרי הנצחה.

דבר אחרון. כפי שאמרתי בהתחלה, הוא הפרק על אחרי הנצחה. כזכור, נקבעה באפריל 1986 מועצה מייצעת לשר הפנים ולשר הביטחון בכל הקשור לאחרי הנצחה. מצד אחד, אנחנו מכירים את התופעה, שהארץ שלנו, לדאבונו, יש בה הרבה מאוד אחרי הנצחה לאנשים רבים מאוד שנפלו על הקמתה; מצד אחר, לא תמיד האתרים האלה, בעיקרם אתרים פרטיים, מטופלים כראוי. יש היום תוכנית להקמת אתרי הנצחה לאומיים. עם זאת, יש צורך גם לקבוע ולהבחין בין אתרי הנצחה לאומיים לבין אתרי הנצחה אחר, ולקבוע מראש את דרך ההכרזה, דרך הטיפול והתקצוב באותו אתר. זאת ניסינו לעשות יחד עם אנשי מועצת ההנצחה ועם היועצים המשפטיים של משרד הביטחון בהצעה המובאת בפניכם.

אני רוצה לסיים ולומר: בוודאי יכולות להיות ויש הערות על החוק בצורה כזאת או אחרת, והן בוודאי יובאו בחשבון בהכנה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. קיים גם העניין של חלוקת הסמכויות בין שר החקלאות לבין השר לאיכות הסביבה. יש כמה מקרים, שיתכן שיחייבו דיון נוסף. אני בהחלט רואה חשיבות ואולי עליית מדרגה בהבאת התיקון הזה, שיאפשר לנו לשמור יותר את הנופים הנמצאים ברשותנו על-מנת שהם יעמדו לרשות כולנו להנאה וללימוד מהם. תודה רבה.

היו"ר מ' ירושובסקי:

תודה לחברת הכנסת סולודר. זאת חקיקה מסיבית של הצעת חוק פרטית בהיקף נדיר.

חברי הכנסת, אנחנו נגשים לדיון. הדיון הוא אישי, הרשימה סגורה. הואיל ויש סעיפים רבים והחוק חשוב, אתן חמש דקות ולא שלוש דקות. אני מצטער שהדיון מתקיים בקהל מצומצם כל כך, כי זה חוק חשוב.

חברי הכנסת צוקר, צבן ופרח אינם נוכחים. רשות הדיבור לחבר הכנסת אברהם פורז, ואחרי — לחברת הכנסת נאווה ארד, גם כן איננה נוכחת. אני חושב שאנחנו נסיים מהר מאוד.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):

אחרי — חברת הכנסת ארבל-אלמוזלינו ואנוכי.

היו"ר מ' ירושובסקי:

זה ברור, בוודאי, אפילו לא קראתי. זה מובן מאליו. בבקשה, חבר הכנסת פורז.

אברהם פורז (תנועת המרכז — שינוי):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, לעתים רחוקות נתקלים בחקיקה פרטית שהיא מבצע אישי מסובך כל כך של חבר כנסת כמו המבצע של חברת הכנסת עדנה סולודר, במקרה הזה. מדוע אני אומר זאת? משום שמעבר להיותי חבר ועדת הפנים, הייתי גם באופן תיאורטי חבר בוועדת המשנה שהיא כיהנה כיושבת-ראש שלה. בעוונותי, לא השתתפתי ולו בישיבה אחת של ועדת המשנה.

מעבר לזה, יש לי חשד גדול, אלא אם כן אני טועה ולו במקצת, שוועדת המשנה היתה מורכבת כל הזמן, אף שבאופן פורמלי היו בה חמישה חברים, כ-95% מהזמן ואולי כ-100% — מחברת הכנסת עדנה סולודר.

היו"ר מ' ירושובסקי:

95% מהזמן, זה נכון. גם אני הייתי חבר ועדת המשנה הזאת.

אני תומכת בהעברת הצעת החוק לוועדת הפנים ואיכות הסביבה להכנתה לקריאה שנייה ושלישית.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחברת הכנסת ארבל-אלמולינו. אני קורא לחבר הכנסת מוחמד נפאע, ואחריו — לחבר הכנסת מיכה גולדמן.

מוחמד נפאע (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, בלבי, בטבעי ובנפשי אהבה עמוקה לטבע, לירק, לנוף, לגנים. במיוחד במצב הנורא של זיהום האוויר והפגיעה באיכות הסביבה, ונוכח המתח בחיים, מתח פוליטי, קשיים כלכליים, תאונות דרכים ועלייה בשיעור הפשע. גנים וטבע תורמים לשלווה נפשית, לבריאות, לחרכות. ויש לנו נוף נהדר. לכן אני אוהב גנים לאומיים ואני חסיד שלהם. הגן והטבע, הריח והנוף, הם דבר נייטרלי, אובייקטיבי, לא מבדיל בין גזעים ומינים במתן הרגשה טובה.

אבל אני רוצה להעיר ולשאול: איך, למשל, מכריזים על אזור שלם, על כפרים שלמים, בתים, שכונות שלמות, כחלק של גן, בלי שום הודעה לחושבי המקום? כמו גן-מירון, למשל, הכולל בתוכו שכונות שלמות מהכפר ראמי, מעין-אל-אסד, מבית-ג'ן. איך אנשים כאלה ייהנו ואיך יסתכלו על הגן הזה? אותו דבר בפארק-הכרמל, המפקיע כ-1,000 דונם מאדמות דלית-אל-כרמל ועפסאי, על-פי טענת שני ראשי המועצות המקומיות של כפרים אלה.

באיזו צורה אני, תושב הכפר בית-ג'ן — כשתושבי הכפר שמרו על הנוף, על הטבע, על היערות — באיזו גישה אני אגש לשמורת הטבע המפקיעה אלפי דונמים חקלאיים של עשרות פלאחים תושבי הכפר הזה? הדבר הביא למעשי אלימות, והיתה סכנה של שפיכות דמים. טוב שלא היתה שפיכות דמים. זה שנים עוצרת השמורה את השלמת פרויקט הביוב בכפר שלי, ולכן תעז לעבור ברחובות הכפר ובסמטאותיו. הסירחון מסכן את הבריאות ומסכן את חיי בני-האדם.

חוץ מההערות האלה — אני אוהד את הצעת החוק.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה רבה לחבר הכנסת נפאע. חבר הכנסת מיכה גולדמן, בבקשה, ואחריו — חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז.

מיכה גולדמן (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני לא רוצה להאריך בדברים משום שאני שלם עם ההצעה, ואני רק יכול לברך על יוזמתה של חברת הכנסת עדנה סולודר. אני יודע כמה ישיבות השקיעה חברת הכנסת סולודר כדי להעביר את החוק בקריאה ראשונה בכנסת. היתה ועדה מיוחדת בראשותה, שקמה בוועדת הפנים, ואני שותף להחלטה.

אחד הדברים החשובים שאני רוצה להתייחס אליהם הוא דווקא אותם אתרי הנצחה. אנחנו יודעים שאתרי הנצחה רבים קמו לאחר מלחמות ישראל, ולא מעט אתרים כאלה יכולת לראות בנסיעות שונות ברחבי הארץ; יכולת לראות איך מפקד סיים את תפקידו ועוד היתה לו גישה, כחלק מאותה יוזמה של היחידה, להקים את האנדרטה. מפקד הולך, בא מפקד חדש, אותה אנדרטה נשארת, וכעבור חודשים מספר אנחנו רואים אותה בלב שדה קוצים.

אחד הדברים שאנחנו רוצים ואני רוצה — ואני מתייחס לאתרי הנצחה — הוא שהיה סדר שיבטיח אחריות כוללת של שמירת אותם אתרים. אני יכול להביא כאן דוגמאות נוספות, אבל אני לא רוצה להאריך בדברים. אני חושב שאותם אזורים,

הטבע לטיפול התודעה בדבר חשיבות הקמתם של גנים לאומיים ושמורות טבע והשמירה עליהם. יש לזכור ולהזכיר את תרומתו של האלוף במילואים אברהם יפה, זיכרונו לברכה. בזכות מרצו, התמדתו ומאבקיו להגנה על נופי הארץ מתבכרים אנו בפניות חן של שמורות טבע וגנים לאומיים בצפון הארץ, במרכז ובדרומה.

יש לציין, שתודעת החשיבות של האתרים האלה הופכת לאט לאט לנחלת הציבור הרחב. מטרת החוק אשר הובא היום לכנסת היא להגן ולשמור. זו מטרה חשובה, אך לא די בכך. יש להחזיר את התודעה של הגנת הטבע למערכת החינוך, החל מגן-הילדים. יש להעמיק את החינוך לאסתטיקה, לאהבת הטבע. התוצאות החיוביות לא תאחרנה לבוא.

יש אמרה, שהיחס שאזרחים מגלים לאתרים הלאומיים ככלל, ובמיוחד לאתרי הנצחה, מכלית במידה רבה את גיבושו הלאומי של העם. היחס של העם למנהיגיו ולגיבוריו הינו גורם חינוכי בעל משמעות רבה לעיצוב דמותו של הדור הצעיר. מדינת ישראל, על אף צעירותה, יש בה, לדאבונו הרב, אתרי הנצחה רבים. זכינו לעצמאות על-ידי תשלום דמים מרובים, והמלחמות שנכפו עלינו חייבו הקמת אתרי הנצחה לבנים ולאבות שנפלו על הגנת המולדת. אתרי הנצחה אלה של היחידות השונות של צה"ל, וכמורכב אתרי הנצחה שהוקמו במקומות שבהם התנהלו קרבות דמים ונפלו גיבורים, מחייבים דאגה לכך שהמקומות האלה יימצאו בפיקוח מתמיד, שיבטיח את ניקיון הסביבה ואת שמירת האתרים מידי מתנכלים, כי פגיעה באתרים איננה רק פגיעה ברגשותיהן של משפחות הנופלים, אלא כעם כולו.

יש להפוך את אתרי הנצחה ליעד של ביקורים של תלמידי בתי-ספר, של נוער, של עולים חדשים, כי הם מסמלים את הגבורה ואת הקרבת הנפש בהגנה על ביטחון המדינה.

אשר לסעיפי החוק המוצע, לא אתעכב עליהם. אני רוצה לומר, שאני תומכת בהצעות המובאות בחוק להקנות סמכויות לרשות הגנים הלאומיים ולרשות שמורות הטבע, סמכויות אשר יאפשרו להן להגביר את הפיקוח ולהפעיל את הוראות החוק, כמתחייב. אני גם תומכת בהחמרת הענישה, כדי להרתיע עבריינים פוטנציאליים.

חברת הכנסת עדנה סולודר, אני מברכת אותך על שהשקעת עבודה רבה כל כך בהכנת החוק הזה. וחבר הכנסת פורז, גם כאשר הוועדה היא רק של חבר כנסת אחד, והוא יושב-ראש הוועדה, זה לפעמים טוב. יכול להיות שזו העבודה הטובה היעילה ביותר שנעשתה.

רצוי לשקול העברת סמכויות, ואולי ריכוזן בידי שר אחד, ושלא יהיה הפיצול הקיים, שבו פועלות הרבה ידיים, הרבה סמכויות, ואין תיאום ביניהן, ובסופו של דבר יש הונחה ואי-יחידות אחר הוראות החוק. לדעתי, ראוי שהדבר הזה יישקל בוועדה. אחד המשרדים המתאימים לכך הוא, לדעתי, המשרד לאיכות הסביבה.

אשר לנושא של המועצה, אני חושבת שטוב שזאת תהיה מועצה מייעצת ולא מועצה שתעסוק בביצוע. אולי כדאי לחת לה קצת יותר סמכויות מבחינת הייעוץ. באילו תחומים היא צריכה לייעץ וכו', אבל טוב שהופכים אותה ממועצה שיש לה סמכויות ביצוע למועצה מייעצת.

פעם נוספת אני מברכת אותך, חברת הכנסת סולודר, על היחמה הזאת, נוסף על היוזמות הברוכות האחרות שלך. אני מקווה שידך עוד נטויה.

צריך להסתייג ממשוה ולהצביע נגד, הייתי מצביע נגד הסמכויות המיוחדות. כל מה שקשור לטבע — כן; כל מה שקשור לחייית-הבר — כן; כל מה שקשור לכל מה שצריך לעשות בתחום המוגדר — כן. אך לא סמכויות נוספות.

הערה עקרונית נוספת היא בתחום אתרי ההנצחה, ואני לא נכנס לפרטים רבים שמצויים כאן. בסעיף אתרי הנצחה יש ניגוד בין שר הביטחון לבין שר הפנים, שאת צריכה לתת עליו תשובה. מוגדר כאן, בסעיף 42ט, ששר הביטחון רשאי, לאחר התייעצות עם המועצה, להכריז על שטח כאתר הנצחה. לעומת זה, בסעיף 42א כתוב, ששר הפנים רשאי, לאחר התייעצות, להחיר. שני שרים שמחליטים על אתר הנצחה? צריך להחליט מי עושה את זה ואין. אולי תהפכי את זה, אולי הם יהיו הממליצים למועצת אתרי הנצחה, והמועצה תהיה המחליטה, ואז יהיה רשאי כל שר להמליץ. גם שר הדתות וגם כל שר אחר. נדמה לי שהקונסטרוקציה לא כל כך טובה.

אני רוצה לומר, שבעניין אתרי הנצחה יש לנו אולי חינוך טוב במסורת היהודית: כאשר לא יודעים מה לעשות עם ספרים קדושים ועתיקים, או שהם נתבלו, מעבירים אותם לגניזה. לא מחסלים אותם, לא עושים להם אלא גניזה. מין מסורת יהודית מיוחדת במינה. תחשמשו בעניין הזה, כי אין לך כאן סעיף האומר מה לעשות עם האתרים. בסופו של דבר, לא הסמכת את שר הפנים לחסל אתרי הנצחה. את יודעת כמה אתרי הנצחה עשתה קרן הקיימת לזכר או לכבוד? כל מישור, שמו לו מצבה. בכל חורשה, על כל גבעה, בשכילים ובדרכים לאורך מדינת ישראל יש עשרות ומאות מצבות. אלה אתרי הנצחה, אתרי זיכרון? למה זה? צריך לתת לשר הפנים סמכות לאיזו גניזה. לא לבטל את זה, אלא להעביר את זה באיזו סמכות למקום אחד, שבו ירוכזו כל ההנצחות על-פי המסורת היהודית, שנדמה לי שהיא ראויה לעניין הזה.

יש כאן סעיפים רבים שהם חשובים מאוד. לעומת זה, יש כאן סעיפים, שאני חש שכל מיני יועצים משפטיים של משרדי ממשלה, כדי שתוכלו לצאת עם החוק, בכל זה לחצו אותך. הייתי ממליץ, לקראת הקריאה השנייה והשלישית: תכניסי את ההסתייגויות בהתאם לדברים שאת רצית, ולא בהתאם לדברים שהם רצו.

אני בהחלט מברך על הצעת החוק.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה. חברי הכנסת, תם הדין. את רוצה לומר דברים? בהחלט.

עדה סולודר (העבודה):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, קודם כול אני רוצה שוב להודות ולהגיד: מכל מלמדי השכלתי. נשמעו פה הערות, גם תומכות וגם מסתייגות, הערות חשובות שיש להביא אותן בחשבון.

שמחתי לכך שדווקא חברת הכנסת שושנה ארבל-אלמחלינו הזכירה את הפעילות החשובה של גוף שאומנם לא נכלל בחוק, וזו החברה להגנת הטבע. לא התייחסתי לגוף זה בחוק, כי החוק עוסק בגופים ממשלתיים הפועלים מכוח הממשלה. אבל אין לי ספק, שלולא החינוך שניתן במשך שנים ולולא התודעה שהועמקה, לא היינו מגיעים גם לגופים שישמרו על הטבע. בלי התמיכה ובלי העבודה המשותפת, ולעצמי, לפעמים גם עבודה לא כל כך משותפת ומאוחדת, לא היינו מגיעים למה שהגענו. אבל בסך הכול המטרה היא מטרה משותפת, ונדאי שצריך להזכיר זאת. אני חושבת שיחד, גם הגוף הוולונטרי, שהוא המוני וציבורי, וגם

ששותפים באחריות להם רשות הגנים הלאומיים, רשות שמורות הטבע וגופים נוספים, יכולים רק להביא כבוד למדינה, שיש לה אנשים העושים למען השמירה של אותם אתרים, אם אלה אתרים היסטוריים, אם אלה אתרים שבאים להגדיר אזורים שיש לשמר אותם, ואם אלו אותן אנדרטאות, וכל אחד מתושבי ישראל ומהחברים היושבים בבית יודע איזו חשיבות יש באנדרטאות האלה לאותן משפחות של החללים, לאותן משפחות שלקחו חלק במלחמות ישראל ולאותן משפחות שיש להן חברים וידידים שנפלו במלחמות ישראל ומדינת ישראל החליטה להקים לזכרם אתרי הנצחה באותם אזורים.

אני רוצה לברך שוב את היוזמים ועל היוזמה, ואני מקווה שמדינת ישראל תיכנס למסגרת אותן מדינות אשר יודעות להגיד תודה על מפעלים חשובים אלה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה לחבר הכנסת גולדמן. אחרון המשתתפים בדיון — חבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז. בבקשה.

אברהם כ"ץ-עוז (העבודה):

גם אני מצטרף, כמוכן, לברכות לחברת הכנסת עדנה סולודר על העבודה המקיפה שנעשתה כאן, ואני מבקש, במסגרת הזמן המצומצם שיש לי, להתייחס לארבע-חמש נקודות שנראות לי עקרוניות וראויות לטיפול נוסף.

שאלה ראשונה שצריכה היתה להישאל או חייבת היתה הכנסת לשאל: האם לא הגיע הזמן לאחר את רשות הגנים הלאומיים ואת רשות שמורות הטבע למסגרת אחת, עם סמכויות שונות ואולי עם יותר מנהלים, ולכלול בתוך זה מסגרת של אתרים לאומיים ומסגרות נוספות מופיעות כאן? למה צריך את זה? האם זה באמת דרוש? אני גורס שלא. אינני יודע אם האילוץ שהיו לך היה כאלה, שלא היה אפשר לזוז בלי זה, אבל אם עורכים חקיקה מקיפה ומחדשת, ראוי היה להעמיד את הנושא הזה על הפרק. שאלה מספר אחת, שאני בהחלט בטוח שעסקת בה וצריך לתת עליה תשובה ממצה יותר, כי נדמה לי שיש כאן מספר ניכר של נושאים השווים בדיוקה.

אני רוצה להעיר הערה ספציפית לגבי סעיף 6(ד) ולומר שאינני מקבל את התפיסה האומרת, ששטח צבאי מוגדר גם כשטח אימונים שאישר שר הביטחון. אם תשאיר את זה, יש לך צרה צרורה. אבל זוהי הערה ספציפית ולא עקרונית.

הערה עקרונית נוספת היא לגבי השאלה של רשות שמורות הטבע והסמכויות הנוספות. השאלה היא, מה רוצים מרשות שמורות הטבע? למיטב ידיעתי, היה זה נכון עד לפני כשנה וחצי — יכול להיות שחל שינוי מהותי — שרשות שמורות הטבע קיבלה פרצוף של עוסקת בעניינים שבהם עסקה "הסיירת הירוקה", מה שנקרא "הסמכויות הנוספות". אינני גורס שלא צריך "סיירת ירוקה", אבל אינני גורס שרשות שמורות הטבע היא הגוף במדינת ישראל שעליו אנחנו מטילים את חינוך הנוער ואת חינוך הציבור בנושא שמורות הטבע וערכי טבע — אבל בפועל הצילום החיצוני שלו זאת "הסיירת הירוקה". ואני לא צריך להיכנס לתיאורים, מה עושה "הסיירת הירוקה", דברים שהיא צריכה לעשות. על כן הייתי ממליץ שלא להטיל עליהם סמכויות נוספות. יעשה את "הסיירת הירוקה" מי שאמור לעשות את זה — משרד הפנים, מינהל מקרקעי ישראל — בבקשה, כן, אבל לא רשות שמורות הטבע, כי מה שאנחנו עושים לטבע, אנחנו הורגים את העניין החינוכי שאת כל כך טורחת ועוסקת בו בכל מעשי החקיקה שלך, בדימוי שאנחנו נותנים לוה. על כן, אילו זה היה תלוי בי והייתי

שהזכרתי, היינו צריכים לעבוד מכוחם של חוקים שונים, פה ניסינו לאחד את הדברים.

אשר לאתרי ההנצחה, היות שמדובר על אתרים לאומיים שהם בסמכותו של שר הביטחון ועל אתרי הנצחה שלעתים הם במסגרת של רשות מקומית — לכן שני השרים שותפים בזה. נכון שלעתים זה עלול ליצור בעיות, ואנו נבדוק את הנושא פעם נוספת.

נדמה לי שאמרת, שהיום יש החלטה של מועצת ההנצחה לקבוע אתר הנצחה לאומי. יש לכך כבר הכנות, בעיקר באותם אתרים שהוקמו במשך עשרות שנים.

אני רוצה להודות לחברי הכנסת שהשתתפו בדיון הזה על דבריהם המאלפים, וכמובן נביא אותם בחשכון, כאמור, בדיונים לקראת הקריאה השנייה והשלישית. תודה רבה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

תודה. אנו ניגשים להצבעה, מס' 7. מי בעד העברת הצעת החוק לוועדת הפנים ואיכות הסביבה? נא להצביע. חבר הכנסת שכח וייס, נכנסת עכשיו ואתה יכול לזכות במצווה ולהצטרף להצבעה על חוק חשוב וטוב.

ה צ ב ע

בעד ההצעה להעביר את

הצעת החוק לוועדה — 5

נגד — אין

נמנעים — 1

ההצעה להעביר את הצעת חוק גנים לאומיים,

שמורות טבע ואתרי לאום (תיקון מס' 8),

התשנ"ב — 1991, לוועדת הפנים ואיכות

הסביבה נתקבלה.

היו"ר מ' וירשובסקי:

ברוב של חמישה, ללא התנגדות ובהימנעות של אחד, הועברה הצעת החוק שהביאה חברת הכנסת עדנה סולודר בעניין הגנים הלאומיים לוועדת הפנים ואיכות הסביבה.

חברי הכנסת, תם סדר-היום ואני עומד לנעול את הישיבה. הישיבה הבאה תחקיים מחר בשעה 11:00. ישיבה זו נעולה.

הגוף הממסדי, בעזרת שניהם אנו נוכל להתגבר ולהגיע לאותן מטרות שלשמן חוקק החוק.

חבר הכנסת מוחמד נפאע יצא מן האולם, אבל בעקבות דבריו לא אוכל שלא להעיר על מה שאמר. דווקא מתוך הליווי במשך שנים של הגופים העוסקים בטבע אני יודעת עד כמה משתדלים להתחשב באותן שמורות שהוכרו ככאלה לאחר שכבר היו במקום יישובים, במיוחד שתי השמורות הגדולות, האחת בהר-מירון עם בית-ג'ן והשנייה בפארק-הכרמל עם עספא ודלית-אל-כרמל. אני יודעת כמה התחשבות של הרשויות קיימת בעניין הזה וכמה רצון ללכת לקראת התושבים. מצד שני, יש גם תביעות לשמירת הנוף והטבע המחייבות אותנו.

לדעתי, בעניין הזה חל שינוי, והתושבים באזורים האלה מכירים ומקוירים את הצורך לשמור על השמורות. מי אם לא הם צריכים להשתלכ בשמירה הזאת?

להערה של חבר הכנסת כ"צ-עזו על איחוד אתרי הלאום ושמורות הטבע — מי כמוך מכיר את הבעייתיות, והשאלה היא האם באמת את המהפכה הזאת אפשר לעשות במכה אחת. אבל מה שאולי כן אפשר היה לעשות זה איחוד הגנים הלאומיים ואתרי הלאום. אלא שכאן קיימת בעיה נוספת, שאולי נצליח להתגבר עליה ואולי לא. בינתיים לא נראה לי, כאמור, שאפשר במכה אחת לעשות הכול, אבל נדון על כך בעת הדיון על הצעת החוק בקריאה השנייה ובקריאה השלישית.

כל ההערות שלך על הסמכות שהחוק נותן לשר הביטחון מקובלות עלי, אבל מה אפשר לעשות? אם לדבר על רמת-הגולן או על הנגב, קיימת הבעיה של שטחי אש, שהם לפעמים בתוך שמורות טבע. איך אפשר לצאת מזה בארץ המתלבטת בהתלבטויות שאנחנו מתלבטים בהן ועדיין קיומנו מחייב את אמצעי הביטחון? אזכיר רק את השרפות, הנובעות לעתים מאימונים של צה"ל, אפשר לראות שהנושא הזה הוא בעל חשיבות.

אשר לריכוז הסמכויות בידי "הסירת הירוקה" — נכון שהיא הוקמה כדי להגן על השטחים הפתוחים ולעסוק בעיקר בנושאים של שמורות הטבע. אבל, לצערי, בגלל ההתמחות והיכולת של הסירת הזאת, היא נלקחה גם לדברים אחרים. בכל המקומות שהזכרנו את הגורם הזה, עשינו זאת כאשר זה היה קשור ישירות בטבע ובשמורות הטבע. אם קודם לכן, כפי